

להיוות לבתחלה בליל הסדר

לכתחילה

הלכות ליל הסדר למהדרין

מכון "יסודות"

ניסן ה'תשפ"ד

ישראל

מכון "יסודות"

סמטת אפרים 11

בני ברק

© 0527632686

כל הזכויות שמורות

All rights reserved

Printed in Israel

למעוניינים בקבלת הקונטרס ניתן לפנות למייל:

lecatchila94@gmail.com

(ככתוב בשורת הנושא "ככתחיכה פסח")

המעוניין להשתתף בהדפסת הקונטרס

וכן המעוניין לסייע בהפצת הקונטרס במקום מגוריו.

ניתן לפנות למס' פלא'. 053-317-2129

נתרם לזיכוי הרבים להרבות כבוד שמיים

נ.ב. ניתן להשיג את ספרי המכון

בחנויות הספרים המובחרות

יוצא לאור בסיוע ארגון מתעלים -
הפצת לימוד המוסר בישיבות ובכוללים

ספרי 'לכתחילה' שיצאו לאור עד עתה:

— מידות ועבודת ה' —

■ עבודת ה'.	■ תיקון המידות.
■ יסודות האמונה.	■ שמירת הלשון.
■ מעמד הר סיני.	■ בין אדם לחבירו - סור מרע.
■ אמונה ובטחון.	■ בין אדם לחבירו - עשה טוב.
■ השגחה פרטית.	■ תלמוד תורה.
■ קרבת אלוקים.	■ דרך הלימוד.
■ כיסופין.	■ דרך העליה.
■ דביקות בה'.	■ מ"ח קניני התורה.
■ כבודו מלא עולם.	■ פסגות - תורה ומצוות.

— מועדים —

- אלול וראש השנה.
- עשרת ימי תשובה.
- יום הכיפורים.
- חג הסוכות ושמחת תורה.
- סוכה וארבעת המינים.
- חנוכה וחודש כסלו.
- פורים וחודש אדר.
- פסח וחודש ניסן.
- ליל הסדר.

— אורח חיים —

- הנהגת הבוקר.
- ציצית ותפילין.
- תפילה.
- ברכות.
- סעודה.
- שבת
- הנהגת היום.
- שבת
- מלאכות ומוקצה.

ספרים נוספים בהוצאת המכון:

סדרת מרפסין איגרי / סדרת יסודות התלמוד
סדרת תקבל / הפלא ופלא / עצה ותושיה
המקדש וקדשיו.

הסכמות הרבנים הגאונים

(לפי סדר א-ב)

- הגאון רבי בן ציון אבא־שאוֹל זצ"ל
הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל
הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל
הגאון רבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל
הגאון רבי ישראל משה דושינסקי זצ"ל
הגאון רבי דוד הורביץ זצ"ל
הגאון רבי צבי אלימלך הלברשטאם שליט"א
(האדמו"ר מצאנז)
- הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר זצ"ל
הגאון רבי יעקב בצלאל זולטי זצ"ל
הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל
הגאון רבי מיכל פיינשטיין זצ"ל
הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל
הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל
הגאון רבי משה אריה פריינד זצ"ל
הגאון רבי חיים קנייבסקי זצ"ל
הגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל
הגאון רבי בנימין רבינוביץ זצ"ל
הגאון רבי אהרון לייב שטיינמן זצ"ל
הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצ"ל
הגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל

כבר נדפסו בשאר ספרי מכון "יסודות"

תדפיס מתוך
הספר
"לכתחילה"
השלם

מפתחות

פרק א

יט	שולחן הסדר
כא	זמן עריכת השולחן
כב	עורך השולחן

פרק ב

כג	קצרת ליל הסדר
----	---------------

פרק ג

כו	מסובים
כו	בנים נשואים
כז	תלמידים
כז	אורחים

פרק ד

כט	מסורת
----	-------

פרק ה

לא	הנהגות
----	--------

פרק ו

לג	ליל הסדר
----	----------

פרק ז

לה	ליל האמונה
לו	הנחלת האמונה לבנים

פרק ח

ליל הנסים ..... לח

פרק ט

ליל הברכות ..... מ

אופן הברכה ..... מא

פרק י

ליל ההשגות ..... מב

פרק יא

ליל עולם הבא ..... מד

פרק יב

מצוות הלילה ..... מו

'לשם יחוד'; 'הנני מוכן ומזומן' ..... מז

פרק יג

סימני הסדר ..... מט

חלוקת קליות ואגוזים ..... נ

פרק יד

ארבע כוסות ..... נא

יין ..... נב

מיץ ענבים ..... נג

יין אדום ..... נה

הכוסות ..... נו

דיני כוס ..... נז

מזיגה ..... נט
השתיה ..... נט
כסדרן ..... ס
קטנים במצות ארבע כוסות ..... סא

פרק מז

כוסו של אליהו הנביא ..... סג

פרק מז

הסיבה ..... סה
אופן ההסיבה ..... סו
שיעור ההטיה ..... סח

פרק יז

הכנה לקידוש ..... ע

פרק יח

קדש ..... עב
ברכת שהחיינו ..... עג

פרק יט

לאחר הקידוש ..... עה

פרק כ

ורחץ ..... עז

פרק כא

כרפס ..... עט

פא ..... טיבול במי מלח

פא ..... אופן אכילת הכרפס

פב ..... לאחר אכילת הכרפס

פרק כב

פג ..... יחץ

פרק כג

פה ..... חטיפת האפיקומן

פרק כד

פז ..... סיפור יציאת מצרים

פט ..... אופן הסיפור

צא ..... זמן קיום המצוה

צב ..... אושרו של המספר

פרק כה

צד ..... סיפור יציאת מצרים לבנים

צה ..... סיפור יציאת מצרים לנכדים

פרק כו

צז ..... 'חייב אדם לראות את עצמו...'

צז ..... 'לראות את עצמו'

צט ..... 'להראות את עצמו'

פרק כז

ק ..... הגדה של פסח

ק ..... לפני ה'הגדה'

קא	קריאת ה'הגדה'
קג	כבוד ה'הגדה'
קד	נשים
קה	יציאת ידי חובת 'הגדה' מקטנים

פרק כח

קו	'מה נשתנה'
קח	שינויים נוספים
קט	השואלים
קי	התשובה

פרק כט

קיב	שפיכות
-----	--------

פרק ל

קיג	רחצה
-----	------

פרק לא

קטז	ושמרתם את המצות
קטז	הקמה
קיז	זהירויות במצה
קיט	מצה שרויה

פרק לב

קכ	תשלום עבור המצות
קכא	תשלום בצ'ק

פרק לא

קנית המצות בממוץ כשר ..... קכג
 מצות בחינם ..... קכג

פרק לד

שקילת המצות ..... קכה

פרק לה

הקנאת המצות למסובים ..... קכו

פרק לו

מצות שלמות ..... קכח

פרק לז

כוונה ..... קכט

פרק לח

מוציא מצה ..... קל
 טיבול במלח ..... קלא
 גיל הינוך למצה ..... קלב

פרק לט

שיעור כזית ..... קלג

פרק מ

משך זמן אכילת המצה ..... קלו
 שיעור זמן של 'תוך כדי אכילת פרס' ..... קלח

פרק מא

חיבוב מצוה ..... קמ

פרק מב

סגולת המצה ..... קמב

מיכלא דמהימנותא ..... קמב

מיכלא דאסוותא ..... קמג

הצלה ביום הדין ..... קמג

פרק מו

מרור ..... קמז

חסה ..... קמח

נקיון החסה ..... קנ

חריין ..... קנא

חסה עם חריין ..... קנב

תשלום עבור ה'מרור' ..... קנג

הקנאת ה'מרור' למסובים ..... קנג

פרק מד

חרוסת ..... קנה

טיבול המרור בחרוסת ..... קנו

פרק מה

כורך ..... קנח

פרק מו

שולחן עורך ..... קנט

פרק מז

מנהג אכילת הביצה והזרוע..... קסא

פרק מח

איסור אכילת צלי..... קסב

פרק מט

תנאי ה'אבני נזר'..... קסג

פרק נ

צפון..... קסה

'על השבע'..... קסו

זמן אכילת האפיקומן..... קסז

סגולת האפיקומן..... קסח

פרק נא

מים אחרונים..... קע

סמיכות מים אחרונים לברכת המזון..... קע

פרק נב

כוס של ברכה..... קעב

פרק נג

זימון..... קעד

פרק נד

ברך..... קעו

פרק נה

קעח ..... 'שפוך חמתך'

פרק נו

קעט ..... הלל

קפא ..... אופן קריאת ההלל

קפא ..... במתינות ובכוונה

קפב ..... זימון בהלל

קפג ..... זמן מסוגל

פרק נז

קפה ..... נרצה

קפה ..... פיוטים

פרק נח

קפז ..... שיר השירים

פרק נט

קפט ..... עד שתחטפנו שינה

פרק ס

קצא ..... ליל שימורים

קצא ..... קריאת שמע שעל המיטה

ספר לכתחילה

ליל הסדר

פרק א

שולחן הסדר

א. כל המרבה לסדר את שולחנו בליל הסדר בכלים נאים ומכובדים - הרי זה משובח¹.

ב. המפאר ומקשט את שולחן הסדר בכלים נאים ויקרים, וכן את מקום המושבים בבגדי משי ורקמה מפוארים, לכבוד הלילה שהוא דוגמת עולם הבא וגן עדן - כך ינהגו עימו בעולם הבא².

1. משני"ב (סתעי"ב סק"ו). על הגרשי"ז אויערבאך מסופר: 'וכן היתה הנהגת ביתו של רבנו בתכלית הפשטות, ברהיטי הבית ובכלי האכילה וכדומה, ואף בשבתות לא השתמשו בכלים מכובדים, וכלי הכסף והזכוכית המשובחים שהיו בביתו - השתמשו בהם רק פעם אחת בשנה, בליל הסדר; ואף כסא מכובד שהיה לו שנים רבות לא ישב עליו אלא בליל הסדר, שהמצוה להראות בו שררה וגדולה'. הליכות שלמה (פ"ט, ארחות הלכה 129).

2. רבי שלמן מוצפי (פסח מציון עקעי"ט).

ג. שפע הקדושה שיורד משמים בליל הסדר הוא רב מאוד, ולכן מותר להניח על שולחן הסדר משכונות של גויים למרות טומאתם, לפי שכל כוחות הטומאה מתבטלים בתתק"ס (שיעור מקוה) חלקי הקדושה³.

ד. לדעת ה'אברבנאל'⁴ - הדגשת בעל ההגדה 'שהיו מסובין בבני ברק' באה ללמדנו, שאותם תנאים עיטרו את שולחן הסדר בכלים בעלי זוהר וברק.

ה. יש לפאר את שולחן הסדר בכלים נאים גם אם לא משתמשים בהם כלל⁵.

ו. עריכת שולחן הסדר וסימניו מתוך שררה, גדולה וכבוד, כבני מלכים - מכפרת על מה שנהג שררה וגאווה במשך כל החיים⁶.

ז. לפי תורת הסוד יש ענין שהצלחות המונחות על שולחן הסדר תהיינה עגולות⁷.

ח. צדיקים וחסידים משתדלים להוסיף כל שנה עוד כלי מפואר לשולחן הסדר⁸.

3. חת"ס (שבת הגדול ח"ב דף רנה).

4. בפירושו על ההגדה.

5. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות עש"א).

6. חיים לראש (לו, ב); כה"ח (תעב, יב); ארחות יושר (פ"א).

7. בא"ח (דרשות פרשת וירא); פסח בציון (פ"ט ס"א).

8. פסח בציון (פ"ט ס"ז).

ט. יש מהדרים לעטר ולקשט את שולחן הסדר במיני בשמים הנותנים ריח טוב, בפרחים ושושנים⁹.

י. הנוהגים לפי תורת הסוד - מניחים על שולחן הסדר כלי ובתוכו אזוב¹⁰.

זמן עריכת השולחן

יא. ראוי לכל ירא שמים לסדר את שולחן הסדר לאחר חצות היום, ולבדוק שהכוסות מכילים את השיעור הנדרש ושאינם פגומים¹¹.

יב. יש לסדר מבעוד יום גם את הכרים שמיסב עליהם¹²; וכן יכין את הקיטל שילבש בחזרתו מבית הכנסת¹³.

יג. אחרי עריכת השולחן נוהגים המקובלים להניח את שתי הידיים על השולחן ולומר את הפסוק: 'זה השולחן אשר לפני ה' ¹⁴.

9. חיים לראש (דכ"ה ע"ב ס"ה).

10. אריז"ל (טעמי המצוות פרשת עקב); בא"ח (ש"ר פרשת אמור אי"ט); מועד לכל חי (סימן ד אכ"ד).

11. כת"ס (ח"א דף קי, ב, ד"ה קדש).

12. קיצשו"ע (סקי"ח ס"ו).

13. קיצשו"ע (שם ס"י).

14. לדעתם - יש לעשות זאת בכל פעם שעורכים שולחן לכבוד שבת ויום טוב. בעל הבא"ח (נר ציון פסח ע"ש).

יד. לפני שילך לבית הכנסת יבדוק שכל הנצרך לסדר מוכן, המצות והיין והכוסות וסדר המקומות להסיבה¹⁵.

טו. המתעכבים בבואם מבית הכנסת בסידור השולחן, הקערה, הכזיתים, המקומות וכדומה - עוברים כבר בתחילת הלילה על תקנת חכמים¹⁶ 'שיהא שולחנו ערוך מבעוד יום'¹⁷.

עורך השולחן

טז. ישתדל לערוך את שולחן הסדר בעצמו ולא על ידי שליח, ובודאי שלא יתן לעוזרו הנכרי לסדר את שולחן הסדר¹⁸.

יז. ה'חתם סופר' היה עורך את שולחן הסדר בעצמו, והיה עושה זאת בזריזות נפלאה ובשמחה עצומה¹⁹.

יח. טוב לשתף את הילדים בעריכת שולחן הסדר, בסידור כריות ההסיבה, בסידור הקערה וכיוצא בזה²⁰.

---

15. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח פי"ז סק"א).

16. המובאת בשו"ע (סתעי"ב ס"א).

17. והרי בגמ' (פסחים קח, ב) מובא שרבי עקיבא השכיב את התינוקות בערב פסח כדי להתחיל את הסדר מיד, מה גם שעייכובים אלו גורמים לקצר במצות סיפור יציאת מצרים. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח עקפ"ד).

18. ראה להלן.

19. כת"ס (ח"א דף קי, ב, ד"ה קדש).

20. הדבר תורם רבות לצפייתם וחיבורם ללילה הקדוש.

פרק ב

קערת ליל הסדר

א. ראוי ונכון להכין קערה מפוארת לשולחן ליל הסדר - 'כדי להדר את המצוה'¹.

ויש שהידרו להכין קערה מכובדת עשויה כסף².

ב. יש נוהגים שכל ראש משפחה מניח קערה עם ג' מצות לפניו, למרות שיושב באותו שולחן עם בעל הבית היושב בראש השולחן³.

ג. בקערה יש רמז לאורות העליונים, ולכן יש להשאירה שלמה עד לאחר אכילת המצה והמרור⁴.

1. סדר היום (סדר ביעור חמץ וכוונתו).

2. חיים לראש (סידור הקערה סעיף ח דף כט ע"ב). בפסח מציון (ערכ"א) מובא בשם רבי שלמן מוצפי, כי קערת ליל הסדר היא מפתח הפרנסה לכל השנה כולה, שכן בפסח נידונים על התבואה'.

3. ורבים כתבו, כי כן ראוי לנהוג, משום שהמצה שיוצאים בה ידי"ח צריכה להיות על השולחן בעת אמירת ההגדה, כי היא לחם שעונים עליו דברים הרבה, וכהיום שהמצות דקות ובדרי"כ אין די במצות של בעל הבית כדי חלוקה לכל המסובים, לכן צריך כל בית אב להניח מצותיו על השולחן בעת אמירת ההגדה, לכן רצוי שכל אחד מהבנים הנשואים יכין קערה עם ג' מצות מכוסות במפה.

4. כה"ח (סתעי"ג ס"ק נב) ובא"ח (ש"א פ"י צו אלי"ב). ולכן יש לאכול רק מעט מהמרור ומשאר הדברים שבקערה. שערי ימי הפסח (עקמ"א).

- ד. לכתחילה ראוי ונכון שקערת ליל הסדר תשאר בשלמותה עד לסיום הסדר.⁵
- ה. יש נוהגים שלא לאכול כלל מהמינים שבקערה⁶, ויש שאוכלים מהמינים שבקערה רק מעט⁷.
- ו. מי שלא השתמש בסימנים שבקערה בליל הסדר - יזכור לאוכלם למחרת⁸.
- ז. אין להניח על הקערה יותר מג' מצות, גם אם הם אינם מספיקים לכל המסובים⁹.
- ח. יש נוהגים לצלות את הביצה שבקערה, ויש נוהגים לבשלה. גם הנוהגים לצלותה - מבשלים אותה תחילה כדי שהיא לא תתפוצץ בצליה¹⁰.
- הרוצה לצלותה מבלי לבשלה תחילה - עליו לחורר מעט את הקליפה ואז לצלותה¹¹.

---

5. שערי ימי הפסח (עקמ"א).

6. פסח מציון (פיי"ב הי"ג).

7. שערי ימי הפסח (עקמ"א).

8. ראה משנ"ב (סתעי"ג סקל"ב).

9. אלא יניחם בפני עצמן ולא על הקערה. נר ציון (פסח ערצ"ט).

10. אם לא מבשלים את הביצה תחילה - היא מתפוצצת ע"י הצליה ותוכן הביצה נשפך.

11. שערי ימי הפסח (עקל"ז).

ט. כשאומרים 'פסח שהיו אבותינו אוכלים וכו'' - אין לאחוז את הבשר ביד, 'דהוי כמגביה קודשים בחוץ, דנראה שהקדישו לפסח'¹².

י. בסיום הסדר אין לזרוק את הזרוע שהיה בקערה, ומצוה לאוכלו למחרת בסעודה¹³.

---

12. ראה להלן.

13. שערי ימי הפסח (עקלייט).

פרק ג

מסובים

א. בזמן הבית היו נמנים בחבורת פסח לא פחות מעשרה אנשים¹, ויש מהדרים בזה גם בזמנינו².

בנים נשואים

ב. אם חג הפסח הוא ה'רגל' הראשון אחר הנישואין - נהוג לחוג את ליל הסדר בבית הורי הכלה³.

ג. בבית הגרש"ז אויערבאך נהגו שהבנים הנשואים נמצאים בליל הסדר בבית אביהם, משום מצות 'והגדת לבנך', 'והכל לפי הענין'⁴.

---

1. תרגום יונתן (פ"י בא, יב, ד); פסחים (סד, ב).

2. שיח יצחק (הוי"ד בויג"מ סכ"ט א"ד).

3. כמבואר במשנה (פסחים ריש פרק האשה): 'הלכה רגל ראשון לעשות בבית אביה'. הגרי"ש אלישיב (פסח עשפ"ח).

4. ובמכתב לאברך בשנה הראשונה לנשואיו כתב הגרש"ז: 'בנוגע לליל הסדר, אף שבדרך כלל רגילים להיות בבית אבי הבעל, מ"מ אין זה מן היושר לעזוב בית חמיד, ובפרט שמשפחתם קטנה ומצערה לעת עתה, ולכן אין נא אלא בקשה להתנהג בצדק וביושר, ובפרט ברגל ראשון, וכדתנן בפ"ח דפסחים מ"א. הליכות שלמה (פסח עשכ"ב).

תלמידים

ד. קיימת חשיבות רבה בשהיית התלמידים במחיצת רבם כליל הסדר, ומעלה זו גוברת על מצות הסיבה⁵.

אורחים

ה. מצוה רבה להזמין אורח עני לסעודה בחג, ובפרט לליל הסדר - שאומרים בו 'כל דכפין ייתי ויכול'⁶.

ו. מצוה גדולה להזמין עניים תלמידי חכמים לליל הסדר. אין לו כאלו - ישלח לעניים מצות ושאר מצרכי החג כפי שתשיג ידו. נבצר ממנו - יתן להם סכום הגון⁷.

ז. בכלל 'כל דצריך ייתי ויפסח' כלול גם מי שיש לו כל צרכי אכילה ושתייה, אך חסרה לו חברה טובה לשמוח עמם, או שצריך הדרכה כיצד עורכים את ליל הסדר כהלכה⁸.

5. מרגלא בפומיה דהגרשיזי אויערבאך: מדין תלמיד אצל רבו אין צריך הסיבה יש לראות את גודל החשיבות והנחיצות שראו חז"ל בשהיית התלמידים במחיצת רבם, שאע"פ שמצות הסיבה חביבה מאוד להראות דרך חירות בליל היציאה ממצרים, ואצל כל אדם הרי היא מעכבת גם בדיעבד, מ"מ לא אמרו לתלמיד שילך לביתו או לבית אחרים כדי שלא יתבטל מן המצוה, אלא אדרבה ההתבוננות והלימוד מדרכיו והנהגותיו של הרב עדיפי טפי. הליכות שלמה (פסח ער"ג).

6. שעה"צ (סתעי"ט אי"ב) בשם הזוה"ק.

7. פסח בציון (פ"ט סיי"ב).

8. שערי ימי הפסח (עי"ב).

ח. חשוב לזכור, כי עיקר המצוה היא להזמין לא רק אורח חביב ונחמד שנהנים לשהות במחיצתו, אלא גם אורח שיתכן שחברתו לא כל כך נעימה⁹.

ט. מי שהזמין אורחים לליל הסדר והם מתעכבים מלבוא – יש להמתין להם מעט, 'ויש להמתנה זו גבול וקצבה'¹⁰.

י. הסיבה העיקרית למחלוקות ומריבות בתוך ביתו של אדם בחגים ומועדים, למרות שהבית מלא כל טוב – היא: 'משום שאינם פותחים את ידיהם לחלק לעניים בחגים ובמועדים כפי עושרם, על כן באה להם הצרה הזאת'¹¹.

---

9. שערי ימי הפסח (עמ' יב).

10. לשון הגר"י קרליץ (חוט שני פסח עקפ"ד).

11. מועד לכל חי (בהקדמה).

פרק ד

מסורת

א. אין לאדם למהר לשנות מהמנהג הקבוע בבתי אבותיו מדור דור בסדר ליל פסח, גם אם לפי דעתו יש מנהגים מעניינים יותר¹.

ב. הגרש"ז אויערבאך העיד, כי מעולם הוא לא הורה לאדם לשנות מהמסורת המקובלת מדורי דורות².

ג. אין לאורח להעיר למארחיו על מנהגיהם והליכותיהם כליל הסדר - 'לא זו המידה לשנות מן הנהוג וקבוע מדור דור בסדר ליל פסח'³.

ד. ההנהגה הנכונה היא: המחמיר יחמיר לעצמו באופן שלא

1. הגרש"ז אויערבאך (פסח ערמ"ז).

2. "וכמו שאין שומעים לפרופסור פליקס - שהוא שומר מצוות - שהוכיח בספרו 'הצומח בתורה' שבולת שועל היא לא מה שקוראים היום, ואין שומעים לו ומברכים מזונות, וכן הוכיח באותות ומופתים שיתמכא' הנקרא 'חרייקי' לא היה כלל בזמן חז"ל ואין יוצאים בזה יד"ח מרור, ואין שומעים לו נגד המסורת, וכ"ש בענין שמפורש בשו"ע". מכתב הגרש"ז אודות שינוי מסורת (הליכות שלמה פסח ערמ"ז). וראה בספר עלה יונה להגר"י מרצבך (עתמ"ו) שהאריך בדברים נמרצים לדחות נסיון זה לערער על המסורת המוקבלת (שם).

3. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח ערמ"ז).

ירגישו שאר המסובים שהוא מחמיר יותר ממנהג העולם.⁴

ה. 'דבר פשוט הוא, שכל החומרות שנוהגים בליל הסדר אינן שוות מאומה כנגד אנחה אחת של יהודי'.⁵

---

4. ראה להלן.

5. הג"ר בנימין רבינוביץ, חבר הבד"ץ של העדה החרדית, הקפיד לאכול את האפיקומן לפני חצות. שנה אחת נתארכה אמירת ההגדה יותר מבכל שנה, ונטלו ידיים לאכילת כזית מצה ראשונה כעשרים דקות לפני חצות הלילה; מיד קמו שנים מיוצאי חלציו שהיו סמוכים על שולחנו באותה שעה ומיהרו אל המטבח להגיש את צרכי הסעודה בחיפזון כדי שיוכלו להספיק לאכול את האפיקומן לפני חצות, אך משהבחין בכך הגר"ב רבינוביץ הורה להם לחזור תיכף למקומותיהם, ובלחישה הסביר להם, שהבחין בסימני עצב וצער על פני זוגתו הרבנית, בראותה שכולם עתידים לאכול בחפזון ובחטף מן המאכלים שהכינה בעמל וביגיעה, 'ודבר פשוט הוא, שכל החומרות שנוהגים בליל הסדר אינן שוות מאומה כנגד אנחה אחת של יהודי, ונמצא שחלילה יצא שכרנו בהפסד ח"ו.

פרק ה

הנהגות

- א. החיד"א¹ כתב, כי בליל הסדר יש להשתדל לצאת ידי חובה אליבא דכולי עלמא, ולא לחפש קולות.
- ב. בליל הסדר עם ישראל נטהר מגלות מצרים והתקדש והתעלה למדרגות גבוהות, ולכן ראוי יותר שנקדש עצמנו במותר לנו ונהדר בדקדוקי המצוות².
- ג. כדי שיוכל האדם להשאר בשמחה בלילה הזה - יקבל על עצמו בתחילת הלילה שהוא נצמד לבורא עולם כל הלילה, וחויץ מזה - מאומה לא. תוך פרק זמן קצר הוא יתחיל לחוש את ה'להתענג על ה'³.
- ד. לכתחילה ראוי ונכון להימנע משיחת חולין מתחילת הקידוש ועד סוף הסדר - 'כי קדושת הלילה הזה היא קדושה רבה במאוד, כי אז בחר בנו השי"ת מכל העמים וקדשנו במצוותיו'⁴.
- ה. הנוהגים על פי תורת הסוד - נוהרים במיוחד שלא לשוחח

1. לב דוד (אות ט).

2. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח ערני"ג).

3. ראה להלן.

4. שלי"ה (ריש מסכת פסחים).

שיחה בטלה מהקידוש עד גמר ההלל בכוס רביעית, כי 'כולו יחוד גמור ואין להפסיק בינתיים'⁵.

1. הגר"ש שקאפ היה עושה תענית דיבור בליל הסדר, משום שבלילה הזה הקב"ה בכבודו ובעצמו שוכן בתוכנו⁶, ואיך נעז לדבר לפני המלך דברים של מה בכך⁷.

2. מצוה לנהוג שררה בליל הסדר, וכל הנוהג שררה בליל פסח - 'יכופר לו מה שנהג שררה וגאווה כל השנה'⁸.

---

5. חיד"א (לב דוד פ"ל); מועד לכל חי (סייד אי"ג); כה"ח (סתעי"ג סקקלי"ד).
 6. שהרי כתיב (שמות יב, יב): 'ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה' (יהזה' - הוא הלילה שאנו נמצאים בו עכשיו), ודרשו חז"ל: 'ועברתי - אני ולא מלאך, אני ולא שרף'; נמצא שהקב"ה בכבודו ובעצמו שוכן בתוכנו.
 7. באר החיים (הגשי"פ עני"ב).
 8. אורחות חיים (סתעי"ב סקי"ב) וכה"ח (שם סקי"ב).

פרק ו

ליל הסדר

א. בליל הסדר יש הלכה מיוחדת שאין אותה במשך השנה: בלילה הזה בעל הסעודה זה ריבונו של עולם בכבודו ובעצמו¹.

ב. הגאון רבי אלחנן וסרמן היה פותח את ליל הסדר במנין השנים שעברו מאז יציאת מצרים².

ג. יש לנהל את הסדר ברוגע, בשלוה ומתוך שמחה, בעין טובה ובפנים שוחקות, ויזהר מכל סרך כעס³.

ד. היות והלילה עמוס בהרבה פרטים, וכולם דרוכים ומצפים שהכל ייעשה כשורה, עלולים להגיע לידי כעס מחמת המתח, והכעס מביא לידי אוירה עכורה הגורמת שכלי הקיבול של השומעים נסתם מלקבל ולשמוע, ולכן צריך לוותר מראש על דברים שנעשו שלא כרצונו⁴.

ה. הגרב"צ אבא שאול היה אומר, כי יש לאדם לשמוח בליל

1. להלכה זו ישנן השלכות הלכתיות לענין ידעת בעל הבית בענייני ברכות והיסח הדעת. ראה תוס' ברכות (מב, א, ד"ה אתכא) ומשנ"ב (סתעי"ז סק"ח).

2. בשנת שני אלפים תמ"ח (2448) יצאו בני ישראל ממצרים.

3. חיים לראש (דף לו, ב).

4. הגש"פ באזני בנך (עלי"א).

הסדר יותר מבכל ימי חייו על שנגאלנו ממצרים ואף השכינה נגאלה עמנו⁵.

1. במהר"ל⁶ מבואר, שכל עבודת ליל הסדר היא כעבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים בקודש הקדשים. ומכאן, שכל פגם בעבודת הלילה הוא כפגם בעבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים⁷.

2. בזוהר הקדוש⁸ מובא, שבראש השנה הקב"ה מסתכל איך האדם התנהג בליל הסדר ועל פי זה הוא דן אותו.

---

5. נר ציון (פסח ערצ"ה).

6. פירוש המהר"ל על ההגדה, דברי נגידים.

7. הגר"מ שטרנבוך.

8. פרשת תצוה.

פרק ז

ליל האמונה

א. בליל ט"ו, בחצות לילה, יש רגע אחד שבו נגלה מלך מלכי המלכים הקב"ה לבני ישראל וגאלם ממצרים, ובאותו רגע הם השיגו את האמונה השלימה. רגע זה שמור לדורות, ומידי שנה בשנה הוא חוזר וניעור¹.

ב. לדעת המהר"ל מפראג - הכינוי 'ליל הסדר' בא ללמדנו, שבלילה הזו נתברר ונתאמת שכל מה שנעשה זה בהשגחה פרטית, עם 'סדר', ולא בדרך טבע ומקרה, והכל עלה במחשבה לפניו².

ג. מליל הסדר אנו שואבים כוחות של אמונה לכל השנה כולה, וגם להמשך החיים לאורך ימים ושנים³.

ד. בליל הסדר יכול כל אדם לדלג ולהגיע למדרגה גבוהה מאוד באמונה, בבחינת 'משכני אחריו נרוצה הביאני המלך חדריו'⁴.

1. ומי שיעסוק ברגע זה רק במחשבות קדושות - יוכל להגיע לידי האמונה השלימה שהיתה לישראל בעת צאתם ממצרים. שפתי צדיק; הרה"ק רמ"מ מרימנוב; מנחם ציון (ד"ה ורחץ); הגש"פ תתקבל (עמ' 95).

2. ראה להלן.

3. ראה להלן.

4. שפת אמת (הגש"פ תתקבל עמ' 6).

הנחלת האמונה לבנים

ה. כליל הסדר יש כח מיוחד להעביר את יסודות האמונה מאב לבן⁵.

ו. כל חיזוק באמונה שאדם מעביר לבניו כליל הסדר - נחרט עמוק בלבם הרבה יותר משאר ימות השנה⁶.

ז. כח החדרת האמונה מאב לבן כליל הסדר הוא גדול ונורא יותר מכל השנה ויותר מכל הידיעות - 'אמש הקרני אבא'⁷.

ח. ככל שנחדיר בלב בנינו אמונה כליל הסדר, כך הם יוכלו גם הם ברבות הימים להעביר אמונה זאת לבניהם ולבני בניהם אחריהם⁸.

---

5. ראה להלן.

6. 'ומכניס בהם קדושה לשמור תמיד דרך ה', שהזמן מסוגל לזה'. הגש"פ תתקבל (עמ' 54) בשם עטרת ישועה.

7. ראה רש"י (שופטים ו, יג) בשם הילקוט, שגדעון בן יואש אמר למלאך: 'אמש הקרני אבא את ההלל ושמעתי שהיה אומר בצאת ישראל ממצרים'. שואל ר' ירוחם: כשגדעון רוצה לומר למלאך מאיפה הוא יודע על יציאת מצרים הוא אומר: 'אמש הקרני אבא', זה המקור של גדעון שהיה יציאת מצרים? מבאר ר' ירוחם: ודאי שגדעון ידע הכל בכל מכל כל, בהלכה, באגדה, במחשבה ובכל השבעים פנים. לא היה חסר לו כלום בידיעה, אבל האמונה השורשית בעומק הנפש זה היה מהכח הסגולי של 'אמש הקרני אבא'; מאב לבן והבן לבנו - עוברים יסודות האמונה בלילה הגדול הזה.

ט. בליל הסדר אנו מזמינים גם את הבן הרשע לשולחן הסדר ונותנים לו לשאול: 'מה העבודה הזאת לכם', כדי שאנחנו נענה לו בדברי אמונה, ומובטח שהדברים יכנסו ללבו⁹.

פרק ח

ליל הנסים

- א. כה אמר מהר"י סג"ל: 'בכל עשרים וארבע ספרים - היכן שנעשה נס בלילה, היה בליל פסח'¹.
- ב. צריך להקדיש את עיקר ליל הסדר לסיפור הנסים הגדולים שעשה לנו ה' יתברך במצרים, וגודל השגחתו עלינו, וההפליה שהפלה בין מצרים לבין ישראל².
- ג. ב'מנוחה וקדושה'³ מבואר, כי בליל הסדר יש להתעסק אך ורק בביאור עומק הנס וגבורת ה' ויכולתו לשנות את הטבע כרצונו, ולא 'בדברי חידודים בפירוש ההגדה'.
- ד. בבתי גדולי ישראל שמו דגש רב על דברי התעוררות

---

1. מהרי"ל (מנהגים סדר ליל שני של פסח). נסים רבים התרחשו בליל פסח, ובכל הדורות הוא שמור ומסוגל לנסים, בעבר, בהווה, ובעתיד, וכן לזמן הגאולה. בלילה זה אברהם אבינו ניצח את ארבעת המלכים, שרה אימו נשמרה בבית אבימלך מלך גרר, מלאכים היו בבית אברהם אבינו, לוט חולץ מסדום, יעקב אבינו ניצח את המלאך, יעקב הכניע את לבן הארמי, גדעון נלחם במדין, סנחריב נפל בירושלים, פסל בבל 'בלי נפל הלילה, חנניה מישאל ועזריה ניצלו מכבשן האש, דניאל ניצל מגוב האריות, בלשאצר נהרג בבבל, אחשורוש נדדה שנתו, המן נפל, סיסרא הובס, ועוד נסים אין ספור. הגש"פ תתקבל (עמ' 8).

2. ראה להלן.

3. עמ' 94 בהג"ה.

המתארים את נסי ה' יתברך ואהבתו לעם ישראל⁴.

ה. קיימת חובה על כל אב לספר לבניו בליל הסדר - שליל התקדש חג האיר ליוצאים ממצרים כשמש בצהרים בתקופת תמוז⁵.

ו. השירה וההודיה בליל הסדר - אינה רק על העבר, אלא גם על גאולתנו בהווה⁶; ויש שנוהגים לספר לבני ביתם את הניסים הפרטיים שה' עשה עמם, עם אבותיהם ועם בני משפחתם, כיצד הצילם ה' ממאורעות קשים שעברו עליהם, והוציאם מיגון ליום טוב⁷.

ז. אדם שמחדיר לעצמו שגם הדברים הטבעיים הם מאיתו יתברך - יזכה בליל פסח להתלהב מניסי יציאת מצרים, 'והתלהבותו מונעת שינה מעיניו ואינו מרגיש בעייפות כל הלילה'⁸.

4. הגרמ"י ליפקוביץ היה פוסק מאמירת ההגדה כל אימת שאחד מן המסובים רצה להוסיף איזה ביאור או הרגשה והיה מאזין לו ברוב קשב ומשתתף בדבריו, אך כל זאת רק בדברי התעוררות המתארים את נסי השי"ת ואהבת ה' לעמ"י, ולא בדרושים או בוורטים. בנתיבות ההלכה (פסח ע"י 413).

5. שנאמר: 'והגדת לבנך ביום ההוא' - הגד לבנך שאותו לילה היה בבחינת 'היום ההוא', שהאיר כיום. אור החיים (שמות יג, ח).

6. הגש"פ עמק ברכה (אות ט) בביאור הנוסח: 'ונאמר לפניו שירה חדשה', שהשירה וההודיה בליל פסח אינה רק על העבר, אלא על גאולתנו בהווה.

7. סדר הערוך (פ"ס הע"י 13); פס"ת (סתע"ה א"ל).

8. קדושת לוי (כללות הנסים).

פרק ט

ליל הברכות

- א. מן הראוי להתברך בליל הסדר, לפי ששערי שמים פתוחים, והקב"ה דן את העולם על התבואה, ואוצרות טללי ברכה נפתחים¹.
- ב. לא בכדי בחר יצחק לברך את בנו בברכות המפורסמות² דוקא בליל הסדר. ולכן, למרות הזמן המצומצם, יש להשתדל לברך את הבנים מעומקא דלבא³.
- ג. יש מעלה רבה בברכת איש לרעהו בלילה הזה, כי 'לילה זה מסוגל לברכות שיתקיימו'⁴.
- ד. בשעת הכושר זו, שהקב"ה עם פמליא של מעלה יורדים לביתם של ישראל - יש בידינו לגשת אל הקודש ולבקש על נפשינו לזכות לבנים ולבני בנים עוסקים בתורה ובמצוות⁵.

---

1. מדרש שכל טוב (תולדות ויצא פכ"ח); חזקוני (בראשית כז, ד).

2. 'ויתן לך אלוקים מטל השמים'.

3. מדרש שכל טוב (תולדות ויצא פכ"ח); תרגום יונתן (שם); פרקי דרבי אליעזר (פרק לא); חזקוני (בראשית כז, ד).

4. חזקוני (בראשית כז, ד).

5. הגש"פ בנין אריאל (עפ"ח).

אופן הברכה

ה. לעולם אין ברכותיו של אדם מתקיימות אלא אם כן מברך תחילה את הקב"ה. לכן, לפני שמברך את בניו - יברך את ה'6, ואחר כך יברך את בניו7.

ו. בעת ברכת הבנים - ראוי ונכון לומר את הפסוק: 'ונחה עליו רוח ה', רוח חכמה וכינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה'8.

---

6. כגון שיאמר: 'ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

7. אלף המגן (תריט, ה).

8. יוזה הכתוב מסוגל מאוד, כי מכניס בו רוחניות וחכמה. הגש"פ תתקבל (עמ' 52) בשם מעבר יבק.

פרק י

ליל ההשגות

א. 'ראוי ונכון להתבונן ולהבין את רוממות הלילה הזה. אין לילות כמו הלילה הזה. לילה כיום יאיר. הקב"ה מחכה ללילה הזה ואנחנו מחכים לו'¹.

ב. יש לזכור, כי בלילה הזה אנו יושבים וחוגגים את יום יצירת אומתנו לעם ה'².

ג. בליל הסדר ארובות השמים נפתחות וניתן להשיג בקלות השגות ומדרגות נעלות ונשגבות³.

ד. ב'פרקי דרבי אליעזר'⁴ מובא, כי כל שערי ואוצרות השפע הנמצאים בכל העולמות ובכל הרקיעים - נפתחים בליל הסדר.

ה. כל אדם, בכל מצב, יכול בליל הסדר לצאת מן הטומאה בה הוא שרוי ולהכנס אל הקדושה⁵.

1. דברי הגרש"ז אויערבאך (שלמי מועד פעי"ח עשע"ג).

2. הגש"פ באזני בנך (עקי"א).

3. ובאמירת 'כל דכפין ייתי וייכול' - מזמינים אותנו משמים להכנס וליטול מלוא חפניים מההשפעות הנשגבות של הלילה הזה. הגש"פ תתקבל (עמי 56) בשם זר זהב.

4. פרק לב.

5. שנאמר (שמות יב, מב): 'ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים';

ו. בליל הסדר יורדות משמים הארות והשפעות רבות, המורגשות על ידי כל מי שנוהג בקדושה ובדביקות בלילה זה. הארות אלו מסתלקות מעט מעט, עד שכבר למחרת האדם תמה: 'מה זאת ביום אתמול היה לנו גדלות מוחין, וכהיום הזה חזרנו לקטנות'⁶.

ז. כל ההארות הרוחניות שהיו בעת יציאת מצרים - חוזרות ונעורות בכל שנה מחדש בליל הסדר⁷.

ח. ב'זוהר'⁸ מבואר, כי בליל הסדר הקב"ה שולח מלאכים לבתי ישראל שיקשיבו איך הם מפארים את הקב"ה כשמספרים את הסיפור.

---

⁶ 'להוציאם' - לשון עתיד, להורות, שבכל ליל שימורים - בעבר בהווה ובעתיד - יכול אדם לצאת מן הטומאה ולהתרומם אל הקדושה. אור החיים (במדבר כג, כב).

⁶ בני יששכר.

⁷ 'לילה כיום יאיר לדורות עולם, וכל אחד משיג לפי השגתו גדולת ה' יתברך'. באר מנחם (הגש"פ תתקבל עמ' 8).

⁸ פרשת בא נ, ב.

פרק יא

ליל עולם הבא

- א. בעת שאדם חוזר מבית הכנסת ונכנס לביתו, למקום עריכת הסדר, הוא נכנס ל'אתר זיקוקין דנורא', כדמיון כהן גדול הנכנס לבית קודש הקודשים ביום הכיפורים¹.
- ב. בליל הסדר ניתן להריח מעט מריח גן עדן, כל אחד ואחד בהתאם להשקעתו ודרגתו².
- ג. ההשגות הרוחניות שתהיינה לכל אדם ואדם בימות המשיח, נקבעות לפי מידת הקדושה והדביקות שהשיג בליל הסדר³.
- ד. ליל הסדר הוא הזמן המיועד לתחיית המתים. אך לא רק. לילה זה הוא גם תחיית המתים לנפש - 'כי בלילה זה מתגלה אור נפלא והנפשות מתעוררות לתחיה'⁴.

---

1. ראה דברי נגידים (עמ"ג).

2. 'נתעורר בכל ליל פסח הריח מהאי ריחא שבגן עדן עבור בני ישראל עם קרובו, ומריח בו כל אחד ואחד לפי דרגתו'. הגש"פ תתקבל (עמ' 56) בשם ליקוטי צבי לצדיק. בספר דרך המלך (מכתבים שבסוף הספר עמ' תט) מובא: 'וכשבא אל הסדר יצייר לו עתה שהוא בגן עדן, והסעודה מעין הסעודה של סעודה לעתיד לבוא היא... מלאכי מעלה עומדים צפופים להקשיב לרינתו, ואבינו מלכנו עומד ושמח ומתענג לקבל את שירתנו ותהילתנו, כנודע מזוהר הקדוש' (ראה זוהר פ' בא נ, ב).

3. הגש"פ תתקבל (עמ' 56) בשם בית אהרן.

4. הגש"פ תתקבל (עמ' 56) בשם ישמח ישראל.

ה. כמראהו וכבבואתו של כל אדם ואדם בליל הסדר, כן יהיה מראהו וכבבואתו בעולם העליון, הוא עולם הבא⁵.

פרק יב

מצוות הלילה

- א. 'אי אפשר לספור את המצוות שאנו מקיימים בלילה הזה. מצוות דאורייתא יש להם קצבה, אבל מצוות דרבנן - רבים הם מאוד'¹.
- ב. הגר"א ספר ומנה שמתפילת ערבית ועד סוף הלילה יש שישים וארבע מצוות².
- ג. יש לקיים את כל מצוות הלילה מתוך הרגשים: אכילת המרור צריכה להיות מלווה בהרגשת המרירות שהיתה במצרים. אכילת המצה - בהרגשת מהירות הגאולה. ד' כוסות - בהרגשת החירות. חרוסת - בהרגשת הטיט, וכיוצא בזה בכל מצוות הלילה³.
- ד. בליל הסדר 'אתכא דרחמנא סמכינן', כלומר: אנו מתארחים אצל הקב"ה, סמוכים על שולחנו, ואוכלים ושותים משלו. למציאות זו קיימות השלכות הלכתיות⁴.

---

1. דברי הגרש"ז אויערבאך (שלמי מועד פע"ח עש"ג).

2. ראה להלן.

3. באופן זה ניתן להגיע למצב של 'לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים'. הגש"פ ישורון (עמ"ח).

4. ראה תוסי' ברכות (מב, א, ד"ה אתכא) ומשנ"ב (סתעי"ז סק"ח).

ה. מי שמקיים את מצוות הלילה מתוך דביקות בבורא עולם, למרות שלא חזר בתשובה על מעשיו הרעים - הקב"ה מתעלם מכך ונותן לו את כל העזרה הדרושה לו שיוכל לשנות את דרכו לטובה⁵.

ו. מקובלנו מהמהר"ל⁶, כי אדם שמקיים את מצוות הלילה מתוך דביקות בבורא עולם - מגיע למדרגה של כהן גדול, ונכנס לפני ולפנים לעבוד עבודה ככהן גדול⁷.

ז. מי שנשאר 'יבש' גם בליל הסדר, הלילה הקדוש, בודאי שיבשה נשמתו, והוא נידון בראש השנה בדין אחר לגמרי⁸.

'לשם יחוד'; 'הנני מוכן ומזומן'

ח. בליל הסדר כל אחד צריך לנהוג כאילו הוא במדרגה עליונה, ולכן גם מי שאינו רגיל לומר 'הריני מוכן ומזומן' לפני כל מצוה, בליל הסדר - יאמר⁹.

ט. יש נוהגים לומר לפני עשיית כל מצוה 'לשם יחוד קודשא

5. הרה"ק רבי ברוך ממעזיבוז.

6. הגדת מהר"ל, ויציאת מצרים לבעל דרישת ציון (הו"ד בהגש"פ תתקבל עמ' 9).

7. ולכן לובשים בליל הסדר בגד לבן - ככהן גדול בשעת עבודתו (שם).

8. הגר"מ שטרנבוך (מאמר שבועי, קדושת ליל הסדר) ע"פ הזוה"ק (פרשת תצוה).

9. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עש"ה).

וכו', ויש שמתנגדים לאמירה הזו למי שלא מביין את משמעות הדברים, שהם על פי הסוד¹⁰.

יתכן שגם לדעת המתנגדים - אפשר לומר 'הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס ראשונה של ארבע כוסות', וכן בשאר המצוות¹¹.

י. ראוי ונכון שעורך הסדר, או ממונה אחר, יאמר למסובים לפני כל מצוה שעושים שיכוונו לצאת ידי חובת המצוה - דאורייתא או דרבנן¹².

יא. צריך להיזהר שלא יאמר על מצוה דרבנן: 'הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה מהתורה'¹³, וכן להיפך¹⁴, אלא יאמר סתם: 'הנני רוצה לקיים מצוה פלונית', או שידקדק לומר כהלכה¹⁵.

10. בראשם - הנודע ביהודה. לדעתם, יוצאים ידי"ח הכנה למצוה במה שמברכים לפני קיום המצוה.

11. ראה משני"ב (סתעי"ג סקי"א). וכן נהג הגרי"ש אלישיב, כמבואר בהליכות והנהגות (פסח עכ"ו): 'אין רבנו נוהג לומר לשם יחוד, אך לפני שתיית הכוסות אומר הנני מוכן וכו'.

12. כמבואר בשו"ע (סימן ס סעיף ד) שמצוות צריכות כוונה. הליכות מועד (פ"י עש"ב).

13. כי בזה הוא נכשל ב'בל תוסיף', כמבואר ברמב"ם (ממרים פ"ב ה"ט).

14. כי בזה הוא נכשל ב'בל תגרע'.

15. הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש פ"ס עשצ"ו).

פרק יג

סימני הסדר

א. יש שנוהגים להזכיר את כל הסימנים לפני התחלת הסדר, ויש שנוהגים להזכיר כל סימן במקומו לפני שעושים אותו, ויש שעושים שניהם, ויש שמזכירים את כל הסימנים עד אותו סימן שאוחזים בו¹.

ב. בבתים רבים נהוג להכריז לפני כל מצוה את הסימן שלה. לפני הקידוש - מכריזים 'קדש'. לפני הנטילה הראשונה - מכריזים 'ורחץ', וכן הלאה, ויש בזה מעלות נשגבות וסודות גדולים².

ג. ראוי ונכון שעורך הסדר ימנה את אחד המסובים שיכריז את הסימנים, כל סימן בהגיע זמנו³.

ד. בעת ההכרזה על המצוה, ראוי לומר בקצרה כיצד לבצע את המצוה. כגון: כשמכריז 'קדש' - יאמר: 'הננו מוכנים

1. והכוונה בזה, לא רק להזכיר לנו היכן אנו אוחזים, אלא בעיקר להזכיר לנו את הרעיונות העמוקים שיש במילים אלו.

2. יסוד ושורש העבודה (שער הצאן): 'סימנא מילתא היא בהני חמשה עשר מילות של הסדר קדש ורחץ וכו', כי נרמז בו סודות גדולים ונפלאים מאוד'. ועוד: 'כי כל דבר שבקדושה צריך הכנה והזמנה, כמו שהביא המג"א (ויש סימן קצב מהזהר), ולכן גם בליל הקדוש הזה תיקנו קדמונינו ז"ל סימנים למצוות התלויות בו, ועל ידי אמירתן בפה מלא לפני קיום כל מצוה - הוי כמזמן עצמו אל הקדושה'.

3. כי על עורך הסדר יש מטלות רבות ועליו לזכור דברים רבים.

- לומר קידוש על כוס ראשונה של ארבע כוסות, וראוי לשתות את כולה - ולפחות את רובה - בבת אחת, בהסיבה⁴.
- ה. ראוי ונכון שכל אחד מהמסובים יחזור ויאמר לעצמו את הסימן שהוכרז⁵.
- ו. הנוהגים להכריז את שם הסימן לפני כל אחד מסימני הסדר - יכריזו 'מוציא מצה' לפני נטילת ידיים ולא לאחריה⁶.

חלוקת קליות ואגוזים

- ז. מדינא דגמרא יש לחלק 'קליות ואגוזים' לפני אמירת 'מה נשתנה'⁷.
- ח. רבים סוברים, כי הזמן המדויק לחלוקת 'קליות ואגוזים' הוא מיד לאחר השיבה מבית הכנסת, לפני שמתחילים את 'סדר ליל פסח'⁸.
- ט. חלוקת 'קליות ואגוזים' אינה בדווקא, אלא בכל דור וה'קליות ואגוזים' שלו⁹.

4. שערי ימי הפסח (עקמ"ג).
5. וכך נהג הגרמ"י ליפקוביץ. בנתיבות ההלכה (פסח ע"מ 410).
6. כי יתכן שההכרזה נחשבת להפסק בין נטילת ידיים לברכת המוציא. הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"ד על"א).
7. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות עשכ"ה).
8. שועה"ר (סתעי"ג סל"א); שו"ת אורלי"צ (ח"ג פט"ו תשובה ו). וכן נהג הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ב ענ"ח).
9. ובשבלי הלקט (סימן ר"ח) כתב: 'קליות ואגוזים ומיני מגדים ופירות'.

פרק יד

ארבע כוסות

- א. כל כוס מארבע כוסות צריכה להיות מלווה בהודיה לה' יתברך (כעין שתיית 'לחיים')¹.
- מי שנוהג כן - יזכה במשך השנה לחוש את רגשות הקודש שהיו לו בליל הסדר².
- ב. שתיית ארבע כוסות כפי דרישת ההלכה לכתחילה - מצילות את האדם מארבע מיתות בית דין, אם נתחייב בהם, 'כי הם באים לכפר על ארבע מיתות בית דין'³.
- ג. כנגד הקושי שיש לאדם בשתיית ארבע כוסות שלמים ומהודרים בסוגם ובשיעורים - יתבטל ממנו הקושי שיש באכילת סמים ומשקים מרים לרפואת הגוף⁴.
- ד. בכל מקום שמגביה את הכוס - צריך לכסות את המצות, כדי שלא יראה הפת בושתו⁵.

---

1. בשתיית כוס ראשונה יש להודות על היציאה מהעבודת הקשה. בכוס השניה יש להודות על היציאה משלטון המצרים. בכוס השלישית - על המכות שקיבלו המצרים. בכוס רביעית - על מתן תורה. הגש"פ תתקבל (עמ' 46).

2. שם.

3. הגש"פ תתקבל (עמ' 46) בשם יפה ללב.

4. הגש"פ תתקבל (עמ' 46) בשם ארחות יושר.

5. משני"ב (סתעי"ג סקעי"ח).

יין

- ה. המדקדקים במצוות מקיימים את מצות ארבע כוסות ביין מובחר ואיכותי⁶ שצבעו אדום⁷.
- ו. הרוצה לצאת ידי חובת ארבע כוסות לכל הדעות - ישתה יין⁸ לא מבושל וללא תוספת סוכר⁹.
- ז. עריבות השתיה בארבע כוסות היא מעיקר המצוה¹⁰, ולכן יש לחזר אחר יין ערב, ולשים לב שהעריבות תהיה בכל הארבע כוסות¹¹.
- ח. ראוי ונכון לחפש עצות כיצד להקל על שתיית היין שתהיה עריבה עליו ודרך חירות¹².
- ט. אם לצורך עריבות היין צריך למהול אותו במיץ ענבים - כך יעשה, שכן מעלת ה'עריבות' עדיפה על מעלת יין¹³.

---

6. ראה שו"ע (סרע"ב ס"ג).

7. ירושלמי שקלים (פ"ג הי"ב); משנ"ב (שם סק"י).

8. ראה להלן מחלוקת הפוסקים אם יוצאים ידי"ח במיץ ענבים.

9. כיוו שלדעת הרמב"ם וסייעתו יינות מבושלים או עם תוספת סוכר פסולים לקידוש, משום שהם פסולים לנסכים. ראה שו"ע ורמ"א (סרע"ב ס"ח) ומשנ"ב (סק"י"ט).

10. רמב"ם (הלי חו"מ פ"ז הי"ט).

11. ישנם אנשים שבכוס ראשונה ושניה היין ערב עליהם ובשלישית כבר לא, ויש לשים לב לדבר - ומכוס שלישית ואילך ימזוג יותר מיץ ענבים. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עש"א).

12. הגר"ש אלישיב (אשרי האיש פסח עש"ג).

13. ראה גר"ז (סתע"ב, יז) ע"פ הר"מ (חו"מ פ"ז הי"ט).

י. מי שהיין מאוס בעיניו ואינו יכול לשתותו - אינו צריך לשתות יין, משום שאין בשתיה כזו דרך חירות כלל¹⁴.

יא. מי שמסכן את עצמו כדי לקיים את מצות ארבע כוסות - נחשב לו ל'מצוה הבאה בעבירה'¹⁵, שאין זו 'מצוה' כלל, אלא 'עבירה' בלבד¹⁶.

יב. אנשי מעשה מקפידים ביין של מצוה - שלא יביט עליו גוי, למרות שלא נגע בו¹⁷.

יג. ראוי ונכון שלא למזוג יין מסוף הבקבוק כשיש שם שמרים¹⁸.

מיץ ענבים

יד. לדעת הגר"מ פיינשטיין¹⁹ והגר"ש אלישיב²⁰ - אין לשתות מיץ ענבים לארבע כוסות, ואין בשתייתו 'דרך חירות'²¹.

14. הגר"ש אלישיב (סידור פסח כהלכתו פ"ג הע' 9).

15. מהר"י אסאד. הו"ד במנח"י (ח"ד סק"ב א"ב).

16. מהר"ם שייק. הו"ד במנח"י (שם).

17. שלי"ה (שער האותיות אות ק קדושת האכילה אות קו); דובב מישרים (ח"א סק"ב); הליכות חיים (עע"ד).

18. למרות שיוצאים בו ידי חובה, אין זה יין משובח. שו"ע (סימן ערב סעיף ג) ומשנ"ב (ס"ק ט).

19. הגש"פ קול דודי (סי"ג א"ד).

20. שבות יצחק (פסח פ"י א"ב).

21. משום שאינו משקה המשכר ואינו יוצא בו ידי חירות (שם). ואף אם

טו. לדעת ה'אור לציון'²² - לכתחילה ראוי לשתות דוקא יין לארבע כוסות, ומי שאינו מסוגל - ישתה לפחות כוס יין אחת, חציה יין וחציה מיץ ענבים.

טז. הגר"י קניבסקי נהג למזוג כל כוס מארבע כוסות - מחצה מיץ ענבים מהודר ומחצה יין²³.

יז. לדעת ה'חזון איש'²⁴, הרב מברסק והרב מטשיבין²⁵ - לכתחילה אפשר לשתות מיץ ענבים לארבע כוסות, ובזה מתקיימים גם 'דרך חירות' וגם 'שמחת יום טוב'²⁶.

יח. השותה מיץ ענבים לארבע כוסות - לכתחילה יחזר אחר מיץ ענבים ללא חומר משמר²⁷.

קשה לו לשתות יין - ידחוק את עצמו לשתות מיץ ענבים מעורב עם יין, וכל עוד יש בכוס טעם חריפות היין - דינו כיון. הגר"ש אלישיב (שם).

22. ח"ג פט"ו תשובה ד.

23. ארחות רבנו (ח"ב ע"ס).

24. הלכות חג בחג (פ"יט) בשם הגר"ח קניבסקי.

25. תשובות והנהגות (ח"ב סרמ"ג). וכן הורו הגר"שז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ט ס"יא) והגר"נ קרליץ (חוט שני פסח פ"ז סק"י).

26. ומ"מ גם במיץ ענבים טבעי ומהודר לכתחילה יוסיפו יין, כדי שיהיה יותר 'דרך חירות'. הגר"נ קרליץ (שם) והגר"ש ואזנר (מבית לוי ח"ז עלי"ב).

27. ואע"פ שהמומחים טוענים שהמייצרים מוציאים בשלב מסויים את החומר המשמר, מ"מ המיץ ענבים כבר השתנה, והגר"מ שטרנבוך (מאמר שבועי פסח) מפקפק בזה לכתחילה.

יט. השותה מיץ ענבים לארבע כוסות - לא יוסיף עליו מים כלל²⁸.

אם הוסיף עליו מים - יש סוברים שלא יצא ידי חובתו²⁹.

יין אדום

כ. לכתחילה ראוי ונכון שהיין או המיץ ענבים יופקו מענבים אדומים³⁰.

כא. הוספת צבע אדום ליין לבן או למיץ ענבים לבן - אינה מועילה כלל, שכן מעלת האדמימות קיימת רק כשהאדמימות היא מחמת היין ולא מחמת תערובת אחרת³¹.

כב. לדעת הגר"ש וואזנר³² - יש תועלת בערבוב יין אדום עם יין לבן כדי להאדימו.

28. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח ערכ"א ושו"ת מנחת שלמה ח"א פ"ד), והגר"ש אלישיב (שבות יצחק קונטרס זמן שמחתינו עפ"ה). גם לדעתם, ניתן להוסיף כמה טיפות מים לנוהגים כדעת האריז"ל; ויש שכתבו בשמם (ספר זכרון דרור יקרא עשכ"ב) שאין להוסיף מאומה. לעומתם, יש סוברים שאפשר למזוג מיץ ענבים במים. ראה חוט שני (ח"ד פ"ה סק"ג), אורל"צ (ח"ב פ"כ תשובה יח), מעשה איש (ח"ז עקמ"א) וספר זכרון דרור יקרא (שם).

29. שם.

30. ירושלמי שקלים (פ"ג ה"ב); שו"ע (סרע"ב ס"ג) ומשנ"ב (סק"י).

31. הליכות שלמה (פסח פ"ט, דבר הלכה אי"י); הגר"ש וואזנר (מבית לוי ח"ז עלי"ב).

32. מבית לוי (ח"ז עלי"ב).

כג. לדעת הגר"ח קניבסקי³³ - אין כל תועלת בהוספת יין אדום כדי לצבוע את היין הלבן, כיון שמטבעו הוא לבן³⁴.

כד. בליל פסח אין למזוג יין אדום לתוך יין לבן או למיץ ענבים לבן כדי לעשותו אדום, שמכיון שעושה זאת לשם צביעה (כדי לקיים מצוה מהודרת ביין אדום) - יתכן שאסור³⁵.

הכוסות

כה. יש להדר לשתות את ארבע הכוסות מתוך כוסות נאות ומהודרות בסוגם, ביופיים ובצורתם³⁶.

כו. יש מהדרים לשתות את ארבע הכוסות דווקא מתוך כוס עשויה כסף, 'כי בזה הוא ממתק את הדינים'³⁷.

כז. רבים מגדולי ישראל העדיפו לשתות את ארבע הכוסות דווקא בכוס של זכוכית, ולא בכוס של זהב או של כסף³⁸.

33. הגש"פ (שיח הפסח עקל"ה).

34. אמנם אם הוא יתן בו יין אדום כשיעור מזיגה - יתכן שיועיל. הגר"ח קניבסקי (שם).

35. דנהי דאין צביעה באוכלים, מ"מ הכא מכיון במפורש לצביעה, כדי לקיים מצוה מן המובחר ביין אדום, ולא לצורך האכילה, ובכה"ג אפשר דאסור. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פ"ט ס"ה, ודבר הלכה אי"א; שערי ימי הפסח עקכ"ו).

36. הגש"פ תתקבל (עמ' 46) בשם כה"ח.

37. כה"ח (סתעי"ב סקיי"א).

38. נזירות שמשון (סימן תעב). וכן העיד היעביץ על אביו - החכם צבי -

כח. יש להקפיד שהכוס תהיה שלימה לחלוטין³⁹, וכן שהיא תהיה יציבה כהוגן⁴⁰.

דיני כוס

כט. כל אחת מארבע הכוסות ששותים בליל הסדר טעונה כל 'דיני כוס'⁴¹.

כוס של קידוש וכוס של ברכת המזון טעונות גם דין 'מקבלו בשתי ידיו'⁴².

שהיה מעדיף כוס של זכוכית על כוס של כסף, משום דטוב מראה עינים מהלך נפש (הגש"פ ויגד משה עמ"ב). ואף בעל הקהילות יעקב היה מקפיד לשתות את הארבע כוסות רק בכוס של זכוכית, כמבואר באורחות רבינו (ח"ב פסח אות ט).

39. משנ"ב (סרע"א סקמ"ד).

40. פס"ת (סרע"א אכ"ג).

41. המבוארים בשו"ע סימן קפג, כגון כוס שלימה, מלאה, שטיפה והדחה ועוד. חי"א (כלל קל ס"י); כה"ח (סתע"ג סק"א), בשם דרשות מהרי"ל והרוקח.

42. דהיינו שבשעה שהכוס מונחת על השולחן יקחנה בשתי ידיו ואח"כ יסיר את יד שמאל, כדי שבשעת הקידוש יאחז את הכוס ביד ימין. לדעת המקובלים - 'מקבלו בשתי ידיו' היינו שאדם אחר נותן לו את הכוס והוא מקבלו בשתי ידיו. בכל השנה הלכה זו שייכת רק למקדש, אך בליל הסדר הלכה זו שייכת לכל המסובים, כיון שכל אחד נחשב שמקדש על הכוס, ורק שומע את הקידוש מבעל הבית ויוצא מדין שומע כעונה.

5. לפי תורת הסוד - צריך לשטוף ולהדיח את הכוסות לפני כל מזיגה⁴³.

6. יש שמסתפקים בקינוח הכוס במפה מבפנים ומבחוץ. לדעתם, קינוח במפה נחשב כשטיפה והדחה⁴⁴.

7. הנוהגים לפי תורת הסוד - שוטפים ומדיחים את הכוס גם כשהיא נקיה ומצוחצחת⁴⁵.

8. הנוהגים לפי תורת הסוד - מוזגים שלוש טיפות מים בכל כוס⁴⁶.

9. המדקדקים - ממלאים את הגביע על כל גדותיו⁴⁷.

10. יש שאינם ממלאים את הכוס עד תומה, כדי שהיין לא ישפך ויתבזה⁴⁸.

43. וכדי לחסוך בזמן - יש שמביאים קערה גדולה של מים ושם שוטפים ומדיחים את כוסות. הליכות מועד (פסח עשי"ג); נר ציון (פסח עשי"ג).

44. משני"ב (סקי"ג סק"א) ושעה"צ (שם סק"א).

45. כה"ח (סתעי"ב סקמ"ב); ערוה"ש (שם ס"א).

46. במיץ ענבים או ביין שטעמו קלוש - יש להזהר שלא למזוג יותר משלוש טיפות, כדי שלא לבטל את טעמו. נר ציון (פסח עשי"ד).

47. רמ"א (סקפ"ג ס"ב). ראה שו"ע (סרע"א ס"י). ואם תוך כדי קידוש נשפך וניכר החיסרון - יחזור וימלאנו (א"א בוטשאטש סקפ"ג).

48. ט"ז (סקפ"ג סק"ד). הגרש"ז אויערבאך (שולחן שלמה שם הע"י). חשוב לציין, כי יש סוברים שמעלת 'עיטורי' שנאמרה בכוס היא - שהיין לא יגיע עד סוף הכוס, כדי ששפת הכוס תשאר גלויה ותעטר את הכוס. לנוהגים כן - קל יותר להסב מבלי שישפך יין על בגדיהם.

מזיגה

49. ראוי ונכון שבעל הבית לא ימזוג את הכוס בעצמו, אלא אחר ימזוג לו⁴⁹.

50. יש מהדרים למנות אדם שימזוג לכל המסובים⁵⁰, וראוי לחנך את הקטנים למצוה זו⁵¹.

אם אין מי שימזוג למסובים - נכון שכל אחד ימזוג לחבירו⁵².

53. הנוהגים על פי תורת הסוד - מכוונים כוונות בעת המזיגה, 'והוי כלא אפשר' (שאדם אחר ימזוג להם), ולכן ימזגו לעצמם⁵³.

השתיה

54. הרוצה לצאת ידי חובה לפי כל השיטות - ישתה את כל הכוס גם אם הוא שותה מתוך כוס גדולה, המחזיקה כמה רביעיות⁵⁴.

49. רמ"א (סתעי"ג ס"א) ומשני"ב (סק"ג).

50. ויגד משה (ס"ו סק"א).

51. שם בשם שיח יצחק.

52. שער הכולל (פמ"ח סק"ג): 'ונהגו ההמון, שכשאין להם מי שימלא הכוסות - אזי זה ממלא כוסו של זה וזה ממלא כוסו של זה'.

53. כה"ח (סתעי"ג סק"א).

54. ב"ח ופרי"ח (סתעי"ב); כה"ח (תעי"ב ס"ק סו); משני"ב (שם סק"ל); הגר"צ אבא שאול (נר ציון פסח עשי"ז). ואעי"פ שבקידוש של שבת וימים טובים

ל"ב. מי שמתקשה בשתיית כל הכוס - די שישתה רוב כוס, ואם גם זה קשה לו - די ברביעית, ולא פחות מרוב רביעית⁵⁵.

מ. לכתחילה ישתה את הכוס בבת אחת (בשתי לגימות רצופות), ועל כל פנים ישתדל לא לשהות בשתייתה יותר מכדי שתיית רביעית⁵⁶.

כסדרן

מא. גם הנשים צריכות לומר את קטעי ההגדה שביין הכוסות. אם הן יצאו באמצע - ישלימו את מה שהחסירו. חזרו וראו שהמסובים מברכים על הכוס - לא תצטרפנה אליהם, אלא תשלמנה קודם את ההגדה⁵⁷.

- אף לכתחילה די בשתיית מלא לוגמיו, דהיינו רוב רביעית, מ"מ בדי כוסות החמירו חכמים לשתות את כל הכוס, וביאר הבי"ח (סתעי"ב ד"ה ואם היה כוס גדול) שבקידוש הצריכו 'טעימת הכוס' ומלא לוגמיו נחשב לטעימה, אולם בדי כוסות צריך 'שתיית הכוס', ושתייה מתקיימת רק בשתיית כל הכוס או רובו.

55. ובכוס רביעית ישתה רביעית שלימה כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה. משנ"ב (סתעי"ב ס"ק ל-לג).

56. שם.

57. שהרי אף הנשים חייבות בארבע כוסות, ואת הכוסות חייבים לשתות על סדר ההגדה, דהיינו שיאמר את ההגדה ביניהם. ואם לא עשו כן - לדעת הפרי"ח לא יצאו ידי חובתם. ואף לדעת הבית יוסף שבדיעבד יצאו ידי"ח, מ"מ תקנת חכמים היא לשתות את הכוסות על סדר ההגדה. ביה"ל (סתעי"ב ד"ה שלא כסדר לא יצא).

מב. נשים שאינן יכולות לומר את סדר ההגדה על כל כוס וכוס - לכל הפחות ישמעו את ההגדה מבעליהן⁵⁸.

מג. השותה כוס שלישית ורביעית מבלי שיאמר הלל ביניהן - לא יצא ידי חובת הכוס הרביעית.

גם מי ששותה את הכוס הרביעית באמצע ההלל - לא יצא ידי חובתו⁵⁹.

קטנים במצות ארבע כוסות

מד. קטן שהגיע לגיל חינוך - מצוה לחנכו לשתות ארבע כוסות⁶⁰.

מה. בכלל חובת חינוך לארבע כוסות - לחנכם לשתות את ארבע הכוסות על הסדר⁶¹.

מו. בכל מצוות חינוך בליל הסדר - אין חילוק בין קטן לקטנה⁶².

מז. לדעת ה'חק יעקב'⁶³ - גיל חינוך לענין מצות ארבע כוסות הוא גיל חמש או שש, לפי חריפותו של הבן.

---

58. שם.

59. ערוה"ש (תעב, יא).

60. שו"ע (סתעי"ב סט"ו).

61. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח פי"ז ס"ק יג).

62. הגר"ז (סתעי"ב סכ"ה). וכ"מ במג"א (סתעי"א סק"ז).

63. סימן תעב סקכ"ז.

מח. לדעת 'שולחן ערוך הרב'⁶⁴ - גיל חינוך לענין מצות ארבע כוסות הוא כשיש לו דעת להבין מה שאומרים כששותים כל כוס וכוס, וכדלהלן.

מט. גיל חינוך לגבי שתיית כוס ראשונה של קידוש: מעת שהקטן מבין מענין קדושת יום טוב⁶⁵, שהוא כבן שש או שבע (כל אחד לפי חריפותו)⁶⁶.

נ. גיל חינוך לענין שתיית כוס שניה הנאמרת על ההגדה: מעת שהקטן מבין מה שמספרים לו על יציאת מצרים⁶⁷.

נא. גיל חינוך לענין שתיית כוס שלישית שעליה מברכים ברכת המזון: מעת שהקטן מבין ענין ברכת המזון⁶⁸.

נב. גיל חינוך לענין שתיית כוס רביעית שעליה אומרים את ההלל: מעת שהקטן מבין ענין ההלל⁶⁹.

---

64. סימן תע"ב סעיף כה.

65. שועה"ר (סתעי"ב סכ"ה).

66. משנ"ב (סרס"ט סק"א). כאמור לעיל - אין חילוק בין קטן לקטנה לגבי גיל חינוך במצוות ליל הסדר.

67. שועה"ר (סתעי"ב סכ"ה).

68. שועה"ר (סתעי"ב סכ"ה).

69. שועה"ר (סתעי"ב סכ"ה).

פרק טו

כוסו של אליהו הנביא

- א. נהגו ישראל למזוג כוס חמישית - הנקראת 'כוס של אליהו הנביא'¹.
- ב. את כוסו של אליהו הנביא מוזג בעל הבית בעצמו, וזהו כבודו².
- ג. לכתחילה ראוי ונכון שכוסו של אליהו הנביא תהיה מכובדת ביותר³, 'שהיא כוס ישועה של הגאולה העתידה'⁴.
- ד. רבים מקפידים שכוסו של אליהו תהיה גבוהה יותר משאר הכוסות של המסובים - 'לכבוד ולתפארת'⁵.
- ה. יש נוהגים להניח את כוסו של אליהו דווקא במרכז השולחן⁶.

-
1. סידור היעבי"ץ (סדר ההגדה נתיב ב אות ט); מנהגי החת"ס; משנ"ב (סת"פ סק"י).
  2. הגש"פ חקל יצחק; ויגד משה (פ"ל א"ד) בשם שיח אבות; ביאורים והנהגות (פסח עת"ח).
  3. סידור יעבי"ץ; מנהגי חת"ס.
  4. לשון המהר"ל מפראג (הגש"פ דברי נגידים).
  5. מנהגי חת"ס (ס"י אי"ב); שיח אבות (מנהגים אס"ו).
  6. שם.

1. לדעת ה'קיצור שולחן ערוך'⁷ - יש למזוג את כוסו של אליהו בתחילת ליל הסדר, בסדר 'קדש'⁸.
2. לדעת הגר"ש וואזנר⁹ - יש למזוג את כוסו של אליהו בעת מזיגת הכוס הרביעית.
3. רבים נוהגים להניח את כוסו של אליהו עד הבוקר כשהיא מכוסה, בבוקר מחזירים אותה לבקבוק, ומקדשים עליה בסעודת היום¹⁰.

-
7. סימן קיט ס"א.
  8. עיי"ש שהביא את דיני כוס זו בסדר 'קדש'.
  9. קובץ מבית לוי (חייג עלי"ד).
  10. מנהגי החת"ס (ס"י א"ז); ויגד משה (פ"ל א"ה). מנהגים נוספים בכוסו של אליהו: מוזגים כוס רביעית לאחר אמירת 'שפוך חמתך' ומחלקים לכל אחד מהמסובים מעט מכוסו של אליהו ומוסיפים מין אחר. הגש"פ חקל יצחק; ויג"מ (שם א"ה). מנהג נוסף: משאירים את כוסו של אליהו עד לשתיית כוס רביעית, ואז, באמצע השתיה, מוסיפים מכוסו של אליהו לכוסות המסובים. ילקוט דברי אהרן (הו"ד שם); מנהגי קומרנא.

פרק טז

הסיבה

א. ההסיבה היא חלק מסיפור יציאת מצרים, כי בזה הוא מראה את עצמו שעתה יצא ממצרים, וכמו שיש סיפור בפה - כך יש סיפור על ידי מעשה. ולכן, למרות שהיוב הסיבה הוא מדרבנן, אבל יש בזה קיום של 'סיפור יציאת מצרים' מדאורייתא¹.

ב. לכתחילה ראוי ונכון להסב כבר מעת הכנסת האוכל לפה, ולא כנוהגים להכניס לפה ואחר כך להסב².

ג. כדי לקיים 'הסיבה דרך חירות' יש להסב דווקא ליד שולחן, ולא על ספה או כורסה הרחוקים מן השולחן³.

1. ומקיימים בזה 'כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח'.
2. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח עקפ"ז); הגר"ח קניבסקי (שער המועדים פסח ערע"ז). ראה חידושים וביאורים להגר"ח גרינמן (פסחים צט, ב) כי יש הוכחה מהמשנה שצריך להסב מעט לפני שמתחילים לאכול, שכן שנינו במשנה (שם): 'לא יאכל עד שיסב', ולא קתני: 'יאכל בהסיבה'. ואף הגר"ח קניבסקי הסכים לדברים. דברי שיח (פסח תשי"פ).
3. רש"י ורשב"ם (פסחים צט, ב, ד"ה ואפילו), כפי שדקדק הגר"ח מבריסק (חידושי הגר"ח סטנסיל ענין לג) מדבריהם שהסיבה היא דוקא לפני שולחן, והוא נכלל בדין 'הסיבה דרך חירות'. הגר"ח הוסיף, שלכן יש מקום לפאר את השולחן בכלים נאים, משום שהשולחן שלפניו נכלל במצות ההסיבה שעניינה חירות. וכ"מ במשנ"ב (סתע"ב סק"ז): 'ישב בהסיבה... אצל השולחן'.

- ד. נכון שעורך הסדר או אחד מהמסובים יזכיר למסובים מתי להסב וכיצד להסב.⁴
- ה. גם מי שאינו צריך להסב⁵ - אינו רשאי לעמוד, כי עמידה היא דרך עבדות.⁶

אופן ההסיבה

- ו. ראוי ונכון לתכנן מראש את ההסיבה שתהיה באופן הנוח ביותר, ולא מלווה בצער ובסבל⁷, שהרי 'לא תיקנו חז"ל הסיבה אלא דרך חירות ודרך תענוג, ולא דרך צער'⁸.

-
4. ראה להלן.
5. כגון תלמיד אצל רבו.
6. שכן יש שני דינים: א. דרך חירות; ב. שלא יהיה דרך עבדות. וא"כ אף מי שנפטר משיבה דרך חירות, מ"מ עדיין שייך בו הענין השני, שלא יהיה דרך עבדות, ולכן אינו רשאי לעמוד. הגר"י"ש אלישיב (אשרי האיש פסח עש"ה).
7. הגר"י קרליץ (חוט שני פסח עקפ"ו). לדעתו, מי שלא מוצא דרך להסב ללא צער - פטור מהסיבה.
8. לשון כה"ח (סתעי"ב סק"ב). רבים מסובבים את כסאם באופן שהמשענת תהיה בצד שמאל ונשענים עליה, אך לפעמים המשענת קרובה מדי לגוף ואז אינו מטה את עצמו כל כך שתחשב הסיבה. ויש לזה עצה נאה, שכל אחד יסובב את הכסא לצד ימין, כך שהמשענת של כסאו תשמש להסיבה למי שיושב לימינו, וכל אחד מיסב על משענת הכסא שנמצא לשמאלו. באופן כזה המשענת רחוקה מעט ואז הגוף באמת מוטה שמאלה כראוי. ראוי להניח על המשענת כרים או מגבת גדולה מקופלת (אמנם עצה זו אינה מתאימה בכסאות עם משענת גבוהה או נמוכה מדי). הגש"פ באזני בנך (ע"ל).

ז. הטיית הגוף באויר - אינה דרך חירות ואינה נחשבת 'הסיבה'⁹.

ח. לדעת הגרש"ז אויערבאך והגרי"ש אלישיב¹⁰ - יש להניח כר על משענת היד השמאלית.

ט. לדעת הגראי"ל שטיינמן¹¹ - לא רק גופו צריך להשען על הצד, אלא גם ראשו¹². ואם תופס את ראשו בידו - שפיר דמי¹³.

י. לדעת הגר"מ שטרנבוך¹⁴ - בעת ההסיבה יש להטות את הגוף אחורה לצד שמאל, ולפשוט את הרגליים קדימה, החוצה, ולא להשאירם מונחות על הארץ כרגיל¹⁵.

יא. כל הפטורים מהסיבה - אינם רשאים לאכול את המצה

9. אורלי"צ (ח"יג פט"ו תשובה א); הגרי"ש אלישיב (קובץ והגית גליון 22 ניסן תשע"א עמ' 35); הגרי"נ קרליץ (חוט שני פסח פ"ז סק"ו).

10. קובץ והגית (גליון 22 ניסן תשע"א עמ' 35).

11. בנתיבות ההלכה (פסח עמ' 260).

12. ולא סגי במה שגופו נשען וראשו באויר, אלא צריך שגופו וראשו ישענו על הצד. ראה חוט שני (פסח פ"ז סק"ו) שיש להניח כר על משענת היד וגם תחת הראש.

13. בנתיבות ההלכה (שם).

14. ביאורים והנהגות (פסח ע"ח).

15. ורק באופן זה נחשב לדרך שררה ומלכות, ולכן אסור לתלמיד להסב בפני רבו, שבכה"ג זה בזיון לרב כשיושב מולו כשגופו מוטה לאחוריו ורגליו פשוטות לפניו, כעין שכיבה בפני הרב (שם).

ולשתות את הכוסות בעמידה, כיון שאין זו דרך חירות אלא דרך אכילת עבדים¹⁶.

יב. גם נשים שנוהגות שלא להסב¹⁷, מכל מקום עליהם לשבת בדרך חירות¹⁸.

יג. הגר"י קניבסקי¹⁹ והגר"ש אלישיב²⁰ - נהגו להסב על גבי המיטה.

יד. המיסב כשהוא שוכב על המיטה - יוריד את רגליו מהמיטה ויניחם על הארץ²¹.

השאיר את רגליו על המיטה - אין זו הסיבה אלא שכיבה²².

שיעור ההטיה

זו. שיעור ההטיה לדעת הגר"ש אלישיב²³ - הוא: הטיה מועטת, ולא הטיה מרובה באופן שלא ירגיש נוח בישיבתו.

---

16. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ט סי"ט); הגר"ש אלישיב (הגש"פ עמ' 22).

17. מפני שסומכות על הראבי"ה שבזה"ז אין להסב.

18. הגר"ש אלישיב (קונטרס הליכות והנהגות).

19. ארחות רבנו (ח"ב ענ"ט).

20. הגש"פ הלילה הזה (עמ' 10).

21. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עק"כ).

22. הגר"ש דבליצקי (שם).

23. קובץ והגית (גליון 22 ניסן תשע"א עמ' 35).

מז. שיעור ההטיה לדעת הגרב"צ אבא שאול²⁴ - הוא: הטית
הגוף בין מצב שכיבה למצב ישיבה, שהוא צידוד בזוית
של 45 מעלות לפחות²⁵.

---

24. אורלי"צ (חייג פט"ו תשובה א).

25. לדעתנו, בפחות משיעור זה קיים ספק אם נחשב הסיבה.

פרק יז

הכנה לקידוש

- א. יש למזוג את היין לכוס הקידוש סמוך לקידוש ככל האפשר¹.
- ב. מיד לאחר מזיגת היין לכוס ראוי לסגור את פי הבקבוק בפקק².
- ג. יש לשים לב שכוס היין נמצאת בצד ימין והקערה עם המצות מצד שמאל³.
- ד. בשנים שהגר"ש דבליצקי קידש על מיץ ענבים - הוא הסיר את היינות מהשולחן⁴.
- ה. בליל הסדר קיימת חובה להזכיר שבלילה הזה יצאנו ממצרים⁵, ורק בקידוש מוזכר שהלילה הזה הוא

---

1. משום כבוד הברכה. מג"א (סקפ"ג סק"ב) ומשנ"ב (שם סק"ח).

2. כה"ח (שם סק"ח); בא"ח (ש"ב בראשית אכ"ט).

3. דרכי חיים ושלוש (סתקפ"ח).

4. בדומה למש"כ הטור (סרע"א) בשם הירושלמי שיש לכסות את הפת בעת הקידוש, כדי שלא יראה הפת בושנו, שהוא חשוב מהיין ומקדימין את היין לפניו, כן היה מהדר שלא לברך על מיץ ענבים בפני היין המשובח ממנו. הגש"פ מחשבת בצלאל (עק"ב).

5. ראה רמב"ם (ריש פ"ז דחמץ ומצה).

'זמן חירותינו', ויש לומר זאת לכל המסובים.⁶

ו. אחרי נטילת הכוס כדי לקדש בו - שוב אין להפסיק בשום דיבור שלא לצורך הקידוש.⁷

ז. לפני הקידוש יש לכוין לקיים: מצות קידוש, מצות כוס ראשונה של ארבע כוסות ומצות שמחת יום טוב.⁸

ח. יש נוהגים לומר 'לשם יחוד...', ויש נוהגים לומר 'הריני מוכן ומזומן...'.⁹

ט. בליל הסדר מקדימים 'קדש' ל'ורחץ', מכיון שאף מי ששקוע בתוך הטומאה ולא נרחץ ממנה - בלילה הזה הוא יזכה להתקדש.¹⁰

---

6. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות עשי"ה).

7. מעורר ישנים (את קי).

8. ראה להלן.

9. ראה לעיל: פרק מצוות הלילה.

10. וטעם הדבר, מכיון שבכל יו"ט חוזר וניעור בכל שנה ושנה לדורות אותה ההשפעה שהיתה בזמן הנס (כמבואר ברמח"ל בדרך הי'), וא"כ מאחר שביציאת מצרים יצאו ישראל ממ"ט שערי טומאה, הרי שבכל שנה חוזר וניעור אותו הכח לכל מי שרוצה לצאת ממ"ט שערי טומאה.

פרק יח

קדש

- א. רבים מקפידים לומר את הקידוש ביחד עם בעל הבית - כדי שכוסם יחשב ל'כוס של קידוש'¹.
- ב. הגרי"ז נהג לומר את הקידוש לבדו, ובני ביתו יצאו ממנו. ונכון שכולם יגביהו את כוסם בשעת שמיעתם².
- ג. יש לשים לב שיד שמאל לא תסייע כלל ליד ימין במשך כל הקידוש³.
- ד. רבים מגדולי ישראל היו מתרגשים כשהיו מגיעים לתיבות 'אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון'⁴.
- ה. בעת הקידוש, כשאומר 'זכר ליציאת מצרים', יכוין לצאת ידי חובת סיפור יציאת מצרים בברכה⁵.

---

1. לדעתם, אם השומעים ייצאו יד"ח קידוש מהמקדש מדין 'שומע כעונה' - יתכן שלא נעשה כוסם ל'כוס של קידוש'. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות עש"ו).

2. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות עש"ו).

3. שו"ע (סקפ"ג ס"ד).

4. מסופר על הגרמ"י ליפקוביץ שעניו היו זולגות דמעות וקולו היה נשנק מבכי של התרגשות מקרבתו של השי"ת אלינו. בנתיבות ההלכה (פסח עמ' 412).

5. אבודרהם (הו"ד בביאורים והנהגות להגר"מ שטרנבוך עש"ה).

1. הנוהגים שכל המסובים אומרים את הקידוש יחד עם בעל הבית - עליהם להיזהר שלא לענות 'אמן' האחד על ברכת השני, כדי שלא להפסיק בין ברכת הגפן לטעימה⁶.
2. אין להניח את כוס הקידוש מהיד כלל, לא במהלך הקידוש, ולא לאחר הקידוש, אלא רק לאחר ששתה ממנו⁷.
3. ראוי ונכון להתאמץ לשתות כשיעור 'חזון איש'⁸ לפחות בכוס ראשונה שהיא מדאורייתא לדעת פוסקים רבים⁹.

ברכת שהחיינו

4. בעת שמברכים 'שהחיינו' בקידוש - יש לכוין על היום טוב, ולתת תודה לה' שהגיענו לזמן הגדול הזה¹⁰.
5. בברכת 'שהחיינו' שבקידוש צריך לכוין לפטור את כל מצוות הלילה: ארבע כוסות, סיפור יציאת מצרים, מצה, מרור, אפיקומן, הלל, וכל השאר¹¹.

-
6. שכן עניית אמן הוי הפסק בין הברכה לשתיה.
  7. למרות הקושי הקיים בעת השיבה כשהגביע בידו. ראה שע"ת (סק"צ סק"ז) בשם היעב"ץ. החכם צבי היה מלעיג על אלה שלא הקפידו בזה (סידור היעב"ץ).
  8. כוס המכילה מאה וחמישים גרם. ומנהג הגרי"ז - מאה ושבעים גרם, ולדעת החת"ס - מאתיים ועשר.
  9. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עש"ז).
  10. הגרש"ז אויערבאך (שלמי מועד פע"ח עשע"ג).
  11. ואם לא בירך שהחיינו בליל בדיקת חמץ - יכוין עתה גם על מצות

יא. הגרש"ז אויערבאך נהג להכריז לפני הקידוש מתוך רגשי קודש: 'הלילה הזה מקיימים אנו מצוות רבות מאוד, חלקן מדאורייתא וחלקן מדרבנן; כמעט כל פרט ופרט מסדר הלילה יש בו קיום מצוה, ולכן יש לזכור לכוין היטב ולהודות בברכת שהחיינו על כל המצוות הרבות הנוהגות בלילה הזה'¹².

יב. המברך את ברכת 'שהחיינו' בליל הסדר מתוך שמחה רבה - יזכה לחזור ולברך ברכה זו בליל הסדר של שנה הבאה¹³.

ביעור חמץ. הגרב"צ אבא שאול (אורלייץ פטי"ז אי"ז בניאורים; נר ציון פסח עשכ"ה).

12. הליכות שלמה (פסח ערמ"ב).

13. מהרא"ל צינץ (הגשי"פ ברכת השיר דף יא).

פרק יט

לאחר הקידוש

- א. לאחר הקידוש ראוי להימנע מאכילה, כדי שיאכל את המצה לתיאבון¹.
- ב. מי שרעב מאוד² - רשאי לאכול דברים קלים בשיעור מועט לפני אכילת הכרפס³.
- ג. אין להאכיל את הקטנים הרבה, משום שעל ידי אכילה מרובה יש לחוש יותר שירדמו⁴.
- ד. אין להאכיל את הקטנים⁵ מצה⁶ בתחילת הסדר, גם אם הם מאוד רוצים⁷.

---

1. ראה להלן.

2. כגון בכור שהתענה.

3. שהרי לדעת השו"ע אין מברכים אחר הכרפס ברכה אחרונה משום שברכת בפה"א שלו פוטרת גם את המרור, כמבואר בשו"ע (סתעי"ג ס"ז) ובמשנ"ב (סקני"ו) ובביה"ל (ד"ה ואינו), ואם יאכל לאחר הכרפס - הרי יזדקק לברך אחריהם ברכה אחרונה, ושוב נכנס לספק לענין ברכה ראשונה דמרור. אורלי"צ (חי"ג פט"ו תשובה ז).

4. שעה"צ (סתעי"ב סק"ב).

5. שיש בהם דעת להבין. שו"ע הרב (סתעי"ה סכ"ג).

6. אפילו מעט (שם).

7. שו"ע הרב (שם).

ה. יש נוהגים לאכול את הביצה בין הקידוש לכרפס⁸, ויש שנוהגים לאוכלה בתוך הסעודה⁹.

ו. מנהג קדום היה בארץ ישראל, שבתחילת ליל הסדר בעל הבית היה מסתובב בבית עם המצות על כתפיו, ואומר: 'כן עשו אבותינו בצאתם ממצרים, משארותם צרורות בשמלותם על שכמם', ואחריו עשו כן כל שאר בני הבית¹⁰.

---

8. אולם לא יקחו את הביצה שבקערה, כדי שישאר סוד הקערה שלם לפחות עד אכילת המצה. ראה בא"ח (ש"א צו סלי"ב).

9. וראוי לקיים את מנהג אכילת ביצה בליל הסדר זכר לאבלות החורבן וזכר לקרבן חגיגה.

10. וכן נהגו במדינות ספרד. פסח בציון (פטי"ז הי"ב).

פרק כ

ורחץ

- א. נוטלים ידיים לכרפס ולא מברכים, והמדקדקים מברכים בהרהור¹.
- ב. בנטילת ידיים לכרפס ראוי לכוין בפירוש שלא לצאת בנטילה זו ידי חובת נטילת ידיים לסעודה².
- ג. הנוהגים להגביה את הידיים לאחר נטילת ידיים - לא יגביהו את ידיהם בנטילה שלפני הכרפס³.
- ד. לכתחילה ראוי ונכון שלא לדבר לאחר הנטילה, משום שהנטילה צריכה להיות סמוכה לברכה ככל האפשר⁴.
- ה. מי ששכח ובירך על נטילת ידיים לפני אכילת הכרפס - יאכל כזית מן הכרפס, כדי שהברכה לא תהיה לבטלה⁵.

---

1. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עשי"ב).

2. פמ"ג (סתעי"ג במשבצות זהב סוף סק"א). בהמשך דבריו כתב הפמ"ג, כי טוב יותר שקודם הסעודה יביא עצמו לידי חיוב נטילה ע"י עשיית צרכים וכיו"ב.

3. לפי שאין מברכים עליה. נר ציון (פסח עש"ג).

4. חזו"א (הגש"פ חזו"א, ורחץ סק"ג); הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ט ארחות הלכה הע' 183); הגרי"ש אלישיב (הגש"פ עמ' 23).

5. שכן על פחות מכזית לכו"ע אין לברך ענט"י. שו"ת רבבות אפרים (ח"א ששי"א) בשם הגרש"ז אויערבאך. ומ"מ לא יברך ברכה אחרונה (שס).

1. מי שבירך בטעות 'על נטילת ידיים' כשנטל ידיו לכרפס - עליו להשתדל יותר להביא את עצמו לידי חיוב נטילה לפני נטילת ידיים לסעודה⁶.

---

6. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח ערני"ג).

פרק כא

כרפס

א. לכתחילה ראוי ונכון לקחת מהכרפס שבקערה¹, אך יש להשאיר מעט מהכרפס בקערה כדי שהקערה תהיה שלימה בשעת ההגדה².

ב. כשמברך 'בורא פרי האדמה' - יכוין גם על המרור ועל כל שאר הירקות שיביאו לקינוח בסוף הסעודה³.

ג. לפי תורת הסוד - יש לקחת ל'כרפס' אך ורק סלרי (המכונה 'כרפס'), ולא כל ירק אחר⁴.

רבים נוהגים לבשלו תחילה. לדעתם, באופן זה ברכתו בודאי 'בורא פרי האדמה'⁵.

---

1. שהרי לצורך זה הוכנה הקערה. ויגד משה (סייז אכ"א), שכן משמע מסדר היום.

2. בא"ח (פרי צו אלי"ב) וכה"ח (סתעי"ג סקני"ב) דעפ"י הסוד יש להניח את הקערה שלימה עד לאחר אכילת מצה ומרור. ובדרכי חיים ושלוש (אתקפ"ו) כתב, שהקערה בשלמותה נשארת על השולחן עד לאחר הסדר.

3. נר ציון (פסח עש"ד).

4. אריז"ל בשער הכוונות; פסח בציון (פי"ב הי"א).

5. כי אם הוא אינו מבושל, הואיל ואין הדרך לאוכלו חי - יתכן שברכתו 'שהכל'. הגר"ש דבליצקי (הגשי"פ מחשבת בצלאל עי"ח).

- ד. רבים מבני ספרד מקפידים לקחת ל'כרפס' דוקא סלרי ולא ירק אחר, משום שיש בו ענין גדול על פי תורת הסוד⁶.
- ה. הגר"ש דבליצקי היה נוטל ל'כרפס' סלרי ועמו מלפפון, ומברך על המלפפון ואוחז בידו גם את הסלרי⁷.
- ו. לדעת הגרי"ש אלישיב⁸ - אין לקחת סלרי או פטרוזיליה לכרפס, כי יתכן שברכתם 'שהכל', משום שאין דרך לאוכלם חי.
- ז. יש שנמנעים מלקחת צנון ל'כרפס', כי יתכן שיוצאים בו ידי חובת 'מרור'⁹.
- ח. יש שמערערים על מנהג אכילת תפוח אדמה מבושל לכרפס¹⁰.

6. פסח בציון (פייב הי"א).

7. כיון שהסלרי אינו נאכל בפני עצמו - אין ברכתו 'אדמה' אלא 'שהכל', וכשאוכלו יחד עם ירק אחר - נטפל אליו ונפטר בברכתו. הגש"פ מחשבת בצלאל (ערי"כ). הגרי"ש דבליצקי (שם) הוסיף, שאם אוכלים אותו מבושל - אין ספק שברכתו 'אדמה'.

8. סידור פסח כהלכתו (פ"ה הערה 8); אשרי האיש (פסח פ"ס עשצ"ט).

9. שכן בחכמת שלמה (הוי"ד בביאורים והנהגות פסח עשי"ב) כתב שיוצאים ידי חובת מרור בכל ירק מר.

10. שהרי ענין הכרפס הוא לפתוח בירק כדרך בני חורין כדי לעורר בזה את תאוות האכילה, ותפוחי אדמה מבושלים הריהם משביעים במקצת, ובודאי שאינם מעוררים את התיאבון. הגר"ש ז' אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ט דבר הלכה אות נז).

טיבול במי מלח

ט. לכתחילה ראוי ונכון לאחוז את הירק ביד, ולא במזלג, ובאופן זה להטבילו¹¹.

י. לכתחילה ראוי ונכון לשקע את כל הירק בתוך המי מלח¹²; אולם מעיקר הדין די בהטבלתו במקצת¹³.

אופן אכילת הכרפס

יא. לדעת ה'אור לציון'¹⁴ - ראוי ונכון לאכול מהכרפס מעט בהסיבה ומעט ללא הסיבה¹⁵.

יב. הרוצה לצאת ידי חובת כל השיטות - יאכל שתי התיכות

11. כי אם אוחזים את הירק במזלג - יתכן שאין חייבים בנטילת ידיים (הגש"פ מועדים וזמנים). אולם ראה באוצה"ל (שם) דבבה"ט (סקני"ח סקיי"ב) מבואר דאף הטובל ע"י מזלג בעי נטיי.

12. ד"מ (סתעי"ג סקטי"ז).

13. אוצר ההלכות עפ"י הבי"י (סקני"ח ד"ה ב' ער"פ).

14. ח"ג פט"ו תשובה ט.

15. כי הנה נחלקו הפוסקים האם יש להסב באכילת הכרפס: לדעת הברכ"י (סתעי"ג סק"ד), הבא"ח (ש"א פ"ו צו אלי"ב) - כרפס אינו צריך הסיבה. מאידך, לדעת האבודרהם (סדר הגדש"פ ופירושה ד"ה ולאחר), הקיצשו"ע (סקיי"ט ס"ג), הגר"ח והגר"ז סאלוויצ'יק (הגש"פ מבית הלוי ה' כרפס א"ד) - יש להסב בכרפס. ופסק הגרבי"צ אבא שאול (אורלי"צ שם), כי העיקר לדינא שלא צריך הסיבה, אך טוב אם יאכל מעט בהסיבה ומעט בלא הסיבה.

כרפס, אחת בלי הסיבה - כעיקר לדינא, ואחת עם הסיבה¹⁶,
ובלבד שלא יאכל יותר מכזית¹⁷.

לאחר אכילת הכרפס

יג. לכתחילה ראוי ונכון שלא להפסיק בדיבור שאינו לצורך¹⁸,
ולא בהליכה למקום אחר¹⁹, בין אכילת הכרפס לאכילת
המרור²⁰.

יד. מנהג קדום בחלק מארצות אשכנז, שלאחר אכילת הכרפס
- בעל הבית כורך את המצה והמרור במפה מיוחדת ונושאם
על כתפיו והולך ואומר: 'כך היו אבותינו בצאתם ממצרים,
משארותם צרורות בשמלותם על שכמם'²¹.

---

16. אורלייץ (פטיוו אי"ט); חיים לראש (דיני כרפס אי"ג).

17. אורלייץ (שם).

18. שלייה (מסי פסחים) וסידור יעב"ץ.

19. אי"א בוטשאטש תנינא (שם).

20. שהרי ברכת הכרפס פוטר את המרור.

21. אורחות חיים (ח"א סדר ליל הפסח).

פרק כב

יחזן

- א. טוב שהמצה האמצעית תהיה בגודל כזה שאף אחרי שיטמין את החלק הגדול לאפיקומן ישאר בה כמות כזאת שגם אחרי שיחלק ממנה חתיכות למסובים (לברכת המוציא) ישאר בה כזית¹.
- ב. לפי תורת הסוד - יש לבצוע את החלק הגדול של המצה בצורת ו', ואת החלק הקטן בצורת ד'.
- ג. די לכוין במחשבה שרוצה לבצוע באופן זה, אף מבלי לבצוע כך בפועל².
- ד. ראוי ונכון להצניע את האפיקומן בתוך מפה או נרתיק מהודר ומעוטר³.
- ה. יש נוהגים להניח את הנרתיק עם מצת האפיקומן על הכתף - זכר ליציאת מצרים⁴.

---

1. כי לפי הראשונים שסוברים שהברכה של אכילת מצה מתייחסת לפרוסה - צריך לקחת ממנה כזית.

2. כלומר, שיכוין שרוצה לבצוע את החלק הגדול בצורת ו' ואת החלק הקטן בצורת ד' (כה"ח (סתעי"ג אקיי"ח).

3. מהרי"ל (הוי"ד בלקט יושר עפ"ד).

4. משני"ב (סתעי"ג סקני"ט).

יש שמוסיפים ואומרים: 'כך הלכו אבותינו בשעה שיצאו ממצרים'⁵.

ה. יש שנושאים את הנרתיק עם האפיקומן על שכמם והמסובים שואלים אותם: 'מהיכן באתם', והם משיבים: 'ממצרים', ושוב שואלים: 'ולהיכן אתם הולכים', והם עונים: 'לירושלים', וחוזרים ואומרים: 'לשנה הבאה בירושלים הבנויה'⁶.

---

5. ראה באר היטב (שם סקיי"ט).

6. ברבים מקהילות המזרח נהוג שהילדים נושאים קערות שונות על גביהם, ובהן מצות, מרור ומיני ירקות. וגם קושרים לאחד הילדים את האפיקומן על כתפו. ואחר אמירת 'הא לחמא עניא' עומדים בפתח הבית ושואלים רשות להכנס, ואנשי הבית שואלים אותם: 'מהיכן אתם באים?', והם משיבים: 'ממצרים'. 'ולהיכן פניכם מועדות?', והם משיבים: 'לירושלים'. ושואלים לזה אשר האפיקומן על כתפו: 'מה יש על כתפך?', והוא משיב: 'משארותם צרורות בשמלותם על שכמם'. פסח בציון (פט"ז הי"ב).

פרק כג

חטיפת האפיקומן

א. יש שנהגו במנהג חטיפת האפיקומן¹, ויש שהתנגדו לו נחרצות².

ב. הנוהגים להחביא את האפיקומן - לא יעשו זאת מיד לאחר 'יחץ', כיון שפעולה זו מסיחה את דעתם של הילדים מקריאת ההגדה, אלא יעשו זאת בשעת הסעודה³.

---

1. רמב"ם (פ"ז מהל' חו"מ ה"ג): 'וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו... וחוטפים מצה זה מיד זה', ולכן מניחים לתינוקות לחטוף את האפיקומן. חק יעקב (סתעי"ב סק"ב).

2. הגר"ח סאלוויצ'יק (הליכות הגר"ח ה'ל' פסח בענין שמירת האפיקומן) התנגד למנהג זה, משום שמצת אפיקומן צריכה שימור כדין מצת מצוה, שהרי משום כך היא מכונה 'צפון', משום שהיא טעונה שמירה והצפנה. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ט ארחות הלכה הע' 210) לא הניח לנהוג כן בביתו, כיון שנשתרש בפי הבריות הכינוי 'גניבת האפיקומן', ואיך נרגיל את התינוקות לגניבה ולקבל שכר על כך. גם הגר"נ קרליץ התייחס לחטיפת האפיקומן, וכה דבריו: וישנם נערים ובחורים שחוטפים את האפיקומן מאביהם ואינם משיבים עד אשר יבטיח להם מתנות, ומעכבים את המסובים מלסיים את הסעודה, ואביהם צריך לחפש ולמשמש בכל כלי ביתו היכן נמצא האפיקומן שילדיו החביאו לו, ומתנים תנאים ומכריחים את אביהם לתת להם משאלות ליבם, וכל זה אסור, שהוא היפך ממצות התורה של כיבוד ומורא אב ואם; ומה ששנינו (פסחים קט, א): 'חוטפין מצות בליל פסח בשביל תינוקות שלא ישנו' - אין הם עושים כדרך מלחמה עם אביהם, ומבטיחים להם ממתק כלשהוא, לכן אין בזה איסור. חוט שני (פסח ע"ג).

ג. יש נוהגים שהילד מוסר את האפיקומן לאמו שתשמרהו, והיא מבטיחה שמי שישאר ער עד לאחר אכילת האפיקומן יקבל פרס⁴.

ד. מקובל מרבי חיים מבריסק⁵, שכיון שהאפיקומן הוא זכר לפסח⁶, צריך בו שמירה כקדשים, ולכן לא ראוי שהקטנים יקחוהו ויחביאוהו, 'שאצלהם אינו נחשב למשומר'.

ויש שלא חששו לזה, משום שאין האפיקומן אלא זכר בעלמא⁷.

---

4. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות עשי"ד).

5. הגש"פ ביאורים והנהגות להגר"מ שטרנבוך (עשי"ד).

6. לדעת הרא"ש.

7. שם.

פרק כד

סיפור יציאת מצרים

- א. העיקר הגדול ביותר של מצות 'סיפור יציאת מצרים' הוא החדרת האמונה לבנים שהכל נעשה בהשגחה פרטית.¹
- ב. לפעמים אדם יכול לנקות את כל ביתו מכל פירור חמץ, וללבוש בגדי יום טוב, ולהתפלל בדביקות והתלהבות, ועדיין הוא עוסק רק בטפל ולא בעיקר - 'כי העיקר הוא להגיע להכרה ברורה: 'וידעתם כי אני ה''².
- ג. יש נוהגים להקריא בתחילת הסדר את דברי ה'פלא יועץ'³: 'וזהו עיקר מצות הסיפור: להגיד לבני ביתו בסיפור יציאת מצרים - איך הראנו האל את כבודו, ואת גודלו, ואהבתו, וחמלתו, ויכולתו, והשגחתו, ושעל כן ראוי לנו לעובדו בלבב שלם ולשמור את כל מצוותיו'⁴.
- ד. בעת הסיפור יש לשים דגש גם על הענין של התעללות הבורא יתברך במצרים וכיצד הוא שם אותם ללעג ולקלס לעין כן⁵.

---

1. הגראי"ל שטיינמן.

2. הגש"פ ישורון.

3. ערך פסח.

4. וכן נהג הגרמ"י ליפקוביץ (בנתיבות ההלכה פסח עמ' 412).

5. שנאמר (שמות י, ב): 'ולמען תספר באזני בן ובן בןך את אשר התעללתי

ה. במהלך הסיפור טוב להדגיש כיצד כל מכה ומכה היתה מידה כנגד מידה כפי רשעותם של המצרים⁶.

ו. מי שמספר את הסיפור בהרחבה, כגון מה התרחש במכת דם, ואינו מזכיר את חסדיו של הבורא שהיו במהלך המכה - לא קיים בזה את מצות 'סיפור יציאת מצרים'⁷.

ז. לדעת הגר"ח מבריסק - אין די בסיפור נסי יציאת מצרים, אלא חובה לזכור בעת הסיפור שניסים אלו אירעו כהיום הזה, בליל ט"ו⁸.

ח. העיסוק בהלכות פסח גם הוא חלק ממצות 'סיפור יציאת מצרים'⁹.

ט. כל תוספת שמוסיף ל'סיפור יציאת מצרים' - מקיים מצות עשה מן התורה¹⁰.

במצרים ואת אותותי אשר שמתני בם וידעתם כי אני ה', ופרש"י: 'התעללתי, היינו שיחקתי בהם'.

6. הגש"פ באזני בנך (על"ט).

7. הגש"פ באזני בנך (על"ז).

8. כפי שדקדק זאת מדברי הרמב"ם (ריש פי"ז מחו"מ).

9. תוספתא סוף פסחים (הובאה ברא"ש פי"א אלי"ג). וז"ל השו"ע (סתפ"א סי"ב): 'חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ובנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו'. וכ"מ בתשובה לבן החכם: 'אף אתה אמור לו כהלכות הפסח'.

10. אורל"צ (פט"ו אי"ט).

אופן הסיפור

י. 'אפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה - מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים'. מדוע? כי זה לא סיפור שבא לספק מידע, אלא כי הלילה הזה צריך לחוות את עומק הנס¹¹.

יא. 'סיפור יציאת מצרים' צריך להיות באופן שיבינו וירגישו ויתפעלו ממה שעשה ה' לנו במצרים, ומתוך כך תפרוץ הודאה לה'¹².

יב. 'סיפור יציאת מצרים' צריך להיות כה מוחשי - עד שבני הבית ירגישו כאילו כל מה שסיפר התרחש עמו, וזאת על ידי התלהבותו ותנועות ידיו¹³ - 'כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים'¹⁴.

יג. ההמחשה גורמת שהדברים נכנסים לאוזניים ומשם חודרים

11. ראה להלן.

12. וכל שאר הפלפולים, הדרשות והקושיות - אין ענינם לסיפור יציאת מצרים, ואין מקומם בזמן זה של קריאת ההגדה. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח פ"ז ס"ק יז). ראה רמב"ם (ספר המצוות קנו) וחינוך (מצוה כא).

13. גבורות ה' למהר"ל (פ"ב); בתי הנפש להחיד"א - 'וזה בעבור זה עשה ה' לי, הכוונה היא שהבן יראה שמחת אביו והתנהגותו ויבין מזה פעולת היציאה, שלא את אבותיו בלבד גאל השי"ת, רק אותנו עמהם, ואשרי הזוכה לקיים בליל הסדר מצוה זו בהתלהבות כתיקונה'.

14. לשון הרמב"ם (פ"ז מהלכות חו"מ ה"ו).

ללב ונקבעים שם. ללא המחשה - הדברים נכנסים מאוזן אחת ויוצאים מהאוזן השניה¹⁵.

יד. מי שסיפר 'סיפור יציאת מצרים' ולא המחיש את הסיפור - יתכן שלא יצא ידי חובתו, שכן התרגום של 'והגדת לבנך' הוא: 'ותחוי לבנך'¹⁶.

טו. כדי להנחיל את 'סיפור יציאת מצרים' למסובים - עורך הסדר צריך להיות שרוי בשמחה וברוממות¹⁷.

זו. מאופן הסיפור ניכר אם אבותיו של המספר 'היו בתוכם ונגאלו, אם לאו. כי אדם שנעשה לו נס - מרבה לספר ומאריך בפרטי המאורע הנפלא, אך אם הוא מספר על נס שאירע לאחרים - הינו מקצר בפרטים. המרבה לספר - יורה שגם הוא היה בתוכם ונגאל עמהם'¹⁸.

יז. כל המספר את הנסים והנפלאות שהיו במצרים באופן חי

15. הנה לכאורה יש לדקדק בלשון הכתוב שאמר: 'למען תספר באזני בנך' - מדוע הוצרך להדגיש 'באזני בנך, הלא ברור שהבן שומע באזניים, והיה לו לומר 'למען תספר לבנך את אשר התעללתי? אמנם להאמור למעלה - הדברים מובנים, שכן בסיפור צריך לשים דגש על ההמחשה, שרק באופן זה הדברים נכנסים באוזני הבנים וחוקקים בליבותם, וכפי שנאמר בפרשת ויגש: 'ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני, ופרשׁי: 'יכנסו דברי באזנך'.

16. אבני נזר. ראה להלן.

17. הגשׁיפ באזני בנך (עכ״ו).

18. מהר״ש קלוגר (הגשׁיפ תתקבל עמי 11).

ומוחשי כאילו הוא עצמו יצא ממצרים - פועל שהקב"ה יעשה עמו נסים כאשר יצטרך להם¹⁹.

יח. מי שמספר 'סיפור יציאת מצרים' מתוך שמחה וטוב לבב - יזכה להיות בין הצדיקים שעתידים לשמוח עם השכינה לעולם הבא²⁰.

יט. אדם שמשתוקק לקיים את מצות 'סיפור יציאת מצרים' כהלכתה - ה' שם בפיו את הסיפור בצורה הטובה ביותר הנצרכת והמועילה לבני ביתו²¹.

זמן קיום המצוה

כ. מיד בכניסת היום מקיימים מצות 'סיפור יציאת מצרים', למרות שעדיין לא עשה קידוש²².

כא. לדעת ה'חתם סופר' - יש להאריך כל כך ב'סיפור יציאת מצרים' בליל הסדר, עד שלא ישאר זמן ויצטרכו לאכול את האפיקומן (שהוא כנגד קרבן פסח) בחיפזון, בתוך פרק זמן קצר, בטרם יגיע סוף זמן אכילתו, שנאמר: 'ואכלתם אותו בחפזון'²³.

---

19. ספר זרע קודש.

20. הגש"פ תתקבל (עמ' 54) בשם נתיב יהודה (עמ' קמז) בשם הזוהר.

21. רב טוב (הגש"פ תתקבל עמ' 10).

22. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח עקפ"ב).

23. הגש"פ תתקבל (עמ' 55).

כב. המצוה להרבות בסיפור יציאת מצרים כל הלילה היא גם לפי רבי אלעזר בן עזריה²⁴.

אושרו של המספר

כג. בשעה שאדם יושב בשולחן הסדר ומספר בשמחה ובהתלהבות את סיפור הנסים של יציאת מצרים - הקב"ה יושב כנגדו ופועל לו נסים וישועות הנצרכות לו ולביתו²⁵.

כד. אדם שיושב בליל הסדר ומספר לבניו ביציאת מצרים, ומשריש בלכם יראת שמים טהורה - 'אזי יורד עליו משמים שפע אלוקי עצום כמו בצאתינו ממצרים, ולא יחסר לו מאומה, ותחול עליו ברכת ה' ללא גבול וקצבה'²⁶.

כה. כל המספר 'סיפור יציאת מצרים' בחדוה ובשמחה, בלי שום רוגז ובלוי שום עצלות - כנפי השכינה יהיו פרוסות עליו תמיד להצילו מכל סכנה ונזק בדרך ניסית²⁷.

---

24. וכפי שביאר הקהילות יעקב (ברכות סימן ד) שאף לפי רבי אלעזר בן עזריה שזמן המצוה מדאורייתא לספר ביציאת מצרים הוא רק עד חצות, מ"מ חידשו חכמים שמצוה להרבות בסיפור כל הלילה, אפילו לאחר זמן החיוב מדאורייתא.

25. ראה קדושת לוי (חנוכה, ריש קדושה שניה) ויסוד יוסף (פרק פה).

26. דרשות חת"ס (ח"ב ערנ"ב).

27. אבל מי שהגדה נעשה לו למשא, שאומר בעצלות ובלוי שמחת הלב - אזי אינו זוכה להעשות לו נס כשהוא במקום סכנה. יסוד יוסף (פפ"ה).

כו. הרוצה לראות השגחות פרטיות במשך השנה, שיהדר במיוחד במצות 'סיפור יציאת מצרים'²⁸.

כז. הרוצה לזכות לדורות ישרים מבורכים - יאריך ככל יכולתו ויכולת בניו ב'סיפור יציאת מצרים' ויקיים בהידור רב את מצות 'והגדת לבנך'²⁹.

---

28. 'ועל ידי ריבוי הסיפור - זוכה כל אחד לראות בחוש ובעין התגלות אלוקית בכל מקום'. הגש"פ תתקבל (עמ' 55) בשם ישמח ישראל.

29. הגש"פ תתקבל (עמ' 55) בשם בלילה שירה עמי (עקל"ד).

פרק כה

סיפור יציאת מצרים לבנים

א. גולת הכותרת בליל הסדר היא מצות 'סיפור יציאת מצרים', והיא המצוה המרכזית בלילה הקדוש הזה, ולכן יש לעשות כל שינוי אפשרי שיגרום שהילדים יהיו סקרנים בלילה הזה וישמעו את 'סיפור יציאת מצרים' על כל יסודות האמונה הכלולים בו.¹

ב. חובת 'חינוך' היא רק מדרבנן, פרט לשתי מצוות שבהם החיוב של האבא על הבן הוא מדאורייתא: מצות 'תלמוד תורה' ומצות 'והגדת לבנך'. זאת משום ששתי מצוות אלו הן יסוד כל היסודות. תורה ואמונה - הם יסוד כל היהדות.²

ג. לא קיימת אפשרות להשפיע על הילדים אם המשפיע לא יתעלה תחילה, לכן יש להתכונן היטב לפני החג כדי שהדברים ייצאו מלבו ויכנסו בלב הבנים.³

ד. קיום מצות 'והגדת לבנך' תתכן גם כאשר האב גורם שבנו יספר. בזאת שהאב מקשיב ומאשר את דברי בנו - הרי זה נחשב כאילו האב סיפר זאת, וגם זה מכלל הסיפור של האב.⁴

---

1. ראה להלן.

2. ראה להלן.

3. הגראי"ל שטיינמן.

4. הגש"פ תתקבל.

- ה. לילדים בגיל גן - יש לספר באופן שמספרים להם בגן⁵.
 אין יוצאים ידי חובת סיפור בזה שהילדים חוזרים ומספרים
 מה ששמעו בגן⁶.
 ו. ככל שהבן קטן יותר - קיימת מצוה גדולה יותר לקיים בו
 'והגדת לבנך', וזאת ממתי שהבן יודע מה זה 'עבד', ומבין
 מה זה 'ויוציאנו ה' אלוקינו משם'⁷.

סיפור יציאת מצרים לנכדים

- ז. ההורים מקיימים את מצות 'והגדת' בעצם הבאת בניהם
 לשמיעת סיפור יציאת מצרים מפי זקנם, שכן המצוה אינה
 דוקא במעשה הסיפור אלא במה שדואג שבניו יידעו את
 הסיפור⁸.
 ח. לכתחילה ראוי ונכון שגם האב יספר לבניו, ולא יסתפק
 בזה שהסבא מספר לכולם⁹.

---

5. הגרייט אלישיב (אשרי האיש פסח פ"ס עת"ב).

6. הגרייט אלישיב (שם).

7. ראה לעיל: חינוך.

8. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עפ"יז).

9. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח פי"ז ס"ק יז); אורלייץ (פטי"ו אי"י). מאידך,
 לדעת הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ט סל"א) - אין האב צריך
 לספר לבניו בעצמו, אלא די שאחד המסובים מספר לכולם. לדעתו, מצות
 'והגדת לבנך' היא שהאב חייב שבנו ישמע בלילה הזה סיפור יציאת

ט. בנים נשואים המתארחים אצל הוריהם ורוצים לצאת ידי חובת כל הדעות - יוסיפו לספר בעצמם לבניהם, לפי גילם ולפי רמתם, כדי שיקיימו בעצמם את מצות 'והגדת לבנך'¹⁰.

מצרים, ולא שהוא עצמו חייב לספר לו, ואף אינו צריך למנות את המספר לשליח שיספר עבורו.

10. אורלייץ (פטי"ו אי"ו).

פרק כו

'חייב אדם לראות את עצמו...'

- א. מלשון חז"ל 'חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים' משמע שזהו חיוב מעיקר הדין, ולא רק מעלה¹.
- ב. לדעת הגר"א² - בכל מקום שנקטו חז"ל לשון 'חייב', צריך לקיימו עד כדי מסירות נפש, והוא הדין לנאמר בהגדה: 'חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים'³.
- ג. אם חז"ל אמרו 'חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים', בהכרח שאפשר לקיים חובה זו⁴.

'לראות את עצמו'

- ד. ברמב"ם⁵ מובא, כי בליל הסדר קיימת חובה לראות את עצמו כאילו הוא יצא 'עתה' ממצרים⁶, כלומר: כל אדם

---

1. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח ע"א).

2. הקדמה לביאור הגר"א על השו"ע.

3. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח ע"א).

4. שהרי לא ניתנה תורה למלאכי השרת. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח ע"א).

5. חו"מ פ"ז ה"ו.

6. וז"ל האבודרהם: 'שמראה ומביט בעצמו כאילו היה עבד ויצא לחירות ממצרים'.

חייב לעורר בלבו את הרגשת החירות שהיתה לעם ישראל בעת היציאה ממצרים⁷.

ה. החובה 'לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים' - כוללת הרגשה לא רק על עצם היציאה ממצרים, אלא גם על כל הנסים שהיו סביב היציאה, וזאת מתחילת תהליך היציאה⁸ - ועד סוף התהליך שהוא קבלת התורה⁹.

ו. כיון שקריעת ים סוף היתה השלמה וגמר יציאת מצרים¹⁰, לכן יתכן שקיימת מעלה 'לראות את עצמו' גם בשביעי של פסח¹¹.

ז. הואיל ו'חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים', לכן ראוי להיות ערים כל ליל פסח, דומיא דליל היציאה ממצרים שעם ישראל היו ערים כל הלילה¹².

7. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח עקע"ח).

8. מזמן התגלות ה' למשה, עשרת המכות, קריעת ים סוף וכל מה שביניהם.

9. שהרי כל זאת נאמר בהגדה וע"כ שהכל בכלל החובה של 'לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים'. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח עקע"ט).

10. כמבואר בגר"א.

11. הגר"ח קניבסקי (דרך שיחה סו"פ בא) נשאל, דלפי מש"כ הגר"א שקריעת ים סוף היתה השלמה וגמר יצי"מ, האם גם ע"ז יש את החיוב לראות עצמו וכו', וענה הגר"ח קניבסקי: אמנם כן, אך החיוב הוא בליל ט"ו.

12. וזו גם הסיבה שהתנאים היו ערים כל הלילה ומספרים ביציאת מצרים. אברבנאל (בפירושו להגדה, במעשה דחכמי ישראל שהיו מסובים בבני ברק).

להראות את עצמו

ח. 'חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים'. סיפור היציאה ממצרים צריך להיות חי וברור למספר - כאילו הוא חווה את כל תהליך היציאה, וכך עליו להעבירו למסובים¹³.

ט. לצורך קיום חובת 'להראות' - אין די במחשבת המח ובשמחת הלב ובהרגשה פנימית 'כאילו הוא יצא ממצרים', אלא צריך שכל היושבים בביתו יכירו וידעו מתנועות גופו והתלהבותו ושמחתו ש'כאילו הוא יצא עתה משעבוד מצרים'¹⁴.

י. אדם שמספר לבני ביתו 'סיפור יציאת מצרים' מתוך הרגשה של 'כאילו הוא יצא ממצרים' - מובטח לו שהוא ובני ביתו יזכו בסופו של ליל הסדר ל'וידעתם כי אני ה'¹⁵.

13. ראה להלן.

14. החיד"א (הגדת בתי הנפש). הגה"צ רבי ישראל משה דושינסקי, גאב"ד ירושלים, סיפר, שבכל שנה ציוה אותו אביו, הגה"צ רבי יוסף צבי, להתלבש בבגדי תימנים באמצע הסדר, ובכניסתו החדרה שאלו האב במבטא תימני: 'מהיכן אתה', וכאשר הבן השיב שהוא מגיע ממצרים - האריך לתאר איך ששיעבדו אותו בפרך. תמה האב: איך הצליח לצאת משם, הלא ידוע שמצרים היתה סגורה ומסוגרת בשערים מכושפים באופן שאף אדם לא הצליח לברוח משם, וא"כ איך הצליח לצאת משם, ואז פתח הגר"מ וצעק בקול רעש גדול: 'ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים', ואז התחיל לספר ביציאת מצרים.

15. כפי שנאמר (שמות י, ב): 'למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתני בס וידעתם כי אני ה'' הגש"פ תתקבל (עמ' 54), בשם דברי יהודה (עק"ל).

פרק כז

הגדה של פסח

א. ההגדה מכונה 'הגדה' ולא 'סיפור' או אחת משאר לשונות הדיבור, משום ש'הגדה' מהותה דברים חדשים, שנאמר¹: 'חדשות אני מגיד'², ומכאן שכל שנה צריך שתהיינה הבנות חדשות בקיום מצות 'והגדת לבנך'³.

ב. לדעת ה'פנים יפות'⁴ - במצות 'והגדת לבנך' כלולה גם חובה לומר לבנים שעליהם לקבל על עצמם שגם הם יספרו לבניהם⁵.

לפני ה'הגדה'

ג. לפני אמירת ה'הגדה' יש לכוין לצאת ידי חובת 'סיפור יציאת מצרים'⁶.

1. ישעיה (מב, ט).

2. וכנאמר בבראשית (ג, יא): 'מי הגיד לך...?', וראה מלבי"ם (תהלים יט, ב) שכתב וז"ל: 'ויש הבדל בין סיפור להגדה, שהמגיד יגיד דבר חדש, וכ"מ באבן עזרא (שמות יט, ט) שכתב וז"ל: 'זמילת הגיד לעולם על דבר חדש'.

3. הגריי פרלמן (בנתיבות ההלכה פסח עמ' 339).

4. עה"ת פרשת בא ד"ה 'והגדת לבנך'.

5. וזו כוונת הפסוק 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר': תגיד לבנך שגם הוא יאמר לבנו.

6. משני"ב (סתעי"ג סק"א).

יש נוהגים לומר: 'הריני מוכן ומזומן לקיים המצוה לספר ביציאת מצרים'⁷, ויש נוהגים לומר: 'לשם יחוד'⁸...

ד. לפני תחילת ה'הגדה' כוין גם את טעם המצוה - 'לידע ולהודיע שאלהי עולם, המשגיח והכל יכול, והוא המשדד מערכות השמים כרצונו, וכי אין כח בשום נברא להרע או להטיב מבלעדי השגחתו יתברך שמו'⁹.

ה. ראוי ונכון להזכיר לכולם לכוין לצאת ידי חובת 'סיפור יציאת מצרים', וגם לכוין את טעם המצוה¹⁰.

קריאת ה'הגדה'

ו. יש לקרוא את ה'הגדה' בחשק ובשמחה, כדי לקיים את מצות 'והגדת לבנך' בהידור רב¹¹.

ז. משום 'פרסומי ניסא' צריך לומר את ה'הגדה' בקול רם ובהתלהבות¹².

7. ראה לעיל פרק יב.

8. שם.

9. ויוסיף לכוין: "שמספר ביציאת מצרים, בכדי לקבוע בלבבו אמונת חוסן י"ג עיקרי הדת, כמו שנאמר: 'למען תספר באוזני בן ובן בן את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתני בם וידעתם כי אני ה'". דרך פיקודך (מצוה רא חלק המחשבה).

10. כאמור לעיל.

11. ראה לעיל 'סיפור יציאת מצרים'.

12. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות עש"ו).

ח. ה'הגדה' עצמה נחשבת בגדר 'הלל והודאה', ולכן יש לאומרה בנעימה ושמחה כ'שירה חדשה'¹³.

ט. הקורא את ה'הגדה' כקורא תהלים - מבטל חלק ממצות 'סיפור יציאת מצרים', שכן המספר סיפור עושה זאת באופן שהסיפור יקלט בלבבות¹⁴.

י. לדעת הגר"ש אלישיב¹⁵ - לכתחילה ראוי ונכון שכל אחד מהמסובים יאמר את ה'הגדה' בעצמו ולא ייצא ידי חובה מבעל הבית¹⁶.

יא. מצוה מן המובחר שכל אחד מהמסובים יוסיף הוספה ב'סיפור יציאת מצרים', כדי שיקיים בעצמו את מצות 'והגדת'¹⁷.

יב. אדם שבניו לא נמצאים עמו בליל הסדר - צריך לספר לעצמו בקול רם¹⁸, עם כל הפרטים והדיקדוקים¹⁹.

יג. לפני אמירת 'הא לחמא עניא' רבים נוהגים לומר את נוסח הרמב"ם: 'בבהילו יצאנו ממצרים', ויש בזה טעם גדול, שכן

13. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עפ"ט).

14. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עש"ז).

15. הגש"פ (עמ' 24).

16. למרות שמועיל דין שומע כעונה במצות סיפור יציאת מצרים, כמבואר במנ"ח (מצוה כא אות ד).

17. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עש"ז).

18. כה"ח (סתעי"ג ס"ק קכז).

19. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ט ארחות הלכה הע' 213).

עיקר אכילת המצה הוא משום שבחיפזון יצאנו ממצרים²⁰.

יד. מ'הא לחמא עניא' צריך לפרש לכל בני הבית - כולל נשים וקטנים - בדיוק מה קוראים, שהרי גם הם חייבים במצות 'והגדת'²¹.

טו. יש שנוהגים לבאר כל קטע מה'הגדה' לפני אמירתו, כי אז כשקוראים את הדברים בפנים מרגישים יותר מחוברים²².

טז. באמירת 'פסח מצה ומרור' יבאר היטב לבניו את תוכן מצוות אלו, ואם לא הסביר - לא יצא ידי חובת 'הגדה' לדעת הרמב"ם²³.

כבוד ה'הגדה'

יז. ב'שולחן ערוך'²⁴ מבואר, כי בשעת ה'הגדה' אסור לאכול ולשתות אפילו שתיה של מצוה²⁵, וכל שכן שאין לאכול ולשתות שתיה של רשות²⁶.

20. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות עשי"ח).

21. הגר"ש אלישיב (אשרי האיש פסח פ"ס עת"א).

22. הגש"פ באזני בנך (על"ה).

23. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עת"ב).

24. סימן תעג ס"א.

25. ולכן מי ששכח להבדיל בקידוש של פסח שחל במוצ"ש - לא יבדיל באמצע ההגדה אלא רק לאחר הכוס השניה, כיון שאסור לשתות באמצע ההגדה. משני"ב (שם סק"ד).

26. ו'הגדה' לענין זה היא מ'עבדים היינו' עד ברכת 'גאל ישראל'. הליכות מועד (פסח עשי"ט).

יח. לדעת הגרי"ש אלישיב - אין זה מכבוד ה'הגדה' להפסיק באמצע אמירתה, אף לא לשתיית מים²⁷.

יט. בשעת אמירת ה'הגדה' אסור לדבר דברים שאינם קשורים לעצם ה'הגדה'²⁸.

נשים

כ. לדעת ה'חינוך'²⁹ - נשים חייבות ב'סיפור יציאת מצרים' מדאורייתא, כיון שאף הן היו באותו הנס³⁰.

לדעת ה'חיי אדם'³¹ - נשים חייבות ב'סיפור יציאת מצרים' מדרבנן³², כיון דהוי 'מצות עשה שהזמן גרמא'³³.

27. ובשעת הצורך ישתה רק מים; ואם יש לו צורך לשתות דוקא קפה - יש להקל. שבות יצחק (פסח פ"ט אות ג). מאידך, לדעת הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ט סל"ד ודבר הלכה אות סח) והגרי"ש וואזנר (שו"ת שבט הלוי ח"ט סק"י"א) בשעת הצורך מותר אף לאכול או לשתות משקה שאינו ראוי לארבע כוסות.

28. שו"ת אורלי"צ (ח"ג עקס"א).

29. מצוה כא.

30. ואע"פ דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, מ"מ מכיון שנשים התחייבו במצוה זו בהיותן במצרים, קודם שחל במתן תורה הדין שנשים פטורות ממצו"ע שהזמן גרמא, לכן חייבות הן במצוה זו, שהרי במתן תורה לא נפטרו מחיובים שהיו עליהן קודם לכן. הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סני"ב).

31. סימן קל ס"ב.

32. משום שדין שתיית הכוסות הוא על סדר ההגדה, ממילא מחוייבות בסיפור ההגדה. סדר הערוך (פס"א הע"ד).

33. שם.

כא. יש לומר לנשים שלא יאמרו את ההגדה בלחש, בחיתוך שפתיים בלבד, מבלי להשמיע לאוזניהם, שכן לכתחילה כל החייב ב'סיפור יציאת מצרים' צריך להשמיע לאוזניו³⁴.

כב. קיים ספק האם אשה יכולה להוציא את האיש ידי חובת 'הגדה של פסח', כי יתכן שאינה חייבת ב'סיפור יציאת מצרים' אלא מדרבנן³⁵.

יציאת ידי חובת 'הגדה' מקטנים

כג. אין לצאת ידי חובת 'הגדה' ממי שמתחת לגיל מצוות, כיון שחיוכם הוא מדרבנן בלבד³⁶.

כד. גם אשה לא תצא ידי חובת 'הגדה' ממי שמתחת לגיל מצוות, כי יש סוברים שנשים חייבות ב'הגדה' מן התורה³⁷.

---

34. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות עש"ו).

35. פמ"ג (א"י סתע"ג ס"ק כו). מאידך, לדעת הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אג"מ או"ח ח"ה ס"כ אלי"ג) אשה יכולה להוציא את האיש ידי חובתו בהגדה של פסח.

36. ראה לקמן.

37. דעת החינוך (מצוה כא).

פרק כח

'מה נשתנה'

א. שאלת 'מה נשתנה' בליל פסח חייבים בה מן הדין, ויוצאים ידי חובה רק מבן שיכול להבין את שורש התשובה, שהיינו עבדים ויצאנו לחירות¹.

ב. התורה הקפידה על שאלות הבנים בלילה הזה, משום שהמצה נקראת 'לחם עוני' - לפי שעונים עליה דברים הרבה².

ג. עיקרי השאלות של 'מה נשתנה' מצביעים על התנהגויות סותרות בלילה הזה: מצד אחד - מסובין וטיבול מראות על הנהגות של חירות, מאידך - מצה ומרור מראות על הנהגות של שעבוד³.

ד. אמירת נוסח 'מה נשתנה' מבלי להבין מה כוונת השאלות ומבלי רצון לקבל תשובה עליהם - אין בזה כדי לצאת

1. אך אין יוצאים יד"ח מבן שאינו מבין כלל; ואף שמחנכים אותו לשאול - אין מקיימים בו מצות הגדה בשאלה ותשובה. הגר"מ שטרנבוך (מאמר שבועי פסח).

2. ויעניה' היא כשעונים לשואלים על שאלותיהם. חיד"א (הגדת שמחת הרגל). טעם נוסף: בדרך שאלה ותשובה נקבע ענין יציאת מצרים בנפשו של הבן, עוד יותר מאשר על ידי סיפור בלא שאלה. דרך פיקודיך (מצוה כא חלק המעשה אות ב).

3. ובכלל זה התימה: הלא כבר נגאלנו ויצאנו ממצרים, אי"כ מה המטרה לעשות הנהגות של שעבוד.

חובת חז"ל של 'והגדת לבנך' דרך שאלה ותשובה, והרי זה כבן שאינו יודע לשאול⁴.

ה. הגרש"ז אויערבאך היה מעורר על כך שמלמדים את הילדים לומר את נוסח 'מה נשתנה' בניגון שאינו בצורה ובאופי של שאלה כלל⁵.

ו. צריך להזדרז בעשיית הסדר עד אחרי אמירת 'עבדים היינו' - כדי שלא ישנו התינוקות בטרם יידעו את התשובה על שאלותיהם 'מה נשתנה'⁶.

ז. לדעת הגרי"ש אלישיב⁷ - אין לילדות מעל גיל שלוש לשיר 'מה נשתנה' בפני המסובים⁸.

4. תשוה"נ (ח"יב סרל"ו): "ודע, כי מה שמרגילים את הקטנים בבתי החינוך לומר נוסח מה נשתנה, הרי זה מועיל רק אם מבינים הענין ושואלים בדרך קושיא לקבלת תשובה; אבל אם אומרים זאת בלי לידע על מה כוונת השאלה, ולפעמים אין יודעים כלל שהוא שאלה הצריכה תשובה - אין בזה כדי לצאת חובת חז"ל של 'והגדת לבנך' דרך שאלה ותשובה, והרי זה כבן שאינו יודע לשאול".

5. יוכל אמירתם אינה בצורה ובאופי של שאלת בניס לאביהם וצפיה לתשובתו (כפי הנוסח הותיק), ולא טוב הדבר. הליכות שלמה (פסח ערני"ט). ומ"מ גם בביתו הניח לומר מה נשתנה בניגון זה. וראה בחק יעקב (סתעי"ג סקלי"ה) שכתב: 'מה נשתנה' - וכתב מהרי"ל דאומר אותו בניגון יפה לשבח לשם יתברך'.

6. משני"ב (סתעי"ב סק"ט). ראה שעה"צ (סק"ב) שהסתפק שמא צריך להזדרז להגיע למוציא מצה כדי שישאלו התינוקות למה אוכלים מצה, ונשאר בצ"ע.

7. אשרי האיש (פסח פ"ס ע"ת).

8. כמש"כ המשני"ב (סתעי"ט סק"ט) לגבי הלל.

ח. מי שסיים את הסדר ואחר כך הגיע אליו בנו הנשוי - לכתחילה ראוי ונכון שיאמר לו 'עבדים היינו...' משום 'והגדת לבנך'⁹.

שינויים נוספים

ט. במהרי"ל¹⁰ מובא, כי יש ענין להרבות כמה שיותר בשינויים בלילה הזה, מלבד מה שתיקנו חז"ל - 'דכל שינויים שיוכל לעשות כדי שישאלו התינוקות יעשה ומשובח הוא'¹¹.

י. יש לעורר את הילדים שישאלו על כל השינויים ומנהגי הלילה הלא שגרתיים, ולא רק את השאלות שבנוסח 'מה נשתנה'¹².

יא. בין התמיהות שמתעוררות: מדוע כל השנה אנו עושים

9. הגר"ח קניבסקי (דברי שיח פסח תשע"ט).

10. בחדשות סימן לו עקי"ד.

11. וכ"כ בריטבי"א (הודפס בסוף חידושי לפסחים הוצאת מוה"ק, עמ' י) בשם הרמב"ן, וז"ל: "ומנהג רבנו הגדול הרמב"ן ז"ל, כשהיו התינוקות בבית, אחרי שעשה סדר זה ומסלקין את הקערה, היה אומר לשמש: 'הב לך ונבריק' כי הרבה אכלנו, כדי שיראו התינוקות וישאלו'.

12. משני"ב (סתעי"ב סק"ט). וז"ל שעה"צ (שם סק"ב): 'ואעי"ג דבסדר ההגדה תיקנו מה נשתנה בתחילת ההגדה - אין בכך כלום, דעיקר השאלה והתמיה של התינוק הוא בשעה שרואה בעיניו. ובתשובות והנהגות (ח"ב סר"יו) מובא בשם הגר"ח מבריסק: 'עיקר חובת הבן הוא לשאול על כל השינויים של לילה זה, ולא דוקא ד' הקושיות, ולכן מחזירים הקערה ואוכלים כרפס וכ"ו וכ"ו - כדי לעוררו לשינויים הללו וישאל על זה, כי כך קיבלנו מחז"ל שסיפור יציאת מצרים צריך להיות דרך שאלה ותשובה'.

קידוש, נוטלים ידיים ומתיישבים מיד לסעודה, ואילו בליל הסדר אנו עושים קידוש, ועושים כמה פעולות המראות שעומדים כבר להתחיל את הסעודה, אך למעשה הסעודה נדחית שוב ושוב¹³.

שאלות אלו וכיוצא באלו אמורות לתת פתח להבין שלילה זה שונה משאר ימים טובים¹⁴.

יג. יש להמנע מלהביך את הילדים בשאלות שקרוב לודאי שלא יידעו לענות עליהם¹⁵.

השואלים

יג. לאחר שהבנים שאלו 'מה נשתנה' - ראוי ונכון שכל המסובים יחזרו וישאלו יחדיו¹⁶, ויש לזה יסוד ברמב"ם¹⁷.

13. כגון: נוטלים ידיים ואוכלים רק כרפס; ביחץ - חוצים את המצה כאילו כבר אוכלים אותה, אך רק מטמינים אותה; אחרי יחץ מסלקים את השולחן; מוזגים כוס שני לפני הסעודה.

14. הגש"פ באזני בנך (עני"ח).

15. הגרש"ז אויערבאך סיפר שבילדותו בשו בו עם אביו ביו"ט של פסח מהכותל המערבי, נפגשו עם הגר"יח זוננפלד, ושאלו הגר"יח בחביבות: השאלת אמש את ארבע השאלות, וכשהשיב לו בחיוב - אמר לו הגר"יח: ובכן אמור לי מהי התשובה לשאלתך השלישית, ובנך הגרש"ז ולא ידע להשיבו (ואולם אח"כ עיין וראה שלדעת הפרי"ח אכן אין תשובה לשאלה זו). לימים שמע הגרש"ז מהגר"ד יונגרייז שהגר"יח הצטער אז רבות על שגרם לו מבוכה זו. הליכות שלמה (פסח ערני"ט).

16. ומפרשים ששאלה זאת מופנית לאבינו שבשמים, שיתן לנו שכל להבין את תוכן הלילה הזה. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עשכ"ה).

17. פרק ח מחמץ ומצה הלכה ב. ראה הגהות חת"ס (לסימן תעג ס"ז).

יד. כשעורכים ליל הסדר בבית הסבא - יש נוהגים שהנכדים שואלים את הוריהם¹⁸, וההורים חוזרים ושואלים את הסבא¹⁹.

טו. אם כל המסובים מבוגרים - כולם צריכים לשאול 'מה נשתנה', ואין אחד יוצא בשאלת חבירו²⁰.

התשובה

טז. לפני שמתחילים לומר 'עבדים היינו' - נכון לומר: 'התירוץ על הקושיות הוא', כדי שיבינו שכעת עונים את התשובה על השאלות²¹.

יז. אם הבן אינו מבין את תשובת 'עבדים היינו' על שאלות 'מה נשתנה' - אין מקיימים בו את מצות 'והגדת לבנך'²².

יח. מי שממשיך באמירת ההגדה מבלי להסביר לילדים את מהות התשובה - מבטל את עיקר מצות 'והגדת לבנך'²³.

---

18. וההורים משיבים לבניהם את עיקרי הדברים - 'עבדים היינו' וכו'.

19. הגר"מ שטרנבוך (מאמר שבועי פסח).

20. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עשכ"ד).

21. וכן נהג הגר"ח קניבסקי.

22. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עשכ"ד).

23. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עשכ"ז).

יט. התשובה על השאלות היא בעיקר בסוף המאמר: 'מצה זו שאנו אוכלים על שום מה' וכו' ²⁴.

כ. על שאלת ההסיבה וההטבלה משיבים: 'בכל דור ודור חייב אדם לראות (להראות) את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים', ולכן אנו מסיבים ומטבילים דרך חירות ²⁵.

כא. לדעת הגר"א ²⁶ שטיינמן - התשובה על ארבע הקושיות היא אחת: מכיון שבלילה הזה הוציאנו ה' ממצרים, לכן לילה זה שונה מכל הלילות ²⁷.

כב. בתשובת 'עבדים היינו' יש לשים דגש רב על יסוד האמונה, שמגאולת מצרים למדנו שהקב"ה מנהיג ומנהל את העולם ²⁸.

כג. יש מגדולי ישראל שבמהלך ההגדה ביקשו לדעת האם הקטנים הבינו היטב את התשובה על קושיות 'מה נשתנה' ששאלו הילדים ²⁹.

24. מהר"ל מפראג (הגדת לשון לימודים ב, מט).

25. מהר"ל מפראג (הגדת לשון לימודים ב, מט).

26. בנתיבות ההלכה (פסח עמ' 258).

27. ואין צריך לפרט לבן מה הטעם של כל שינוי.

28. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עשכ"ז).

29. כן נהג גם הגרמ"י ליפקוביץ (בנתיבות ההלכה פסח עמ' 413).

פרק 5

רחצה

- א. לפני נטילת ידיים של 'רחצה' - רבים נוהגים לחלק למסובים את כל המצות והמרור הנצרכים למצוות הלילה¹.
- ב. לפני 'רחצה' ראוי ונכון לבאר למסובים את אופן קיום המצוות: מוציא מצה, מרור וכורך ואת עניינם².
- ג. יש להזכיר למסובים לכוון בברכת 'על אכילת מצה' - לפטור את ה'כורך' ואת ה'אפיקומן'³.
- ד. הנוהגים להקנות את המצות⁴ ולא עשו זאת לפני יום טוב - יעשו זאת לפני 'רחצה'⁵.
- ה. יש שאומרים למסובים בנוסח זה: 'הריני מקנה לכם כל מצה שאתם לוקחים, כולל הכורך והאפיקומן, ויכולים אתם

1. וכן נהגו בבית הגרש"ז אויערבאך, שהביאו לפני נט"י מצות נוספות וכן צרכי המרור והכריכה לצורך כל המסובים, וחילקום לפני ברכת המוציא. הליכות שלמה (פסח ערע"ח).
2. כדלהלן: המצוה הראשונה שאנו מקיימים היא מצות אכילת מצה. אח"כ מקיימים מצות אכילת מרור שאותו מטבילים בחרוסת ומנערים. אח"כ אוכלים מצה ומרור יחד (כפי שעשה הלל בזמן שהמקדש היה קיים).
3. ראה משנ"ב (סתע"ה ס"ק כד) ושעה"צ (סתע"ז ס"ק ד).
4. כדעת השפ"א (סוכה לה, א, ד"ה ובגמ').
5. ולגבי קנין ביו"ט - לצורך שבת ויו"ט או לצורך מצוה שרי, כמבואר במשנ"ב (סש"ו סק"ל וסתמ"ד סק"כ ושש"ג סק"ד וסתק"ז ס"ק ט).

לעשות בה כרצונכם', והמסובים מגביהים את המצה ומתכוונים לזכות בה.⁶

1. לפני נטילת ידיים של 'רחצה' - ראוי ונכון לטמא את הידיים על ידי נגיעה במקומות המכוסים וכדומה, כדי להביא את עצמו לידי חובת נטילה.⁷

2. נוהגים שאדם אחר נוטל את ידיו של בעל הבית במקום מושבו, שכך היא דרך שררה וחירות.⁸

ראוי ונכון לחנך את הקטנים מבני שש ומעלה לעשות זאת.⁹

3. מעת שנטלו ידיים לסעודה - ראוי ונכון שלא לדבר ולא להתעסק בשום דבר עד לאחר אכילת הכורך, כדי שברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור יעלו גם לכורך.¹⁰

4. לאחר ברכת 'המוציא' ו'על אכילת מצה' - ימתינו לקבל חתיכות קטנות מעורך הסדר מן המצה העליונה והאמצעית.

6. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עת"כ).

7. כי יתכן ששמר את ידיו היטב מאז שנטל את ידיו לכרפס, די"א שאין לו לברך על הנטילה. ביה"ל (סתעי"ה ד"ה יטול). אולם, דעת הגר"י"ש אלישיב (ראה בהגדה שלו) שאין צריך לגעת במקומות המכוסים, כיון שהיה היסח הדעת בדיבור.

8. ויגד משה (סק"ג א"ג) בשם שיח יצחק.

9. שם.

10. שו"ע (סתעי"ה ס"א) ומשנ"ב (סקכ"ד).

לפני 'רחצה' חשוב להדגיש למסובים - שיש לאכול את החתיכה שמקבלים מעורך הסדר לפני שהם אוכלים את הכזית שהוכן להם ומונח לפניהם¹¹.

---

11. דאלי"כ יפסידו את הדין של לחם משנה. ראה סימן קסז סעיף טו ובמשנ"ב. ואין להם להתחיל לאכול עד שיתחיל לאכול עורך הסדר שהוציאם בברכה (שם); ואז יאכלו כולם בהסיבה, תחילה את החתיכה שקיבלו מעורך הסדר ולאחר מכן את הכזית שהוכן מבעוד יום.

פרק לא

ושמרתם את המצות

- א. המצה שאוכלים לשם קיום מצות 'בערב תאכלו מצות' צריכה שמירה בשני מובנים: א. שמירה מחשש חימוץ; ב. שמירה נוספת לשם מצת מצוה¹.
- ב. 'ושמרתם את המצות'² - לדעת הנצי"ב³, הכוונה לשמירה הטובה והמעולה ביותר ששייכת, שאין למעלה ממנה.
- ג. לדעת הגר"א - יש דין שימור על כל המצות שאוכלים בפסח⁴, ולכן הוא היה נזהר לאכול בכל שבעת ימי הפסח רק מצה שמורה⁵.

הקמח

- ד. לכתחילה ראוי ונכון לאפות מצות מקמח חיטים דווקא, משום ששעורים, שיפון ושיבולת שועל ממהרים להחמיץ יותר מחיטים⁶. ועוד: משום שחיטה חביבה על האדם ביותר

1. שנאמר (שמות יב, יז): 'ושמרתם את המצות'. משנ"ב (סתני"ג ס"ק כא).

2. שמות (יב, יז).

3. שו"ת משיב דבר (סימן ל).

4. וכמשמעות דברי הרמב"ם (חוי"מ פ"ה ה"ט) והמ"מ (שם).

5. ביה"ל (סת"ס ס"א ד"ה מצת מצוה).

6. משום שהחיטים חזקות ונוקשות ואינן ממהרות להחמיץ. תפארת ישראל

ויש בזה משום הידור מצוה⁷.

ה. אוכלי קטניות - אסורים לאפות מצות מקמח קטניות, אלא יאפום בשינוי ניכר ממצות מצוה, כדי שלא יטעו לצאת בהם ידי חובה בליל הסדר⁸.

ו. יש להיזהר שלא לערב קמח קטניות עם קמח מחמשת מיני דגן ולאפותם יחד, אפילו אם יזהר מכל חשש חימוץ⁹.

זהירויות במצה

ז. אדם שעושה מצדו את כל הנדרש כדי שמצותיו תהיינה בתכלית הכשרות - אל לו לחשוש שמא מצותיו אינן כשורה¹⁰.

(פסחים פ"ב מ"ה); מהרש"ם (בהגהותיו לספר אורחות חיים תחילת סימן תנג); משני"ב (שם סקכ"ו). וגם לפוסקים שסתמו ולא חילקו בין חיטים לשאר מינים לענין שממהר להחמיץ (אלא רק משום חביבות), מ"מ בודאי צריך שתהיה השמירה מחימוץ עם יותר תשומת לב משום שלא הורגלו באפיה במינים אלו. שו"ת שרגא המאיר (ח"ה ס"ח).

7. שם.

8. שד"ח (מערכת חו"מ ס"ו סק"ב) בשם שו"ת חת"ס (או"ח סקכ"א); כה"ח (סתני"ג סק"ח).

9. כי חיישינן שמא לא יתערבו שני המינים יפה, ונמצא מין אחד מעכב את האפיה של המין השני ומביאו לידי חימוץ. שד"ח (שם) בשם החת"ס.

10. שכן משמים מסייעים בעדו שמצותיו יושלמו בתכלית ההידור. רבי אורי מסטרעליסק (הגש"פ תתקבל עמ' 6).

ח. המדקדקים במצוות - נזהרים לעשות את המצות דקות מאוד¹¹.

ט. לכתחילה ראוי ונכון שאת מצות המצוה יאפו בתוך שלושים יום שקודם הפסח¹².

י. מצה נפוחה¹³ - הרי היא אסורה כולה, ואף במקום שאינה נפוחה, לפי שחוששים שהחמיצה כולה¹⁴.

יא. מצה שנכפלה ולא נדבקה ממש, אם לא קרמו פניה שלמטה במקום הכפל - ואפילו כשיש לו ספק בזה - מקום הכפל וסביבו אסורים¹⁵.

יב. כשמסיר את מקום הכפל וסביבו בתוך הפסח או בערב פסח משעה שישית ולמעלה - ראוי ונכון לשורפם¹⁶.

11. כה"ח (סת"ס ס"ק מד). וכן הורה הגרש"ז אויערבאך (ביצחק יקרא על המשני"ב סת"ס סק"יז), שאין לבני אשכנז לאכול מצות שאינן דקות ביותר.

12. שכן לדעת הבי"ח (סי' תנח) מצות שנאפו קודם לכן - נחשבות ל'מצה ישנה' ופסולות. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח עקני"ט).

13. במצה נפוחה מצינו שני פירושים: א. שנחלק עובי המחצה, וחלקה העליון עלה למעלה עד שנוצר חלל בינו ובין החלק התחתון; ב. באופן שלא נחלק עובי המחצה, אלא שתפחה המצה באמצעיתה, כמו בלחם חמץ שמתחמץ ומתנשא למעלה.

14. משני"ב (ס"ק לג-לד); כה"ח (שם ס"ק עט).

15. משני"ב (סת"ס ס"ק כה).

16. אע"פ שאינו חמץ גמור אלא חשש בעלמא. שועה"ר (סת"ס סכ"א). מאידך, הכה"ח (שם ס"ק עו) הביא בשם הפוסקים וכתבים (סי' קמה) שדי להשליך ואין צריך לבער.

מצה שרויה

יג. יש שאינם אוכלים מצה 'שרויה', יש שאוכלים מצה 'שרויה', ויש שמחלקים בין מצות יד למצות מכונה¹⁷, וכדלהלן.

יד. גם בין הנוהגים לאכול מצה 'שרויה' - יש שנוהרים שלא להשרות מצות מכונה במים ובפרט במים חמים. ומי שנאלץ להשרותם - מחמיר לאוכלם תוך כמה דקות, בטרם יגיעו לשיעור חימוץ¹⁸.

טו. יש מגדולי ישראל שלא הקפידו על מצה 'שרויה', אך הקפידו שלא לשרותה במים רותחים¹⁹.

טז. המקפידים שלא לאכול מצה 'שרויה' - יקפידו ליבש היטב את עלי החסה הנאכלים עם המצה ב'כורך'²⁰.

---

17. שו"ת אורלייץ (פ"א אי"ב).

18. שו"ת אורלייץ (פ"א אי"ג).

19. ראה דברי שיח (פסח עש"ד).

20. דבר יום ביומו.

פרק 5ב

תשלום עבור המצות

- א. לכתחילה ראוי ונכון לקנות את המצות בקנין גמור המועיל מן התורה, ולא להסתפק בקנין דרבנן¹.
- ב. המדקדקים במצוות - מקפידים לשלם את מחיר המצות במזומן לפני פסח, משום שקנין משיכה, הגבהה וכדומה - אינם אלא מדרבנן².
- ג. לכתחילה ראוי לפרוע את כל התשלום עבור המצות לפני פסח, כי יתכן שהמוכר מקפיד שישולם לו כל כספו מיידית³.
- ד. גם אם המוכר מוכן לקבל את התשלום עבור המצות לאחר הפסח, מכל מקום הידור מצוה לשלם על מצות המצוה לפני פסח⁴.
- ה. מי שקנה מצות בהקפה - יזהר בכל יכולתו שלא להגיע למצב שהמוכר מחזר אחר כספו⁵.

---

1. ראה להלן.

2. ויש סוברים שקנין מדרבנן אינו מועיל למצוה מדאורייתא, משא"כ קנין מעות - מועיל מן התורה.

3. נר ציון (עקל"ג). ראה ביה"ל (סתני"ד ס"ד ד"ה אין אדם).

4. ראה שע"ת (סתרני"ח סק"ה) ומשני"ב (סק"י). שערי ימי הפסח (עקס"ג).

5. כי בכה"ג יתכן שהמקח בטל למפרע, כמבואר בשו"ע (חוי"מ סק"צ סט"ו).

1. הקונה מצות - ראוי ונכון שיתכוין להכניסם לרשותו, כי ישנן דעות שסוברות שבלא כוונה - לא קנה, למרות שיש 'דעת אחרת מקנה'⁶.

2. אם אופים בקבוצה⁷ - ראוי ונכון שכולם יאמרו: 'כל מי שתבוא מצתי אצלו תהיה קנויה לו במתנה'⁸.

תשלום בצ'ק

ח. תשלום על המצות בצ'ק - אפילו כשאינו דחוי - יתכן שאינו מועיל לקנותו⁹.

6. כדי שקנין יועיל - צריך להתכוין לקנות, ואם לא התכוין - לא קנה, למרות שעשה מעשה קנין, ולכן אפילו שמשלם על המצות או קונה בקנין הגבהה - אם לא כיוון לא קנה, כמבואר במשנה למלך (הלי זכיה ומתנה פ"ב ה"ט). ובנתיחה"מ (ס"ר סק"יד) ובחידושי החת"ס (ע"ז ע"א, א) מבואר, דאף אם נתכוין המוכר להקנות, כל זמן שלא נתכוין הקונה לקנות - אפשר שאין כוונתו לחוב בדמיו, ולכן בעיני כוונה לשם קנין.

7. ואין בעלים יחידי על המצות שמוכר לכל הקבוצה.

8. שהרי מצה גזולה אין יוצאים בה ידי חובה. הגרבי"צ אבא שאול (נר ציון פסח עקל"ה).

9. הגר"ש וואזנר (מכירת חמץ כהלכתו פ"ח סק"יט) - שלדעת הסוברים שאי אפשר לקנות בשטר חוב של אחרים כבכסף, כיון שלמקבל השטר אין סמיכות דעת, לפי שחושש הוא שהנותן ימחל על החוב, גם בצ'ק אי אפשר לקנות משום שחושש המקבל שמא הנותן יבטל את הצ'ק. וכן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח פ"ג ס"א ס"א). מאידך, הגר"ש אלישיב (מכירת חמץ כהלכתו פ"ח ס"ק יט) סובר שנתנית צ'ק מועילה על כל פנים מדין קנין סיטומתא.

ט. על המדקדקים במצוות לחשוש שמא תשלום בצ'ק אינו נחשב ל'מעות' לענין קנין כסף, ולכן לכתחילה ראוי לשלם לפחות חלק מהתשלום במזומן¹⁰.

י. גם אם תשלום בצ'ק נחשב ל'מעות' - מכל מקום ראוי לשלם על המצות לפני פסח בכסף מזומן ולא בצ'ק, כי יתכן שהמוכר לא יפדה את הצ'ק לפני פסח¹¹.

יא. מי שבליט ברירה משלם על המצות בצ'ק דחוי - יזהר שהצ'ק לא יחזור, כי אם הצ'ק יחזור - יתכן שתתבטל המכירה למפרע¹².

---

10. הגר"צ אבא שאול (נר ציון פסח עקל"ד).

11. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל ע"פ).

12. בדומה ליעייל ונפיק אזוזי, שהרי כל מוכר מקפיד על צ'ק שחוזר, ופעמים רבות המוכר גם דחוק על מעותיו, ובכה"ג נפסק בשו"ע (חוי"מ סק"צ סט"ו) שהמקח בטל למפרע.

פרק לג

קניית המצות בממון כשר

- א. יש להיזהר לעשות מצוות רק בממון כשר, שלא תהיינה 'מצוות הבאות בעבירות', ו'אין קטיגור נעשה סניגור'¹.
- ב. הקונה מצות עם כסף מפוקפק - במקום שיזכירו בשמים את זכויותיו, מזכירים את עוונותיו².

מצות בחינם

- ג. ביזוהר³ מובא, כי יש להיזהר שלא לאכול מצות מצוה בחינם, מבלי לשלם את תמורתם, כי בזה הוא גורם שהחיצונים יאחזו במצוה.

---

1. כיצד יידע האדם איזה ממון כשר לחלוטין? מבאר הפלא יועץ (ערך סנגוריא): 'ובהיות כי קשה לידע בבירור איזה ממון בא לו בהיתר גמור, העצה היעוצה, שידברו איש אל רעהו ויתנו במתנה זה לזה סך ממון ויעשו חליפין ויהא מונח להם בכיס בפני עצמו לעשות בו מצוות ומעשים טובים עד אשר יכלה, וכך יעשו תמיד, כי בממון שניתן לו במתנה - אין עליו שום חשש איסור.'

2. זוהר (ח"ב פ"ו ויקהל דף קצח ע"א). בספר נר ציון (פסח עקלי"ד) מובא שהגרבי"צ אבא שאול היה נזהר לקנות את החיטים והקמח בקנין כסף, ולתת למוכר כסף כשר לכל הדעות, ללא חשש גזל ריבית ואונאה, ועל כן היה נוהג ללוות מבעל הקמח סכום כסף השווה לקמח, ובכסף שלווה ממנו - הוא שלו בקנין גמור, ובזה היה משלם לו עבור הקמח, ואח"כ פרע הלוואתו מכסף אחר שלו.

3. פרשת בהר (קח, א).

ד. עוד מבואר ב'זוהר'⁴, כי יש לשלם על המצות, כדי לזכות להמשכת רוח קדושה בעת קיום המצוה⁵.

ה. האר"י ז"ל הקפיד לשלם עבור מצוה ככל אשר שאל ממנו המוכר, מבלי להתמקח עמו⁶.

---

4. פרשת תרומה (דף קכח ע"א).

5. וז"ל הזוה"ק: 'בגין דלא זכי בההוא עובדא כלל לאמשכא עליה רוחא דקודשא אלא באגר שלים'. ראה שו"ת תורה לשמה (סימן ג) מש"כ עפ"י הזוהר לדינא בענין מצוה שבאה לו בחינם ומצוה שקנה בממון.

6. מהרח"ו (שער המצוות פרשת עקב), ע"פ רשב"י בפרשת בא.

פרק 5

הקנאת המצות למסובים

- א. לדעת ה'שפת אמת'¹ - בעל הבית צריך להקנות את המצות למסובים בקניין גמור, 'ולא סגי במה שהרשהו לאכול'², ויש שאינם מקפידים בזה³.
- ב. כדי לצאת ידי חובה לכל הדעות - ראוי שבעל הבית יקנה ויתן לאורחיו ובניו הגדולים את המצות במתנה גמורה (שיוכלו אף למוכרן ולהקדישן)⁴⁵.

-
1. סוכה (לה, א, ד"ה ובגמ').
  2. 'משום דבעינן שלו ממש' (שם). וכתב הנר ציון (פסח עקל"ו) כי אין המסובים צריכים להתכוין לקנות את המצות, ורק במכר סוברים הנתיחה"מ (ס"ר סק"י"ד) והחת"ס (חידושי חת"ס ע"ז עא, א) שהלוקח צריך להתכוין לקנות אע"פ שיש דעת אחרת מקנה, אך במתנה מודו דאין צריך. ומותרים המסובים לזכות במצות גם בשבת ויום טוב, כמבואר בכמה דוכתי (ראה סוכה מו, ב ופסקי התוס' ריש האיש מקדש אות פ) שמותר לקנות בשבת ויו"ט לצורך שבת ויו"ט. נר ציון (שם).
  3. ראה להלן.
  4. כי מתנה שאינו יכול למוכרה להקדישה - אין שמה מתנה, כדאיתא בנדרים (מת, א).
  5. שפ"א (סוכה לה, א, ד"ה בגמ' אתיא); יד המלך (על הר"מ פ"ו מהלכות חו"מ ה"ז). עיי"ש בשפ"א שכותב 'העולם אין נזהרים בזה, ואפשר שהעולם סומכים על דברי הרא"ש שהתיר לקדש בטבעת שאולה, דאדעתא דהכי יהיב ליה שיוכל לצאת בו'. ראה שו"ת צ"א (ח"ב סל"ז וחייג סט"ו) שבר"י קורקוס ובכ"מ (פ"ו מהלכות ביכורים ה"ד) מפורש דלא בעינן במצה דין ממון אלא היתר אכילה בלבד.

- ג. המדקדקים במצוות מקנים במפורשות ובפה מלא את המצה לכל אחד ואחד מהאורחים.⁶
- ד. לכתחילה ראוי ונכון שהאורחים, החתנים והבנים הנשואים, יתנו לכל הפחות שוה פרוטה עבור המצות שיאכלו בליל הסדר, כדי שיזכו בהם בקנין מעות המועיל מן התורה.⁷
- ה. הנוהגים להקנות את המצות⁸ ולא עשו זאת לפני יום טוב – יעשו זאת לפני 'רחצה', שכל אחד ירים את מצתו טפח⁹.
- ו. יש שאומרים למסובים בנוסח זה: 'הריני מקנה לכם כל מצה שאתם לוקחים, כולל הכורך והאפיקומן, ויכולים אתם לעשות בה כרצונכם', והמסובים מגביהים את המצה ומתכוונים לזכות בה.¹⁰

6. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ט ס"ד) והגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פ"ס אי"ז). אמנם אם לא עשו כן – מעיקר הדין יוצאים יד"ח, שכיון שבעה"ב הזמין את אורחיו, ודאי שדעתו לתת להם באופן שיצאו יד"ח, ולכן י"ל שדעתו להקנות להם את המצות בקנין גמור, מה גם שהמהר"י קורקוס והכס"מ (פ"ו מה"ל ביכורים ה"ד) נוקטים בדעת הרמב"ם שלענין אכילת מצה די בכך שיש בה היתר אכילה בכדי שתחשב כשלו, ואין צריך שתהיה שלו לגמרי. וכ"מ באמרי בינה (פסח סו"ס כג). ראה חוט שני (פסח פ"ג סק"א) שהחזו"א לא הקנה את המצות למסובין עמו.
7. ראה מחנה אפרים (הל' קנין ומשיכה. הו"ד בשעי"ת סתרנ"ח סק"ה ובמשנ"ב סק"ט).
8. כדעת השפ"א (סוכה לה, א).
9. ולגבי קנין ביו"ט – לצורך שבת ויו"ט או לצורך מצוה, שרי, כמבואר במשנ"ב (שש"י סק"ל וסתמ"ד סק"כ ושש"ג סק"ל"ד וסתקכ"ז ס"ק ט).
10. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עת"כ).

פרק 17

מצות שלמות

- א. לדעת הגרי"ש אלישיב¹ והגר"נ קרליין² - לא מועיל להשלים מצה שבורה על ידי שריפתה במקום שחסירה³.
- ב. אסור לחרוך מצה שבורה בפסח כדי שתראה שלימה, שמכיון שהחריכה לא מועילה שהמצה תיקרא שלימה - הוי מבעיר שלא לצורך⁴.
- ג. למרות שהמצה האמצעית עומדת לחציה, מכל מקום הידור מצוה שבתחילת הסדר היא תהיה שלימה⁵.

-
1. הגש"פ הלילה הזה (עמ' 9).
  2. חוט שני (פייז' ס"ק יט).
  3. משום שאין זה נחשב כאפיה מחדש, אלא כצביעת המקום מחדש.
  4. הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש פ"ס עש"צ).
  5. מהרש"ל (סימן פח).

פרק לז

כוונה

- א. לפני אכילת המצה יכוין לקיים מצות עשה מדאורייתא של אכילת מצה¹.
- ראוי לכוין גם את טעם המצוה שנתפרש בתורה: 'שלא הספיק בציקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם הקב"ה וגאלם'².
- ב. ראוי ונכון לכוין שרוצה לצאת ידי חובת אכילת מצה באופן הטוב והנכון ביותר³.
- ג. כשמברך 'על אכילת מצה' בתחילת הסעודה - יכוין לפטור גם את האפיקומן⁴.
- ד. באכילת המצות שבתוך הסעודה - יכוין שאם יש בהן קיום מצוה של 'בערב תאכלו מצות' ומצוה של 'שבעת ימים תאכל מצות' - הריהו רוצה לקיימם⁵.

-
1. שהרי מצוות צריכות כוונה.
  2. כשיטת הבי"ח, שבמצוות שטעמן מפורש בתורה - יש לכוין את הטעם בעת קיום המצוה. הגר"מ שטרנבוך (מועדים וזמנים ח"ג סרני"ט).
  3. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח ערפ"ו).
  4. שכן לדעת רש"י ורשב"ם באכילת האפיקומן יוצאים יד"ח עצם המצוה של אכילת מצה, אלא שתיקנו את הברכה בתחילת הסעודה. שעה"צ (סתעי"ז סק"ד).
  5. ולא יכוין בסתמא, כי אם יכוין בסתמא - יעבור על כל תוסיף אם אין מצוה כל הלילה. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עקס"ד).

פרק לח

מוציא מצה

- א. כה כתב ה'חתם סופר'¹: 'מצות עשה של אכילת מצה משומרת בליל פסח - היא יחידה נשארת לנו מכל מצוות אכילה שבכל התורה'.
- ב. רבים סוברים, כי קיימת מצוה מן התורה לאכול מצה במשך כל שבעת ימי הפסח².
- ג. לכתחילה ראוי ונכון לבצוע משתי המצות בבת אחת, ולא בזה אחר זה³.
- ד. לאחר אכילת כזית מצה יש מדקדקים לאכול עוד כזית מצה עם חרוסת, שכן לדעת הרמב"ם קיימת בזה מצוה מדרבנן⁴.
- ה. יש נוהגים להניח על השולחן מצות עבור כל המסובים שיוכלו לצאת בכזית מצה שהיה על השולחן בשעת ההגדה,

---

1. שו"ת חת"ס (חלק ה השמטות סימן קצו).

2. אבן עזרא (שמות כג, טו); רוקח (סרצ"א); חזקוני (שם); שו"ת חת"ס (יו"ד סקצ"א) בשם הרא"ש והר"ן; תשוה"נ (ח"ב סר"יג) בשם הנימוק"י; משנ"ב (סתע"ה סקמ"ד) בשם הגר"א.

3. כדי שלא יהיה הפסק בין הבציעה הראשונה לאכילה. משנ"ב (סתע"ה סק"ג).

4. הגר"מ שטרנבוך.

כדעת הגאון מבריסק שלכתחילה יש לצאת במצה 'שענו עליה דברים הרבה'⁵.

1. כשיש כמה עורכי סדר שבוצעים על המצות - יש להיזהר שלא לענות 'אמן' על ברכה ששומע מחבירו לפני שהתחיל לאכול מהמצה⁶.

טיבול במלח

2. יש נוהגים להטביל את המצה במלח⁷, ויש שאינם נוהגים להטביל⁸.

3. גם מי שלא נוהג להטביל את המצה במלח - ראוי ונכון שיביא מלח לשולחן לפני הבציעה⁹.

4. הרוצה לצאת ידי חובת כל הדעות - יטבל את המצה במלח ואחר כך ינפץ את המלח ויאכלנה ללא מלח¹⁰.

---

5. הגר"מ שטרנבוך (מאמר שבועי פסח).

6. משנ"ב (סקס"ז סקלי"ה).

7. שו"ע (סתע"ה ס"א). והטעם: משום שהשולחן דומה למזבח והאכילה לקרבן, והכתוב אומר: 'על כל קרבנד תקריב מלח', והוא מגין מן הפורענות. רמ"א (סקס"ז ס"ה).

8. 'דטפי הוא נראה לחם עוני כשאינו טבול במלח' (משנ"ב סתע"ה סק"ד). ועוד: משום חיבוב מצוה, כדי לצאת ידי"ח במצה שאין עמה תערובת של טעם אחר כלל (שועה"ר שם ס"ו).

9. שם.

10. כי הנה לדעת השו"ע (סתע"ה ס"א) לאחר שבצע משתי המצות יש לטבולם

גיל חינוך למצה

י. לדעת הרמב"ם¹¹ - גיל חינוך לענין מצות אכילת מצה הוא ממתי שהקטן יכול לאכול כזית מצה¹² בשיעור זמן של תוך כדי אכילת פרס¹³.

יא. לדעת 'פרי השדה'¹⁴ - גיל חינוך לענין מצות אכילת מצה הוא מגיל שלוש או ארבע, לפי רמת הבנתו של הבן¹⁵.

במלח, אולם הח"א (שם) כתב שאין לעשות כן בליל הסדר. וראה משני"ב (סקס"ז סק"ז) שפת חיטים היא פת נקיה שהיא נאכלת בטעם ואין צריך מלח להטעים האכילה. מאידך, הכה"ח (סתע"ה סק"ד) כתב שעפ"י דברי האר"י גם פת נקיה צריך לטבל במלח, ולכן כתב שהרוצה לצאת לכל הדעות - יטבלם במלח, ואח"כ ינפץ את המלח מעל המצות ויאכלם בלא מלח.

11. הלכות חמץ ומצה (פ"ו הי"י).

12. ואף שעדיין לא הגיע להבנת ענין המצה, מ"מ כיון שיכול לאכול חייבים לחנך אותו לכך. הגר"י קרליץ (חוט שני פסח פ"ז סק"ג).

13. אמנם אם אינו יכול לאכול כזית מצה בשיעור זמן של תוך כדי אכילת פרס - יתכן שנחשב עדיין כמי שלא הגיע כלל לחינוך, כיון ששיעור הזמן הוא מעיקר המצוה. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ט דבר הלכה אפ"ז). ושיעור הזמן של תוך כדי אכילת פרס לענין קטן - הוא: תשע דקות, כשיטה המקילה ביותר. הגרש"ז אויערבאך (שם).

14. ח"ג (סקפ"ז).

15. שכן אם נלמד את דברי הרמב"ם כפשוטם - הלא אף תינוק בן שנה ויותר יכול לאכול פת, אלא ע"כ דצריך גם בר הבנה (שם).

פרק לט

שיעור כזית

א. גדולי ישראל רבים היו מחמירים לעצמם בכל הנוגע לכזיתות והיו אוכלים עד שהיה ברור להם שאכלו יותר ממה שצריך, אולם למסוכים נתנו כזיתים בשיעורים קטנים יותר¹.

ב. על כל השיעורים שנאמרו ראוי להוסיף עוד כ-3 גרם כנגד מה שנשאר בין השיניים שאינו מצטרף לשיעור².

ג. החלק השרוף שבמצה אינו מצטרף לשיעור כזית³, ונכון להסיר את החלק השרוף לפני אכילת המצה⁴.

ד. למרות שיוצאים ידי חובת אכילת מצה בכזית, מכל מקום

1. כך גם נהג הגרמ"י ליפקוביץ, שלעצמו החמיר מאוד ואילו למסוכים נתן כשיעור שכתב רבנו הקהילות יעקב בספר שיעורין של תורה. בנתיבות ההלכה (פסח עמ' 413).

2. מני"ח (מצוה ו ומצוה ז). ופשיטא שאין לצרף את חלקי המצה השרופים וחלקי המצה הנופלים בשעת האכילה. מצות מצוה (פ"ב סכ"ג).

3. הגרי"ש אלישיב (הגש"פ עמ' 26).

4. שלא יהיה מעורב דבר אחר באכילת מצת מצוה. סידור פסח כהלכתו (פ"ח ס"ז). ואם יש רק מעט שרוף - הורה הגר"ח קניבסקי (שער המועדים ערנ"ב) שאין צריך להסירו, כי משהו אינו מבטל טעם מצה (אם כי אינו מצטרף לשיעור).

בכל תוספת ותוספת מקיימים מצות עשה של 'בערב תאכלו במצות'⁵.

ה. הגאון רבי מיכל פיינשטיין המשיך לאכול מהמצה עד השיעור הגדול ביותר של אכילת פרס (תשע דקות), ואף אם כבר אכל כזית בשיעור הקטן של אכילת פרס⁶.

ו. מי שאינו מסוגל לאכול כזית מצה בליל הסדר - עליו לאכול כל מה שיוכל, כי יתכן שמקיימים מצוה בחצי שיעור⁷.

---

5. ב"ח (סתעיב ד"ה השמש) בשם המהר"ל מפראג; עמק שאלה (סימן נג); אמרי שפר (בפתיחה); מקראי קודש (פסח ח"ב סמ"ח). וכן מדויק מלשון הרמב"ם (פ"ו מהלכות חמץ ומצה ה"א) שכתב: 'מצות עשה מה"ת לאכול מצה בליל ט"ו... ומשאכל כזית - יצא ידי חובתו, ומשמע שקיימת מצוה בכל אכילת מצה, אלא שיוצא ידי חובתו בכזית אחד. אורל"צ (פט"ו אי"ג). לכן יש שהקפידו לא לאכול בליל פסח מצה מבושלת, כקניידלך וכדומה, כי במצה כזו לא יוצאים ידי"ת, והרי הוא כמבטל מצוה בידיים. תשובות והנהגות (ח"ב סר"ג). ולכן ראוי לאכול במשך הלילה רק מצה שמורה. עמק שאלה (שם). הגר"ח מבריסק נהג כן לא רק בליל הסדר אלא גם למחרת ביום, עפ"י משי"כ הרמב"ם (פ"ה מהלכות חו"מ ה"כ): 'ביום הראשון בלבד הוא שצריך להיות זכרון לחם עוני, משמע שכל יו"ט ראשון צריך לאכול את המצה באופן של לחם עוני. תשובות והנהגות (שם).

6. שכן, כאמור, כזית זה שיעור המינימום, אך כל האכילה הראשונה בשיעור של אכילת פרס מצטרפת למצוה דאורייתא של האכילה. וכ"מ בנצי"ב.

7. ואם לאחר מכן יוכל לאכול כשיעור - חייב לחזור ולאכול כזית. שו"ת אורל"צ (ח"ג פט"ו תשובה טו).

ז. מי שמחמיר על עצמו ומכניס את עצמו לסכנה כדי לקיים מצות אכילת מצה - נחשב לו ל'מצוה הבאה בעבירה'⁸, שאין זו מצוה כלל אלא עבירה בלבד⁹.

---

8. מהר"י אסאד. הו"ד במנח"י (ח"ד סק"ב א"ב).

9. מהר"ם שיק. הו"ד במנח"י (שם).

פרק ז

משך זמן אכילת המצה

א. יש לאכול את המצה במהירות האפשרית, ולכן אין לשוחח תוך כדי האכילה, מה גם שלפי הירושלמי צריך לאכול את המצה בבת אחת.¹

ב. לדעת הגר"ש וואזנר² והגרי"ש אלישיב³ - האכילה מתחילה משעת הלעיסה⁴, כלומר: הלעיסה היא בכלל הזמן של 'כדי אכילת פרס'.

לדעת הגר"מ פיינשטיין⁵ והגר"צ אבא שאול⁶ - האכילה מתחילה מעת תחילת הבליעה.⁷

1. הגרי"ש אלישיב (קובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס סימן ע אות ב). אמנם - אומר הגרש"י אויערבאך - מי שמעמיד שעון כנגד עיניו, וכל מעייניו נתונים לתזוזת המחוגים, הנסיון מעיד שמרוב ריכוז ותשומת הלב לשיעור הזמן, קרוב הדבר שיפסיד את גוף הכוונה לשם מצות אכילת מצה, ולכן אין לנו לחפש דרכים כאלו, אלא לקיים את המצוה כדרך בני אדם, ולאחר שהתקין עצמו לקיים פרטי המצוה ככל דקדוקיה - ישים עיקר מגמתו לקיום המצוה החביבה מתוך כוונת הלב הראויה. הליכות שלמה (פסח ערפ"ג).

2. שו"ת שבט הלוי (ח"ט סק"יט א"ג).

3. הגש"פ הלילה הזה (עמ' 19).

4. שאז מתחילה הנאת גרונו.

5. הגש"פ קול דודי (יד, ז).

6. שו"ת אורל"צ (ח"ג פט"ו תשובה יג).

7. לדעתם, אין הלעיסה בכלל חשבון הזמן של 'כדי אכילת פרס'.

ג. יש שהמליצו להכניס לפה חתיכות מצה קטנות מעט מעט וללעוס אותן, אך לא יבלעם עד שיכניס לפה שני כזיתים, ויבלע כזית ועוד כזית⁸.

ד. אם פעולה זו כרוכה בהתאמצות יתירה⁹, או שמחמתה הוא אוכל בחיפזון רב מידי¹⁰ - אין זו דרך אכילה, והדרך הראויה היא: לאכול ברציפות ובמהירות רגילה¹¹, 'תוך כדי אכילת פרס'¹².

ה. יש להודיע לנשים שאם אינן אוכלות את המצה והמרור 'תוך כדי אכילת פרס' - מלבד שמבטלות את המצה, גם נכשלות בברכות לבטלה¹³.

ו. קטן שאינו מסוגל לאכול כזית מצה ומרור 'תוך כדי אכילת פרס' - אין להנכו בברכות 'על אכילת מצה' ו'על אכילת מרור'¹⁴.

---

8. הגרייט אלישיב (הגש"פ הלילה הזה עמ' 18); מצות מצוה (פייב הע' כ).

9. הגר"נ קרליץ (חוט שני פסח פי"ז ס"ק כא).

10. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פי"ט דבר הלכה אות פג).

11. שם.

12. הגרייט קניבסקי (אורחות רבנו עס"ו אלי"ז). וכן נהג החזו"א (שם).

13. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח ערפ"ח).

14. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח ערפ"ח).

ז. בכל שבעת ימי הפסח יש להיזהר לאכול לכל הפחות כזית ב'תוך כדי אכילת פרס', כדי שלא להיכשל בארבע ברכות של ברכת המזון לבטלה¹⁵.

שיעור זמן של 'תוך כדי אכילת פרס'

ח. לדעת ה'חתם סופר'¹⁶ - שיעור זמן של 'תוך כדי אכילת פרס' הוא: שתי דקות.

ט. לדעת ה'חזון איש'¹⁷ - לכתחילה ראוי לחוש לשיטת ה'חתם סופר'¹⁸ שלא ישהה יותר משתי דקות, ועל כל פנים לא יותר מארבע דקות.

י. לדעת הגר"מ פיינשטיין¹⁹ - שיעור זמן של 'תוך כדי אכילת פרס' לכתחילה הוא פחות משלוש דקות.

יא. לדעת 'ערוך השולחן'²⁰ - שיעור זמן של 'תוך כדי אכילת פרס' הוא שלוש או ארבע דקות.

---

15. הגראי"ל שטיינמן (בנתיבות ההלכה פסח עמ' 259).

16. שו"ת ח"ו סט"ז. וכ"מ בשיעורין של תורה (שיעורי המצוות אות ל) שלכתחילה לא ישהה באכילת המצה יותר משתי דקות.

17. שיעורין של תורה (שיעורי המצוות אות ל).

18. שם.

19. שו"ת אג"מ (אוי"ח ח"ד סמ"א).

20. סימן רב ס"ח.

יב. לדעת 'כף החיים'²¹, הרב מבריסק²², הגר"ח נאה²³ והגרש"ז אויערבאך²⁴ - לכתחילה יש לשער 'כדי אכילת פרס' בשיעור של ארבע דקות.

יג. לדעת הגרב"צ אבא שאול²⁵ - שיעור זמן של 'תוך כדי אכילת פרס' לכתחילה הוא ארבע דקות, ובדיעבד - יש לסמוך על שיעור של עד שש דקות.

יד. לדעת 'קצות השולחן'²⁶ - שיעור 'כדי אכילת פרס' הוא: שבע דקות או שש דקות.

---

21. סימן רי ס"ק ח.

22. הגדה מבית לוי (עמ' קצג).

23. שיעורי תורה (סימן ג סט"ו).

24. שש"כ (פני"ד הע' קל); הליכות שלמה (פסח פ"ט דבר הלכה אות פ"ו).

25. אורלי"צ (ח"ב פני"ד תשובה יז).

26. סימן לו בדה"ש ס"ק ה.

פרק מא

חיבוב מצוה

- א. בני עליה המחכבים את המצוות - מנשקים את המצוות והמרור לגודל חביבות המצוה¹.
- ב. הנוהגים על פי תורת הסוד מחבקים ומנשקים את המצוה לאחר ברכות 'המוציא' ו'על אכילת מצוה'².
- ג. תחילה יאכל מעט מהכזית של 'מוציא מצוה' ואחר כך ינשק את שאר המצוה³.
- ד. יש להיזהר שלא לתת משיירי המצוות והמרור לגוי⁴, למומר ולאפיקורוס⁵, כי יש בזה משום ביזוי מצוה⁶.

---

1. שלי"ה (פסחים פרק נר מצוה אלי"ט); משני"ב (סתעי"ז סק"ה).

2. עוד יוסף חי (צו, יג); פסח בציון (פי"ז הי"ג).

3. הגש"פ אוצרות חיים (לבעל הבא"ח) בשם השלי"ה, וזאת כדי שלא להפסיק בין הברכה לאכילה.

4. ראה ט"ז (סקס"ז סק"י"ח) בשם הרקנטי. בכה"ח (סקס"ז ס"ק קמ) הובא מעשה נורא מזקינו של מהרי"ח מבגדד, בעל שו"ת רב פעלים, שאמר לאחד שהאכיל מצוה את שכנו הנכרי - כי בזאת השנה אפשר שיזיקנו נזק גדול, ויהי היום ואותו עכו"ם בא וחרבו שלופה בידו, ובנס הצליח לברוח מפניו.

5. ויג"מ (סק"ז אות טז) בשם דרך פיקודיך. אולם החילונים שבזמנינו - רובם הם בבחינת תינוקות שנשבו, ואדרבה יש לקרבן למצוות. פס"ת (סתעי"ז א"ג).

6. ובפרט מצת אפיקומן שהוא זכר לקרבן פסח (שם).

ה. אין להניח לחיות ולעופות טמאים משיירי המצות והמרור ומשיירי המאכלים שעל השולחן⁷.

פרק מב

סגולת המצה

- א. ב'רוקח'¹ מובא: 'האוכל מצה כהלכתה שבעה ימים - כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית'.
- ב. קיום מצות אכילת מצה בקדושה - מכניס קדושה לכל מאכלי הדגן של כל ימות השנה².
- ג. יש צדיקים שמקפידים שאשה נדה לא תיגע בשלושת מצות המצוה של ליל הסדר קודם שיברכו עליהן³.

מיכלא דמהימנותא

- ד. ב'זוהר'⁴ הקדוש מבואר, כי המצה מכונה 'מיכלא דמהימנותא', כלומר: מאכל המשריש אמונה; וכל האוכלה לשם שמים - ימצא מזור ומרפא לפגמי הראש והלב הנובעים מחמת חוסר אמונה⁵.
- ה. בספר 'מנוחה וקדושה'⁶ מובא: 'ודע, שמי שברא אותנו

---

1. סימן רצא.

2. רבי צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק).

3. כה"ח (סופר, סתנייה, טז); פסח בציון (פ"ט סי"ג).

4. ראה להלן.

5. ישמח ישראל (הגש"פ תתקבל עמ' 13).

6. שחובר ע"י תלמידו של הגר"ח מוולאז'ין (עמ' 94 בהגה).

ואת יצרנו הרע - יודע שבשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, אז מועיל מעשה השרשת יראת שמים ללבנו, ולא בעת אחר⁷.

מיכלא דאסוותא

1. המצה מכונה ב'זוהר'⁸ הקדוש 'מיכלא דאסוותא' - 'מאכל רפואה', וכל האוכלה בקדושה לשם שמים - זוכה לטהרת הנשמה, לרפואת הנפש ולרפואת הגוף⁹.

2. אדם שדוחק את עצמו לאכול את כל כזיתי מצת מצוה, מצת כורך ומצת אפיקומן במלוא הידורם - 'בזה לא יצטרך לאכול סמים ומשקים מרים לרפואת הגוף'¹⁰.

הצלה ביום הדין

3. ב'זוהר'¹¹ הקדוש מבואר, כי המצה מצילה מיום הדין בראש השנה.

---

7. כמו שכתוב בהגדה: 'תלמוד לומר ביום ההוא...!', 'שזהו הזמן המיוחד שאנחנו משרישים עמוק לליבנו יראת שמים'.

8. פרשת תצוה (קפג, ב).

9. 'והיינו שתרפא נפשו מתחלואיה, הן המידות הרעות והמגונות, וכן תרפא את גופו ממכאוביו, וזוכה גם לחכמת התורה'. אהבת דוד (דרוש יא לשבת הגדול).

10. הגש"פ תתקבל (עמ' 88) בשם ארחות יושר.

11. פרשת תצוה. הו"ד בביאורים והנהגות להגר"מ שטרנבוך (פסח עתכ"ב).

ב. יש נוהגים שלא לכבס אחר הפסח את הקיטל (אותו לבשו בליל הסדר ושאותו ילבשו בראש השנה וביום הכיפורים), כדי שישארו עליו רישומי המצות בראש השנה, ויהיו למליצי יושר לפני ה'¹².

---

¹². הגדת חודש האביב (הוי"ד במחזור תתקבל ר"ה ערני"ב).

פרק מג

מרור

- א. יש שלוקחים חסה ל'מרור', ויש שלוקחים חריין, ויש שאוכלים משני המינים ביחד¹.
- לדעת הגרי"י ווייס² והגרש"ז אויערבאך³ - אין לאכול את שני המינים יחד, אלא בזה אחר זה⁴.
- ב. יש נוהגים שלא לאכול 'מרור' בערב פסח כדי לאוכלו לתיאבון בליל הסדר⁵.
- ג. יש שמתירים לכתחילה לשקול את כזיתי ה'מרור' ביום טוב⁶, יש שמתירים לעשות זאת רק בדיעבד⁷, ויש שאוסרים⁸.

1. ערוה"ש (סתעי"ג סי"ד).

2. הגש"פ (הלי ליל הסדר אות יב).

3. הליכות שלמה (פסח פ"ט סמ"ח).

4. משום שאם חושש שמא אין אנו בקיאים מהו המרור שחייבו חז"ל, אי"כ אם אחד מהם אינו מרור - הרי מבטל הוא את טעם המין השני שהוא המרור, ולכן יאכלם בזה אחר זה.

5. רבנו ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב ה ח"ג); רמ"א (סתעי"א סי"ב); בא"ח (ש"א פ"י צו אכ"ז).

6. הגרי"ש אלישיב (הלכות שבת בשבתו ח"ד עק"ו) והגרבי"צ אבא שאול (שו"ת אורלי"צ ח"ב פכ"ה סי"ב). לדעתם, שקילה לצורך מצוה מותרת כמו מדידה לצורך מצוה.

7. הגרש"ז אויערבאך (שולחן שלמה יו"ט סתי"ק סק"ב). לדעתו - עדיף לעשות זאת קודם יו"ט.

8. כה"ח (סש"ו ס"ק סי"ג).

ד. הרוצה להימלט ממחלוקת - ישקול מערב יום טוב את כל הכזיתים של ה'מרור' עבור כל בני הבית, ויניח כל כזית בשקית ניילון, ויחלק לכל המסובים⁹, מבלי שיהיה הפסק מיותר בין הברכה לאכילה¹⁰.

ה. כששוקל את החסה ל'מרור' - יש לשים לב שהעלים לא יהיו רטובים, כי אז העלים כבדים יותר¹¹.

ו. לכתחילה ראוי ונכון לאכול את ה'מרור' מיד לאחר אכילת המצה מבלי להתמהמה¹².

ז. לפני אכילת ה'מרור' יש לכוין: א. לצאת ידי חובת המצוה מדברי סופרים¹³; ב. טעם המצוה: שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים¹⁴.

ח. ראוי ונכון לכוין שרוצה לצאת ידי חובת אכילת 'מרור' באופן הטוב והנכון ביותר¹⁵.

9. הגרייט אלישיב (אשרי האיש פסח פ"ס עש"צ). הגרייט דבליצקי (הגשי"פ מחשבת בצלאל ערי"ד הע"י לח) הורה, שמי ששכח לשקול מערב יו"ט וקשה לו לאכול יותר מכזית - מותר לו לשקול ביו"ט.

10. הגרייט אלישיב (שם).

11. הגשי"פ (באזני בנך עמ"ט).

12. שו"ע הרב (סתעי"ה סי"א).

13. משני"ב (סתעי"ה סקל"ב).

14. הגשי"פ חיים לראש.

15. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח ערפ"ו) לגבי אכילת המצה.

ז. לכתחילה ראוי ונכון לאכול מה'מרור' שמונח בקערת ליל הסדר, שעליו אמרו: 'מרור זה שאנו אוכלין'¹⁶.

וכן ראוי לתת גם למסובים מעט מה'מרור' שבקערה שיצרפוהו עם ה'מרור' שבידיהם¹⁷.

י. לכתחילה ראוי ונכון להכניס את ה'מרור' לפה מעט מעט וללעוס אותו, אך לא יבלע עד שיכניס לפה את כל הכזית, כמו במצה¹⁸.

יא. למרות שאכילת 'מרור' בזמן הזה היא מדרבנן, מכל מקום ראוי ונכון להדר לאכול כזית גדול כדי לצאת ידי חובה אליבא דכולי עלמא¹⁹.

יב. על ידי אכילת 'מרור' כדת וכהלכה, ומתוך מחשבה על המרירות שהיתה במצרים - מתבטלים גזרי דין מוות בטרם עת, 'ובא זה ומבטל את זה'²⁰.

יג. מי שמחמיר על עצמו ומכניס את עצמו לסכנה כדי לקיים

16. ועוד: כי מרור זה היה בעת הברכה על הכרפס שפטרנו בו את המרור. ויגד משה (סכ"ה אי"ד).

17. שם.

18. בה"ט (סתעי"ה סקט"ז); שעה"צ. אם אינו יכול - יאכל את הכזית מרור כדרך אכילה, רק יקפיד לאכול במהירות, תוך כדי אכילת פרס (שם).

19. שערי ימי הפסח (עקני"ג).

20. רמז לדבר: 'מרור' בגימטריה 446, כמנין 'מות'. חקל יצחק (הגש"פ באר החיים עקס"ח והגש"פ תתקבל עמ' 90). לכן - לדעתו - ראוי לכתחילה לקחת חסה למרור, משום 'דחס רחמנא עילווי' (פסחים לט, א), ויבטל מעלינו את המוות בטרם עת (שם).

את מצות אכילת 'מרור' - נחשב לו ל'מצוה הבאה בעבירה'²¹, שאין זו 'מצוה' כלל, אלא 'עבירה' בלבד²².

חסה

יד. לדעת ה'חזון איש'²³ - אין לצאת ידי חובת 'מרור' בחסה, אלא לאחר שנפלה המרירות בחסה.

טו. לדעת הגר"נ קרליץ²⁴ - הלוקח חסה ל'מרור', יעדיף להשתמש בעלים הקטנים של החסה שהם קצת מרים²⁵.

טז. לדעת הגרש"ז אויערבאך²⁶ - אין לקחת חסה בסוף גידולה שאז היא מרה כלענה.

יז. לדעת ה'חיי אדם'²⁷ ו'שולחן ערוך הרב'²⁸ - אפשר לקחת חסה ל'מרור' גם בעודה מתוקה²⁹.

21. מהר"י אסאד. הו"ד במנח"י (ח"ד סק"ב א"ב).

22. מהר"ם שיק. הו"ד במנח"י (שם).

23. או"ח סימן קכד ס"ק ד.

24. חוט שני (פסח פ"ז ס"ק טו).

25. לדעתו, 'טעם מרור' היינו הרגשת המרירות בפה, שיש לאוכלה כשיש בה קצת מרירות.

26. הליכות שלמה (פ"ז סכ"א ודבר הלכה אות לד).

27. סימן קל ס"ג.

28. סתע"ג ס"ל.

29. וכן דעת הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח פ"ז סכ"א). עיי"ש שביאר שצריך להרגיש את טעם אותו המין הנקרא 'מרור'.

יח. רבים סוברים, שצריכים לקחת ל'מרור' דווקא חסה ערבית, ולא חסה אירופאית או סינית³⁰.

יט. למעשה, רבים נוהגים לקחת חסה רק לאחר שהתחילה להיות מרה³¹, או לקחת חסה מזן שמלכתחילה הוא קצת מר³².

כ. המדקדקים - נוהגים לאכול דווקא את הקלח של החסה ולא את העלים.

רבים סוברים כי 'קלח' הוא לא רק השורש, אלא גם החלק האמצעי של העלים³³.

כא. לכתחילה ראוי ונכון לקנות חסה גדולה ולאכול רק את חלק הקלח שיוצא מחוץ לאדמה, כי יתכן שהחלק ששקוע באדמה נחשב 'שורש'³⁴, ונפסק להלכה ש'אין יוצאים בשורש'³⁵.

30. לדעתם, על החסה האירופאית או הסינית אין מסורת שהם המין הכתוב במשנה. אורלי"צ (פט"ו אי"ח).

31. חזו"א (שערי ימי הפסח עקס"ה).

32. שם. אולם, כאמור לעיל, פוסקים רבים סוברים שיוצאים יד"ח בחסה אף כשהיא מתוקה. שו"ע הגר"ז (סתעי"ג ס"ל) וערוה"ש (שם סט"ו).

33. ראה הגש"פ מחשבת בצלאל (עע"ט הע' ז).

34. ראה ב"ח (סתעי"ג א"ג) בשם הראשונים שכל מה שבתוך הקרקע נחשב לשורש. מאידך, יש סוברים שרק השורשים הקטנים המתפצלים לכאן ולכאן הם נחשבים לשורש, ולא הקלח, כמבואר במג"א (שם סק"י"ב) ובמשנ"ב (סקל"ו). אמנם פוסקים רבים כתבו, כי יש לקחת רק את החלק שמעל האדמה. ראה שו"ע הרב (שם סכ"ח), קיצשו"ע (סק"י"ח ס"ג), ערוה"ש (שם ס"ד).

35. שם.

כב. יש לראות שעלי החסה הינם טריים ולא כמושים³⁶, כי יש אומרים שאין יוצאים בעלים כמושים, ולכל הדעות עלים כמושים - אינם לכתחילה³⁷.

כג. אין יוצאים ידי חובת 'מרור' ב'כבוש', ולכן אין להשהות את החסה 24 שעות במים, כי יש סוברים שנחשב כ'כבוש'³⁸.

נקיון החסה

כד. נכון לקחת חסה ל'מרור' מגידולים נקיים ביותר, הארוזים באריזה סגורה ותחת השגחה מעולה³⁹.

כה. לדעת הגר"י וייס⁴⁰ והגרש"ז אויערבאך⁴¹ - אין להשרות את עלי החסה בחומץ מחשש 'כבוש'⁴², אלא ישתמש בקלחי החסה⁴³.

36. ולכן לאחר שטיפתם יש להניחם במקרר. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עקנ"א). וזו סיבה נוספת לצאת ידי חובת מרור בקלחים, שכן בהם אין דין כמוש.

37. שם.

38. ראה שדי"ח (ח"י סט"ו סק"ב) ופסקי הלכות להגר"ש דבליצקי (פ"ז ס"ה).

39. אך גם בהם צריך להפריד את העלים מהקלח, להשרותם במי סבון ולשוטפם היטב בזרם חזק של מים.

40. שו"ת מנח"י (ח"ז סל"א).

41. שו"ת מנחת שלמה (ח"ב סני"ח אכ"א).

42. ועוד, שטעם החומץ יבטל את טעם המרור.

43. שאין צריך לנקותם בחומץ. אולם, אם אין לו אפשרות לקחת קלחים - בדיעבד ישרה את העלים בחומץ לרגע אחד. הגר"י ווייס (שם).

כו. מי שנוהג לנקות את החסה עם חומץ - לא ישהה את החסה בתוך החומץ אלא זמן קצר בלבד⁴⁴.

כז. הרוצה להימלט מספיקות - לא ישרה את החסה בחומץ כלל, אפילו לא לרגע אחד⁴⁵.

כח. אם החסה לא הונחה במקום קריר - יש שנוהגים לחזור ולבודקה בליל החג⁴⁶.

חריין

כט. לכתחילה אין להשרות את החריין במים מעת לעת, ולכל הפחות לא ישרה אותו כ"ד שעות ברציפות⁴⁷.

ל. אין לרסק מידי את החריין. ריסקוהו עד שנמחה ואין צורתו ניכרת - אין יוצאים בו ידי חובה⁴⁸.

לא. אל לו לאדם לחשוש שמא ינזק מחריפות המרור, וכפי שהבטיח רבי עקיבא איגר: "אני מבטיח באמונה, כי מי שיעשה המצוה בחשק ויחשוב בשמחה: 'בזה הרגע אני מקיים מצות בוראי' - כמעט שלא ירגיש מרירות כלל"⁴⁹.

44. שערי ימי הפסח (עקס"ו).

45. כה"ח (סתעי"ג ס"ק פג).

46. כה"ח (סתעי"ג סקצ"א). אולם אם היא היתה סגורה במקום קריר - אין צריך לחזור ולבודקה (שם).

47. משנ"ב (סתעי"ג סקל"ח), כה"ח (שם ס"ק עט וס"ק פא) ושו"ע הרב (שם).

48. הגר"מ שטרנבוך.

49. מכתבי רבי עקיבא איגר.

ל"ב. עצה להפגת חריפות המרור: לשתות מים חמים אחרי האכילה.⁵⁰

חסה עם חריין

ל"ג. יש נוהגים לאכול חסה ל'מרור' ולהוסיף מעט חזרת כדי שתורגש המרירות.⁵¹

ל"ד. יש נוהגים לערב כזית חריין יחד עם כזית חסה, כדי לצאת ידי חובה אליבא דכולי עלמא.⁵²

ל"ה. יש סוברים, שהנוהגים לערב חריין עם חסה - מלבד שאינם מרוויחים מאומה, הרי הם גם מפסידים אם אחד מהם אינו מ'מרור'.⁵³

ל"ו. יש נוהגים לאכול תחילה את החסה ולאחר מכן את החריין, בזה אחר זה.⁵⁴

---

50. שם.

51. שערי ימי הפסח (עקס"ז).

52. ערוה"ש (סתעי"ג סי"ד).

53. משום שאם חושש שמא אין אנו בקיאים מהו המרור שחייבו חז"ל, אי"כ אם אחד מהם אינו מרור - הרי מבטל הוא את טעם המין השני שהוא המרור. הגריי"י וייס (הגש"פ ה"ל ליל הסדר אות יב); הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פסח ערצ"ז).

54. ולא יאכלו את שניהם יחד, דאז אתי רשות ומבטל חובה (ואעי"פ שכולם מצטרפים לכזית, מ"מ ביטל מצוה מן המובחר). ולא יאכל קודם את החריין, דהרי הוא אינו מן המובחר, ואח"כ כשיקיימו את המצוה מן המובחר

תשלום עבור ה'מרור'

לז. לדעת ה'פרי חדש'⁵⁵ וסייעתו - יש דין 'לכם' אף ב'מרור'.

לח. המדקדקים במצוות - מקפידים לשלם את הכסף עבור ה'מרור' במלואו לפני החג⁵⁶.

לץ. מי שקונה ירקות מהירקן בהזמנה גדולה ובתוכה נמצא ה'מרור' ואינו משלם עבור כל ההזמנה לפני פסח, ראוי שישלם עבור ה'מרור' לפני פסח בנפרד⁵⁷.

מ. לכתחילה ראוי ונכון לשלם את מחיר ה'מרור' במזומן ולא בצ'ק, שמא המוכר לא יפדה את הצ'ק לפני פסח⁵⁸.

הקנאת ה'מרור' למסובים

מא. המדקדקים במצוות - מקנים במפורש את ה'מרור' לכל אחד ואחד מהמסובים, ואינם מסתפקים בזה שהרשו להם לאכול⁵⁹.

- כבר יצאו, ולא יוכלו לקיים את המצוה מן המובחר. על כן יאכלו תחילה את החסה, שממ"נ: או שהוא מצוה מן המובחר וכבר יצאו, או שאינה כלום ואז יצאו בחריין. זה השולחן (ח"א סתעי"ג); הגש"פ מחשבת בצלאל (עקס"א).

55. הו"ד בביה"ל (סי' תנד).

56. ביה"ל (סתני"ד סי"ד ד"ה אין אדם) וכה"ח (שם סקכ"ט).

57. הגש"פ מחשבת בצלאל (עפ"א).

58. הגש"פ מחשבת בצלאל (עפ"א).

59. ראה להלן.

מב. הנוהגים להקנות את ה'מרור' ולא עשו זאת לפני יום טוב - יעשו זאת לפני אכילת ה'מרור', שכל אחד ירים את ה'מרור' שמקבל טפה⁶⁰.

מג. יש שאומרים למסובים בנוסח זה: 'הריני מקנה לכם כל מרור שאתם לוקחים, כולל הכורך, ויכולים אתם לעשות בו כרצונכם', והמסובים מגביהים את ה'מרור' ומתכוונים לזכות בו⁶¹.

---

60. ושרי לצורך מצוה ולצורך שבת ויום טוב, כמבואר במשני"ב (סש"ו סק"ל וסתמ"ד סק"כ וששכ"ג סק"ל"ד וסתקכ"ז ס"ק ס).

61. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח).

פרק מד

חרוסת

א. נוהגים להכין את החרוסת מפירות שנמשלו בהם ישראל: תפוחים, אגוזים, רימונים, שקדים, תמרים¹, ומוסיפים זנגויל וקנמון הדומים לתבן, הכל לפי מה שמצוי².

ב. ראוי ונכון לערב בחרוסת חתיכות ארוכות של זנגויל וקנמון, ולא טחונות או מרוסקות³.

ג. ב'טור'⁴ מבואר, כי יש לעשות את החרוסת עבה ואחר כך רכה, ומסתבר שהיא צריכה להיות עבה ורכה בפסח עצמו⁵. הכיצד: בעת עשייתה יתן בה מעט יין - הרי 'עבה', ולפני אכילת המרור עם החרוסת יוסיף בה יותר יין - הרי 'רכה'⁶.

1. ויש מוסיפים תאנים וצימוקים.

2. רמב"ם (פ"ז מחמץ ומצה הי"א); תוס' (פסחים קטז, א, ד"ה צריך).

3. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עפ"א).

4. סימן תעג ובמשנ"ב סקמ"ח.

5. ופשיטא כי מה שהחרוסת היתה עבה בערב פסח - אין זה כלום, וכאילו עשאה עבה בחנוכה, וביטל תקנת 'עבה'.

6. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עפ"א). וכ"מ בחי"א (כלל קל ס"ד) וקיצשו"ע (סקי"ח ס"ד) שלפני הטיבול מרכיין אותה. ובשבת - לדעת המשנ"ב יעשה אותה רכה מבעוד יום מחשש מגבל, ורק אם שכח - יעשה בשבת בשינוי, ולדעת הגר"ש דבליצקי (שם) - יוסיף יין בשבת בשינוי, שיתן את היין בכלי ריק ועליו יניח את החרוסת ויערב בנחת.

ד. 'אמר אביי: הלכך צריך לקהוייה וצריך לסמוכיה'⁷. כדי לקהוייה יש להכניס לחרוסת מעט מיץ לימון שתכונתו להכהות, וכדי 'לסמוכיה' יש להכניס לחרוסת בננה שהיא מסמיכה מאוד⁸.

טיבול המרור בחרוסת

ה. לדעת השולחן ערוך⁹ - צריך להטביל את כל המרור בחרוסת, מתחילתו ועד סופו, ואין להסתפק בהטבלת רובו¹⁰.

ו. ראוי להשתדל לקיים את דברי השולחן ערוך' ולשקע את כל המרור בחרוסת. אם קשה - די להטביל רק חלק ממנו בחרוסת¹¹.

ז. לכתחילה ראוי ונכון להטביל את המרור בחרוסת שמונח על הקערה, אפילו מעט¹².

7. פסחים (קטז, א).

8. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עפ"א). וה"ה לכל דבר שתכונתו להכהות ולהסמך.

9. סימן תעה ס"א.

10. ונחלקו הפוסקים אם נפסק להלכה כדברי השו"ע: לדעת המשני"ב (ס"ק יג) - אין המנהג כדברי השו"ע. מאידך, לדעת האור לציון (חי"ג עקע"א) - צריך להטביל את כל המרור בחרוסת.

11. שערי ימי הפסח (עקני"ג).

12. ויגד משה (סכ"ה אי"ד).

ח. יש לטבל את המרור בחרוסת לשם מצות 'טיבול', ולא לשם תאוות החיך¹³.

ט. אין להשהות את המרור בתוך החרוסת, כדי שלא לבטל ממנו את טעם המרירות. ולכן, יש לנער את החרוסת מעל המרור¹⁴.

י. יש נוהגים בליל הסדר שלא לטבל שום מאכל נוסף מלבד שני הטיבולים¹⁵.

---

13. בשער הכוונות (מרור כורך דף פג) מבואר, כי מי שמטבל את המרור בחרוסת לשם שמים ולא לשם תאוות החיך - ממתיק את כל הדינים המרים שמרחפים על ראשו.

14. ראה פוסקים סימן תעה ס"א. שערי ימי הפסח (עקני"ג).

15. רמ"א (סתע"ו ס"ב). ובפסקי הגר"ש קמינצקי (פסח פלי"א ס"ו) יישב את מנהג העולם להטביל את מאכלי הסעודה ברוטב, דהרמ"א מייירי רק שלא לקבוע עצמו לאכילה בדוקא בדרך של טיבול, שכן בליל הסדר קבעו טיבול רק בשני פעמים, אך טיבול המאכל כדרך אכילתו - לאו מילתא היא.

פרק מה

כורך

א. אופן כריכת המצה עם המרור:

לדעת 'ערוך השולחן'¹ וה'קיצור שולחן ערוך'²: מכניסים את המרור בין שתי חתיכות מצה, אחת מלמטה ואחת מלמעלה.³

לדעת ה'ויגד משה'⁴: מכניסים את המצה בין שתי חתיכות מרור.

ב. לכתחילה יש להיזהר שבכל נגיסה ונגיסה יהיה גם מהמצה וגם מהמרור.⁵

ג. הנוהגים שלא לאכול מצה שרויה - יקפידו ליבש היטב את עלי החסה.⁶

ד. חשוב לשים לב שלא יאכלו את כל המצות שבתוך הקערה, אלא ישאירו לפחות חתיכת מצה קטנה בקערה.⁷

---

1. סימן תעה ס"ז.

2. סימן קיט ס"ז.

3. וכן דעת הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי חי"ד עלי"ב). וכן מנהג העולם.

4. סימן כו אות ז.

5. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עקס"ב).

6. דבר יום ביומו.

7. פסח בציון (פט"ו ס"יג).

פרק מו

שולחן עורך

- א. בעת הסעודה יכוין שיושב 'אתכא דרחמנא', ולכן יש לאכול ברגשי קודש, בהתעלות, ומתוך קרבת אלהים¹.
- ב. יכוין לקיים מצות שמחת יום טוב באכילת הבשר ושאר תבשילי הסעודה².
- ג. אין להרבות בליל הסדר באכילת מאכלים, כדי שיוכל להרבות באכילת מצה³, שכן בכל אכילת מצה מקיים מצות עשה מן התורה⁴.
- ד. רבים מגדולי ישראל טעמו רק מעט מהתבשילים שהגישו ב'שולחן עורך'⁵, הן משום שרצו להוסיף לאכול עוד כזיתי מצה⁶, וגם כדי שאכילת האפיקומן לא תהיה אכילה גסה⁷.

---

1. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עקס"ג).

2. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עקס"ג).

3. שו"ת אורלי"צ (ח"ג פט"ו תשובה יד).

4. ב"ח (סתעי"ב ד"ה השמש); וביאר בשו"ת אורלי"צ (שם), שהוא בגדר ריבוי בשיעורים במצות עשה.

5. ועשו זאת כדי לכבד את היו"ט.

6. שהרי בכל כזית יש קיום מצוה.

7. וכן היה מנהגו של הגרמ"י ליפקוביץ (בנתיבות ההלכה פסח עמ' 414).

- ה. בעת הסעודה ראוי ללמוד מהלכות אכילת קרבן פסח⁸, לקיים 'ונשלמה פרים שפתינו', וייחשב כאילו קיים מצות עשה של אכילת קרבן פסח בלילה הזה⁹.
- ו. לדעת הרמב"ן, אין שמחה בלא שירה, ולכן יש לשיר - לפחות מעט - בסעודה, וישלים למחרת בסעודת היום¹⁰.
- ז. בבית הגרש"ז אויערבאך לא אכלו ליפתן (קומפוט, מנה אחרונה) לקינוח בליל הסדר, שכן חז"ל קבעו שהליפתן של ליל הסדר הוא האפיקומן¹¹.
- ח. יש להיזהר שלא להירדם כלל מתחילת הסעודה עד לאחר אכילת האפיקומן, שכן לשיטת הרמב"ם¹² - אם ישן ביטל מצות אפיקומן¹³.

8. כגון מתוך הרמב"ם הלכות קרבן פסח.
9. סידור היעבי"ץ.
10. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עתכ"ט).
11. וכלשונו: 'עלינו להרגיש בלילה נעלה זה כי אתכא דרחמנא סמכינן, וכל צורת ושלבי האכילה מסודרים וקבועים גם הם ע"י רבותינו במשנה ובגמרא, והם קבעו לנו גם את הליפתן בסעודה זו, והוא האפיקומן, ולכן מה לנו לתור אחר ליפתן אחר'. הליכות שלמה (פסח עשי"ג בהערה). וכ"מ בארחות רבנו (קונטרס הוספות ח"ב ע"ו) שיש נמנעים מאכילת ליפתן בליל הסדר.
12. פ"ח ממצה הי"ד.
13. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עתכ"ט).

פרק מז

מנהג אכילת הביצה והזרוע

- א. הנוהגים לאכול ביצים בסעודה - ראוי ונכון לאוכלם מיד בתחילת הסעודה, לפני כל דבר אחר¹.
- ב. יש נוהגים לאכול מהביצה שבקערה² ולחלק ממנה למסובים³, ויש נוהגים להשאירה בקערה, כדי שהקערה תהיה שלימה עד סוף הסדר, ולמחרת בסעודת היום אוכלים אותה⁴.
- ג. רבים מקפידים לאכול דווקא את הביצה שהיתה מונחת בקערת ליל הסדר, כי לדעתם רק בה קיים הענין⁵.
- ד. יש נוהגים לאכול בליל הסדר גם את הזרוע⁶ שבקערה, כדעת המהרש"ל והב"ח⁷.

-
1. מנהגי מהרי"ל (סי' לו).
  2. משנ"ב (סתעי"ז סק"א).
  3. ויג"מ (שם אות ז) עפ"י השלי"ה (ריש מסכת פסחים) שכל מה שבקערה ראוי לאכול ולחלק ממנו למסובים.
  4. ויג"מ (שם). ולפ"י יש להניח את הביצה בלתי קלופה. פס"ת (סתעי"ז הע"י 13).
  5. ושאר הביצים שאוכלים הוא משום שנשתרבב המנהג. משנ"ב (סתעי"ז סק"א).
  6. אם היא אינה צלוייה.
  7. סימן תעג ס"ק ה בנדמ"ת. וכן היה מנהגו של הגר"ש דבליצקי (מחשבת בצלאל עקס"ד).

פרק מח

איסור אכילת צלי

- א. אסור לאכול 'צלי' בליל הסדר. בכלל איסור זה: בישול בסיר במוהל היוצא מהבשר ללא תוספת רוטב חיצוני¹, וכן בישול עם מים שהתאדו במהלך הבישול².
- ב. לדעת ה'פני מבין'³ - בשר מטוגן בשמן ותבלינים דינו כ'צלי' ואסור לאוכלו בליל פסח⁴.
- ג. איסור אכילת 'צלי' בפסח כולל גם בשרים שאין הפסח בא מהם, כגון עגל ועוף, וכל דבר שטעון שחיטה בכלל זה⁵.
- ד. יש שהזהירו שלא לאכול כבד בליל פסח, שהרי צולים אותו⁶.

-
1. הנקרא 'צלי קידר'. משני"ב (סתע"ו סק"א).
  2. משני"ב (שם).
  3. סימן קכג.
  4. וזאת עפ"י דברי הפמ"ג (ו"ד ריש סימן פז) לגבי בשר וחלב שטיגון דינו כצלי. אולם, בסידור פסח כהלכתו (פ"י הערה 7) מבואר דלא דמי נידון דידן לדיני בשר בחלב ואין להחמיר בזה.
  5. שו"ע (סתע"ו סעיפים א-ב).
  6. ערוה"ש (סתע"ו ס"ד). ואם יבשלוהו אח"כ - תלוי במחלוקת הפוסקים, כמבואר במשני"ב (סתע"ו סק"א) וכה"ח (שם סק"ד).

פרק מט

תנאי ה'אבני נזר'

א. מי שרוצה להאריך בסעודה ורואה שזמן חצות קרב ובא - לדעת ה'אבני נזר'¹ ינהג כדלהלן: יאכל כזית מצה ויתנה שאם זמן אכילת הפסח הוא עד עלות השחר² - אינו מתכוין לאכול כזית זה לשם אפיקומן, ואם הלכה שזמן אכילת הפסח הוא עד חצות³ - הרי הוא אוכל כזית זה לשם אפיקומן, וימתין עד לאחר חצות ואז ימשיך סעודתו, ולאחר סיום אכילתו יאכל שנית אפיקומן ובו יצא ידי חובה⁴.

ב. לדעת הגרי"ז מבריסק⁵ - אין צריך להתנות על אכילת האפיקומן, אלא יכול לאכול כזית מצה קודם חצות, ולאחר חצות ימשיך סעודתו, ובסוף הסעודה יאכל עוד כזית מצה⁶.

1. או"ח סימן שפא אות ה.

2. כדעת רבי עקיבא.

3. כדעת רבי אלעזר בן עזריה.

4. לשיטת רבי עקיבא.

5. שו"ת מנח"י (ח"ט סמ"ז); הגש"פ מבית לוי (עמ' רי).

6. כיון שהמצה האחרונה שאוכל היא האפיקומן, ולכן אם סוף זמן אכילת האפיקומן הוא בחצות - נחשב הכזית שאכל קודם חצות כאפיקומן, ולאחר חצות מותר לו להמשיך בסעודתו, ואם סוף הזמן הוא בעלות השחר, יוצא הוא ידי חובת אכילת אפיקומן בכזית האחרון.

ג. לדעת הגר"י וייס⁷ - עדיף שלא להתנות את תנאי ה'אבני נזר', כיון שאם יתנה - נמצא שאם זמן אכילת האפיקומן הוא עד עלות השחר, הרי בתנאי זה הוא מגלה דעתו שאינו רוצה לצאת ידי חובת אפיקומן במה שאוכל קודם חצות, ובכך הוא מפסיד את הדין לכתחילה לאכול קודם חצות משום הרחקה⁸.

---

7. שו"ת מנח"י (סימן מח).

8. אבל אם יאכל בסתם בלא להתנות, יצא ידי חובת הדין לכתחילה.

פרק נ

צפון

- א. לדעת הגר"מ שטרנבוך¹ - לכתחילה ראוי ונכון לכוין לקיים באכילת האפיקומן מצות עשה דאכילת מצה², וגם את טעם המצוה: 'כי בחפזון יצאתם מארץ מצרים...'³.
- ב. הגר"ש דבליצקי היה מכוין באכילת האפיקומן לצאת ידי חובה מן התורה לדעת רש"י ורשב"ם, ולשאר הפוסקים מדרבנן⁴.
- ג. צריך לאכול את האפיקומן במקום אחד בלבד, ולא בשני מקומות⁵.
- ד. אין לאכול את האפיקומן אפילו בשני שולחנות, חלק בשולחן זה וחלק בשולחן אחר, אפילו אם שני השולחנות נמצאים באותו חדר⁶.
- ה. לפני אכילת האפיקומן יש נוהגים לכורכו במפה ומשלשלים

---

1. ביאורים והנהגות (פסח עת"א).

2. ומדינא מספיק לכוין לקיים תקנת חכמים דאפיקומן.

3. 'ולא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם' (שם).

4. הגש"פ מחשבת בצלאל (עקס"ז).

5. רמ"א ומשנ"ב (סתעי"ח סק"ד); בא"ח (ש"ר פ"י צו אליה).

6. רמ"א ומשנ"ב (שם); בא"ח (שם).

אותו אחרנית, על הכתף, והולכים ארבע אמות ואומרים: 'כך היו אבותינו הולכים, משארותם צרורות בשמלותם על שכמם', ולאחר מכן אוכלים אותו.⁷

ו. חסידים ואנשי מעשה נוהגים לנשק את מצת האפיקומן לפני אכילתה, משום חיבוב מצוה⁸, 'ואשרי מי שעובד את ה' בשמחה'⁹.

ז. אין לאכול מאומה לאחר האפיקומן. שכח ואכל - יחזור ויאכל כזית מצה לשם אפיקומן¹⁰.

על השבע'

ח. חכם עיניו בראשו, ונוזהר שלא לאכול ולשתות בסעודה יותר מדי, כדי שיוכל לקיים את מצות אכילת האפיקומן מן המוכחר¹¹.

7. רש"ל (הו"ד בבאר היטב סתעי"ג); שועה"ר (סתעי"ז ס"ה).

8. משנ"ב (סתעי"ז סק"ה) בשם השל"ה; עוד יוסף חי (צו, ג).

9. משנ"ב (שם).

10. שו"ע ומשנ"ב (סתעי"ח סק"א). כה כתב הכל בו (סימן נ ד"ה וכבר כתבנו): 'אין מפטירין אחר מצה אפיקומן, ואחד מתלמידי רש"י ז"ל פירש: כדי שיהיה טעם מצה בפיו, מפני שחייבין אנו לספר ביציאת מצרים כל הלילה, על כן צריך שטעם מצה יהיה בפיו. כלומר: הואיל וצריך לומר את ההגדה כשמצת מצוה מונחות לפניו, לכן אף שאחר הסעודה כבר לא יאכל מצה, מ"מ בעינין שישאר טעם מצה בפיו, כדי שיספר סיפור יציאת מצרים לכל הפחות על טעם המצה שאכל. שערי ימי הפסח (עק"ע).

11. משנ"ב (סתעי"ז סק"ו).

ט. האפיקומן צריך להאכל עם קצת תאוה לאוכלו. מי שאוכל את האפיקומן מבלי שמתאוה כלל לאוכלו - אינו מקיים מצוה מן המובחר¹².

י. הכלל הוא, כל מי שאכילת האפיקומן היא עליו לטורח - אינו מקיים מצוה מן המובחר¹³.

יא. מי שאוכל את האפיקומן באופן שנפשו קצה באכילה מרוב שובע - אינו יוצא ידי חובתו כלל במצוה זו¹⁴, ונקרא 'רשע'¹⁵.

זמן אכילת האפיקומן

יב. כדי לאכול את האפיקומן לפני חצות לילה, יש לגמור את הסעודה בזמן. ולשם כך יש לקחת בחשבון את ריבוי המסובים, חלוקת המצה והמרור והכורך ואכילתם, וכן הסעודה עצמה עורכת זמן עד שמגשימים את האוכל לכולם, את הדברי תורה והשירה¹⁶.

12. שו"ע (סתע"ו ס"א) ומשנ"ב (סק"ו).

13. משנ"ב (סתע"ו סק"ו).

14. שכן אכילה גסה - אין שמה אכילה. שו"ע (סתע"ו ס"א) ומשנ"ב (שם סק"ו).

15. א"ר (שם).

16. שערי ימי הפסח (עקני"ד). אכילת האפיקומן בחיפזון זוהי מציאות שכמעט ולא ניתן למונעה. בחת"ס (הו"ד בהגש"פ תתקבל עמ' 93) מובא, כי כשם שאכילת קרבן פסח היתה בחיפזון, שנאמר: 'ואכלתם אותו בחפזון', כך

יג. האורה צריך לאכול את האפיקומן לפני חצות לילה אף אם הוא סמוך על שולחנם של אחרים שאינם מקפידים בזה¹⁷.

סגולת האפיקומן

יד. במצת האפיקומן טמונות סגולות רבות: המניחו בביתו - ניצול מגזלנים. המניחו בכיסו - ניצול מסכנת דרכים.

הנקלע לסערה בלב ים - יטול מעט מהאפיקומן וישליכנו לים לארבע רוחות, 'וישקוט הים מזעפו'¹⁸.

טו. 'טוב לקחת מהאפיקומן לישא אצלו בחיקו'¹⁹. ויש שנהגו לקחת לסגולה את המצה של ברכת 'המוציא' שבירכו עליה שתי ברכות²⁰.

זז. הנוהגים לשאת חתיכה מהאפיקומן (או מהמצה שבירכו עליה

גם אכילת האפיקומן תהיה בחיפזון, 'שיאריך בסיפור יציאת מצרים כל כך, עד שלבסוף יהיה הזמן בהול לאכול אפיקומן קודם חצות, והנסיון מוכיח'.

17. הגרייטש אלישיב (אשרי האיש פסח פ"ס עת"י).

18. רמז לדבר: 'מכל צרה הצילני' - ראשי תיבות 'מצה'. חיים לראש (עז, ב, צפון, סעיף ט); דרך ישרה (פג, ב).

19. יפה ללב (ח"ז. הו"ד באורחות חיים שם סק"א); כה"ח (שם סק"ו); ויגד משה (סק"ח אות ט וט"ז).

20. יפה ללב (שם).

יז. 'המוציא' כסגולה²¹, יכולים לקיים בזה גם מצות 'זכירת יציאת מצרים' בכל פעם שמביטים עליה²².

יח. יש מגדולי ישראל שנתנו ממצת אפיקומן לאנשים שהיו ואומרים להם: 'וצפונך תמלא בטנם'²³.

יט. רבים נוהגים לשאת עמם לשמירה מעט ממצת אפיקומן לאנשים שהיו צריכים לעמוד במשפט, והורו להם שיחזיקו את המצה בידם בזמן עמידתם לפני השופטים - 'ונודע כי ברוך ה' יצאו זכאים במשפט'²⁴.

כ. רבים נוהגים לשאת עמם לשמירה מעט ממצת אפיקומן לכל מקום שהם הולכים, שהרי אמרו: 'שיירי מצוה מעכבין את הפורענות'²⁵.

21. במדרש תלפיות (ערך אפיקומן) מובא: 'יקח דבר מהאפיקומן לשאת אצלו, והוא סגולה להנצל מהגזלנים ולהבריא הקליפות ממנו'. והיו שעוררו על מנהג זה משום ביזוי אוכלין. שע"ת (סתע"ז) בשם השל"ה.

22. 'ומעולם ראיתי אבותי ורבותי נוהגין כן, ואין כאן ביזוי מצוה, והוא זכרון ליציאת מצרים'. שע"ת (שם).

23. שכן האפיקומן נקרא 'צפון', ואכילתו 'תמלא בטנם' בפרי בטן. חמדה גנוזה (הוי"ד בהגש"פ תתקבל עמ' 95).

24. קונטרס פנינים יקרים (על סדר ההגדה עני"ט).

25. הגש"פ תתקבל (עמ' 95) בשם באר החיים (עמ' סב).

פרק נא

מים אחרונים

- א. גם מי שבשאר ימות השנה אינו מקפיד על מים אחרונים, מכל מקום בליל הסדר צריך לנהוג בעצמו סלסול חירות וליטול מים אחרונים¹.
- ב. ראוי ונכון להסיר מהשולחן את הכלי עם המים האחרונים לפני ברכת המזון². ויש נוהגים לכסותו במפה וכדומה³.

סמיכות מים אחרונים לברכת המזון

- ג. מיד לאחר נטילת מים אחרונים יש להזדרז לברך ברכת המזון, מבלי לשהות כלל⁴.
- ד. ראוי ונכון שלא לדבר מאומה בין נטילת מים אחרונים

---

1. שיח יצחק (שערי ימי הפסח עש"ט).

2. כה"ח (סקפ"א סק"ח).

3. הגרייני קניבסקי. הו"ד בארחות רבנו (ח"א עמ' פג). אך מה שנהוג להשתמש בכלי עם כלי קיבול והמים נכנסים לשם ומכסים אותם בכוס המים או בצלחת קטנה וכדומה, אך כל הכלי מגולה, צ"ע אם יועיל, שהרי את הכלי עצמו שמיועד למים אחרונים יש להוריד מהשולחן או לכסותו (פס"ת סקפ"א הערה 24).

4. ברכות (מב, א); משני"ב (סקפ"א סקט"ו וסקע"ט ס"ק א-ב) ושעה"צ (סק"ז).

לברכת המזון, ואפילו לא שיחה מועטת⁵, ואפילו לא בדברי תורה⁶.

ה. המברך ברכת המזון מיד לאחר נטילת מים אחרונים⁷ - אין השטן מקטרג על סעודתו⁸.

-
5. משנייב (סוסיי קסייה) בשם אייר ומגן גיבורים. ודלא כדעת המתירים לשוחח ב' או ג' תיבות (שעה"צ שם סקיי"ג).
  6. פמ"ג (אי"א שם סקיי"י) בשם האריי ז"ל. בדיעבד אם הפסיק - יש אומרים שיטול ידיו שנית (משנייב סקעי"ט סקיי"א והגרי"ח קניבסקי), ויש אומרים שאינו חוזר ונוטל (הגרי"מ אליהו. הוי"ד בזה"ב פי"ד אי"ט).
  7. ללא הפסק של יותר מכדי הלוחך כ"ב אמה. ראה שעה"צ (סקעי"ט סקיי"ג).
  8. ירושלמי (ברכות פי"א הי"א).

פרק נב

כוס של ברכה

- א. מצוה מן המובחר למזוג את היין ל'כוס של ברכה' סמוך לברכת המזון ככל האפשר¹.
- ב. מידת חסידות להקפיד שלא יסתכל גוי על 'כוס של ברכה', וכן שלא תסתכל עליו נידה².
- ג. לעולם אל יסרב אדם כשמכבדים אותו ב'כוס של ברכה'. אחד משלושה דברים שמקצרים את ימיו ושנותיו של אדם - הוא: מי שנותנים לו 'כוס של ברכה' ואינו מברך³.
- ד. כשמבקשים מאחד המסובים לברך על הכוס, ראוי ונכון שלא לומר לו בהחלטיות, אלא בדרך שאלה, כהצעה, ואז אף כשמסרב, אינו בכלל 'מי שנותנים לו לברך ואינו מברך מקצרים ימיו'⁴.
- ה. ירא שמים מברך על 'כוס של ברכה' כשהוא חבוש כובע לראשו⁵, ויש סוברים שראוי גם ללבוש בגד עליון⁶.

1. משום כבוד הברכה. מג"א (סקפ"ג סק"ב) ומשנ"ב (שם סק"ח).

2. מקור חיים (לחוי"י) בקיצור הלכות, עפ"י הרמב"ן ורבינו בחיי (פרשת וישלח ומצורע).

3. ברכות (נה, א); שו"ע (סר"א ס"ג).

4. ראה מאירי ברכות (נה), וא"א (סר"א).

5. משנ"ב (סקפ"ג סק"א), בשם מג"א ובי"ח; מעשה רב (אות ק"ט).

1. משנתנו את הכוס ליד המברך - ראוי ונכון שאף אחד מהמסובים לא ידבר, גם אם עדיין הם לא נטלו מים אחרונים⁷.
2. ראוי להקפיד שיד שמאל לא תיגע כלל ב'כוס של ברכה' במשך כל ברכת המזון⁸.
3. יש להגביה את הכוס טפח מעל השולחן⁹. אם קשה לו להחזיק את הכוס באויר, יניח את ידו על כלי (כגון כוס) בגובה טפח¹⁰.
4. יש נוהגים לאחוז את הכוס עד סוף 'בונה ברחמיו'¹¹, ויש נוהגים להניחו מידם בגמר ברכת 'הטוב והמטיב'¹².
5. לפי תורת הסוד - יש להחזיק את הכוס מתחילת ברכת המזון ועד לאחר שתייתו¹³.

7. משנייב (סקפיג סקכי"ב).
8. שויע (סקפיג סיד) ומשנייב (סקטי"ו). ועפיי תורת הסוד יש להקפיד מאוד שיד שמאל לא תיגע אף ביד ימין האוחזת בכוס. שולחן הטהור (סקפי"ב ס"ו).
9. משנייב (סקפיג סקטי"ו) בשם הטור.
10. שולחן הטהור (סקפיג ס"ו).
11. ליקוטי מהרי"ח; שערי הלכה ומנהג (או"ח סק"ג).
12. קצוה"ש (סמ"ו סקכי"א); נפש חיה (סקפי"ג).
13. שו"ת שבה"ל (ח"א סר"ה); ברכת הבית (שער יז ס"ט). בשע"ת (סק"צ סק"ה) מובא: 'ועיין בעמודי שמים להגאון מוהרי"ר יעב"ץ בשם אביו הגאון ז"ל, שהיה אוחז הכוס בידו עד אחר הברכה, והיה מלעיג על המניחין הכוס מידם בסיום ברכהמ"ז'.

פרק נד

ברך

- א. לכתחילה ראוי ונכון לברך ברכת המזון סמוך ככל האפשר לגמר האכילה.¹
- ב. מעיקר הדין אפשר לברך ברכת המזון בכל שטח החדר שבו אכל², אך לכתחילה נכון לברך באותו מקום שאכל³, או לפחות בתוך ארבע אמות ממקום אכילתו.⁴
- ג. בליל הסדר, ליל הברכות וההודאות, יש להתאמץ במיוחד לברך ברכת המזון בכוונה, בקול, בשמחה ובהתלהבות.⁵
- ד. בעת שמברכים ברכת המזון - כל אחד מהמסובים צריך לאחוז את הכוס בידו.⁶

---

1. ראה שעה"צ (סתרי"ו סק"ב).

2. משנ"ב (סקפ"ד סק"א).

3. כה"ח (שם סק"א).

4. משנ"ב (שם סק"ב) והגר"מ אליהו (הוי"ד בוזאת הברכה פט"ו).

5. בהגיע הגרש"ז אויערבאך לנוסח 'הרחמן' המיוחד ללילה זה - 'הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב, יום שכולו ארוך, יום שצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה... ויהי חלקנו עמהם' - גברו רגשותיו ביותר ואמר פיסקה זו בהטעמה יתירה ומיוחדת, בנימת כיסופין לזיו השכינה הצפון לצדיקים. הליכות שלמה (פסח עשי"ב).

6. הגר"ש וואזנר (מבית לוי ח"ג על"ג).

ה. לכתחילה ראוי ונכון לאחוז את הכוס ביד ימין בגובה טפח מעל השולחן במשך כל ברכת המזון.⁷

ו. הברכה הרביעית שבברכת המזון מסתיימת בתיבות 'לעולם אל יחסרנו' (לפי נוסח אשכנז), או בתיבות 'ורוח והצללה וכל טוב' (לפי נוסח עדות המזרח)⁸. השומע את המברך אומר תיבות אלו, עונה אחריו 'אמן'⁹.

ז. המתארח בליל הסדר - יכוון היטב בברכת האורח, שכן הלילה הזה מסוגל לקבלת הברכות, ולא ימנע טוב מבעליו¹⁰.

7. שו"ע (סקפ"ג ס"ב וס"ד) ומשנ"ב (שם סק"ו).

8. פמ"ג (סקפ"ט במשבי"ז סק"א) וכה"ח (שם סק"א).

9. חיי"א (כלל מז ס"א) וכה"ח (שם).

10. וכן ינהג בן אצל אביו וחותר אצל חמיו. נר ציון (פסח עש"פ).

פרק נה

'שפוך חמתך'

א. לאחר שמוזגים כוס רביעית נוהגים לפתוח את הדלת, כדי לזכור שהוא ליל שימורים¹; ועוד: משום שלילה זה שמור לגאולה העתידה, ואם יבוא אליהו - ימצא פתח פתוח, ונצא לקראתו במהרה².

ב. בעת אמירת 'שפוך חמתך' - יש נוהגים לעמוד ולומר 'ברוך הבא', כדי לחזק את האמונה בביאת המשיח³.

ג. באמירת 'שפוך חמתך', בעת פתיחת הדלת, היה נעמד הגרמ"י ליפקוביץ על רגליו כשפניו היו להבים ומלבו בקעה תחינה ובקשה להתגלות כבוד מלכותו יתברך⁴.

1. רמ"א (סת"פ ס"א). והוסיף: 'ובזכות אמונה זו יבוא משיח וישפוך חמתו על העכו"ם'.

2. חק יעקב (שם ס"ק ו). והוסיף, שבאמונה זו ישנו שכר גדול למאמינים בה.

3. ערוה"ש (סת"פ ס"א). וכן נהגו בעל ה'לשם' והגרי"ש אלישיב (הגש"פ על פי פסקי הגרי"ש אלישיב עמ' 40). מאידך, יש מגדולי ישראל שנהגו לשבת באמירת 'שפוך חמתך'. ראה ארחות רבנו (ח"ב ע"ח) שכך נהג החזו"א; וכן דעת הגר"ש וואזנר, כמבואר בקובץ מבית לוי (ח"ג ע"ד).

4. בנתיבות ההלכה (פסח עמ' 413). על הגרש"ז אויערבאך מסופר, שבעת שאמר את הפסוק 'שפוך חמתך' הוא היה מעלה על לבו את זכרון ליל הסדר בזמן הבית, 'שאלו זכינו היינו מסובים בשעה זו ואוכלים בשר קרבן הפסח בירושלים כמצות הלילה, ועכשיו שלא זכינו אכלנו רק אפיקומן זכר לפסח. הומים מעינו בגעגועים לימי שלוותנו בהיות המקדש על מכונו, ובלב סוער מבקשים אנו מהקב"ה לשפוך חמתו על הגויים אשר אכלו את יעקב ואת נוהו השמו וגרמו לנו חסרון כל אלה'. הליכות שלמה (פסח עש"ז).

פרק נו

הלל

א. כשבית המקדש היה קיים - 'כזיתא פסחא והלילא בקע איגרא'. כלומר, כשהיו אוכלים מקרבן הפסח ואומרים הלל, מרוב שמחה והתלהבות בעת אמירת ההלל - היו נבקעים הגגות¹.

אדם שמגיע למדרגה כזו - או קרובה לזו - בליל הסדר בשעת אמירת ההלל, יזכה לרוח הקודש²

ב. לאחר שהתפעלנו מריבוי חסדיו של בורא עולם - 'אילו', 'דיינו' - פורצת ההודאה בכל צורותיה: הלל, נשמת, שירי שבה, פיוטים ופזמונים³.

ג. לכתחילה ראוי ונכון להשאיר פרוסת מצה על שולחן הסדר בעת אמירת ההלל⁴.

1. ראה הגש"פ תתקבל (עמ' 108).

2. הסיבה שביליל הסדר מחלקים את ההלל לשתים, חלק נאמר לפני הסעודה וחלק נאמר לאחר הסעודה, כתב הפרמ"ג (סתפ"ו א"א סק"א): משום שחלקו של ההלל שנאמר קודם הסעודה עוסק בענין יציאת מצרים כמו עניינה של ההגדה, וחלקו השני שנאמר לאחר ההגדה עוסק בשאר הגאולות ובענין הגאולה העתידה.

3. ראה להלן.

4. ויג"מ (סימן כט) עפ"י הרש"ש (פסחים דף לו) דלחם שעונין עליו דברים הרבה, שגומרים עליו את ההלל ואומרים עליו הגדה.

ד. לכתחילה יש לאחוז את הכוס ביד מ'לא לנו' עד שתיית כוס רביעית.

אם קשה - יחזיק את הכוס לכל הפחות מברכת 'יהללוך' עד שתיית הכוס.⁵

ה. למרות שהנשים עייפות - הן חייבות לסיים את כל ההלל לפני שתיית הכוס הרביעית.⁶

ו. לכתחילה ראוי ונכון להשלים את ההלל לפני חצות, כדי להספיק לשתות את הכוס הרביעית לפני חצות.⁷

ז. רבים מגדולי ישראל השתדלו לסיים את אמירת ההלל ולשתות את הכוס הרביעית קודם חצות לילה.⁸

5. יוסף אומץ ומהר"י צאלח. וכן נהג הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עקעי"ח). ראה חזו"ע (פסח עקיי"ז).

6. ראה להלן.

7. רמ"א (סתעי"ז ס"א), ועיי"ש במשנ"ב (סקי"ז). והטעם, משום שאף שתיית ד' כוסות היא חלק ממצות סיפור יציאת מצרים (ביאור הגר"א סתעי"ז סקי"ו). ועוד: הרי הפסח טעון הלל באכילתו, ולפיכך כשם שיש לאכול את האפיקומן קודם חצות, מפני שהוא זכר לקרבן הפסח, כך יש לומר קודם חצות את ההלל שנאמר כזכר להלל שנאמר על הפסח קודם חצות (כה"ח שם ס"ק יד). במעשה רב (אות קצא) מובא, שהגר"א לא הקפיד להשלים את ההלל קודם חצות.

8. בספר הליכות שלמה (פ"ט ס"ק סג) מובא שהגרש"ז אויערבאך ברוב השנים הקפיד לנהוג כן. אמנם צריך לשקול את הדברים בשקל הקודש, כי מצוי שאי אפשר לקיים את כל ההידורים. שכן מצד אחד יש הידור לסיים את ההלל לפני חצות, אבל מצד שני יש הידור במצות והגדת

אופן קריאת ההלל

ח. קריאת ההלל בליל הסדר אינה ככל קריאת הלל⁹, אלא היא בגדר 'שירה' - פשוטו כמשמעו¹⁰.

ולכן, מי שאומר הלל רק בתורת קריאה, ולא בהתלהבות ושמחה כ'שירה' - לא יצא ידי חובתו¹¹. 'וראוי להזהיר על זה'¹².

במתינות ובכוונה

ט. אין ערוך לחשיבות ההלל הנאמר בליל הסדר, ויש לאומרו במתינות ובנחת, בכוונה ובהתבוננות בכל חלקיו¹³.

י. יש לקרוא את ההלל בליל הסדר - בקול נעים, דרך שירה¹⁴.

לבנד, להאריך לספר לבנים באריכות, וכן יש הידור לאכול את סעודת החג בנחת ולקיים את המצוה מדאורייתא של עונג יו"ט כראוי, ולפעמים הידור במצוה אחת הוא על חשבון הידור במצוה אחרת, או על חשבון הידור בכמה מצוות אחרות, ועל כך נאמר: 'ישם דרך אראנו בישע אלקים'. שערי ימי הפסח (עקס"ט).

9. שהיא מדין קריאה ביום טוב.

10. שירת הודאה על נס יציאתנו ממצרים.

11. עמק ברכה (הגש"פ אות ג).

12. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות פסח עפ"ט).

13. בא"ח (ויקרא אט"ו).

14. מד"ר שיר השירים (פרשה ב אות ו) עה"פ 'השמיעני את קולך' - זו קריאת ההלל בנועם.

יא. יש לשים לב שכל חלקי ההלל ייאמרו בניגון של שירה והלל, ולא בניגון של בכי, כולל הפסוקים 'אנא ה' הושיעה נא', 'אנא ה' הצליחה נא'¹⁵.

יב. יש לומר את ההלל בהתרגשות גדולה, כמי שעומד לפני קונו ומהללו ומשבחו¹⁶.

יג. לדעת ה'משנה ברורה' - צריך לומר: 'ונאמר לפניו שירה חדשה'.

לדעת ה'עמק ברכה' - צריך לומר: 'ונאמר לפניו שירה חדשה', וראוי לומר את שניהם¹⁷.

זימון בהלל

יד. במקומות רבים נהוג שעורך הסדר אומר את ההלל כשליח ציבור וכולם עונים אחריו, כפי שנהוג בבתי כנסיות בימים טובים¹⁸.

טו. 'מצוה לחזור אחר זימון בהלל'. כלומר: מצוה לומר הלל בשלושה, כדי שהגדול שבבית יאמר: 'הודו לה' כי טוב',

15. ודלא כהטועים הצווחים פסוקים אלו ואחרים בבכי ודמעות, דלא תקנו חז"ל בהלל לבכות ולהתעצב. הגר"ש דבליצקי (הגש"פ מחשבת בצלאל עקפ"ג).

16. שם.

17. הגר"מ שטרנבוך (ביאורים והנהגות עתי"ב).

18. וכך היה מנהגו של הגרמ"י ליפקוביץ (בנתיבות ההלכה פסח עמ' 413).

והשנים האחרים יענו: 'כי לעולם חסדו'. הגדול יאמר: 'יאמר נא ישראל', והם יענו אחריו: 'כי לעולם חסדו'. וכן הגדול יאמר: 'אנא ה' הושיעה נא', והם יחזרו אחריו¹⁹.

טז. מצוה מן המובחר לומר הלל בשלושה גדולים, כדי שיהיה אחד אומר: 'הודו', והשנים יענו אחריו: 'הודו'. וכן, הוא אומר: 'יאמר נא', והם עונים: 'הודו'. וכן ב'יאמרו נא בית אהרן' וב'יאמרו נא יראי ה'.

ראוי ונכון שאף השנים יאמרו בנחת את הפסוקים²⁰ לאחר שאומרים 'הודו'²¹.

זמן מסוגל

יז. זמן זה, בו קוראים את ההלל, הוא עת רצון גדולה מאוד²².

יח. במהרש"א²³ מבואר, כי אמירת ההלל בליל הסדר מתוך

19. שו"ע (סתע"ט ס"א). אם אין שלושה גברים - יצרף את אשתו וילדיו הקטנים. רמ"א (שם) ומשנ"ב (סק"ט). 'ואם רוצה להדר ולקיים הכל מן המובחר, ואין לו בביתו זימון שלם של ג' אנשים - יראה להזמין לכתחילה לסעודה איזה אורח, כדי שיהא לו זימון שלם לברכהמ"ז וגם לאמירת הודו'. משנ"ב (סתע"ט סק"ט).

20. 'יאמר נא ישראל', 'יאמרו נא בית אהרן' ו'יאמרו נא יראי ה'.

21. משנ"ב (סתע"ט סק"ט וסתכ"ב סק"כ). והטעם: משום שלפעמים האחד אינו מתכוין להוציא את השנים (שם).

22. יפה ללב (ח"ב סת"פ סק"א) בשם מדרש שיר השירים; פסח בציון (פ"ז הכ"ד).

23. פסחים (פה, ב).

שמחה על גאולתנו ופדות נפשנו - בוקעת ועולה לגבהי מרומים, וכל המחיצות המעכבות נפתחות.

יט. אדם שאומר את ההלל שבהגדה מתוך תחושה שניסי מצרים נעשו עמו והוא עצמו ניצל מבית עבדים - בידוע 'שמוחלים לו עוונותיו ומצילים אותו בדרך ניסית'²⁴.

---

24. מדרש תהלים (מזמור יח); דבש לפי (מערכת הי"א אות ז).

פרק נז

נרצה

- א. בסיום ההגדה, ב'נרצה', יש להתפלל לבורא עולם שיהיו כל מעשינו רצויים לפניו¹.
- ב. הואיל ועיקר הסיפור הוא להגיע לתכלית של 'כאילו הוא יצא עתה ממצרים', לכן יש שרוקדים אחר 'נרצה', כי כעת הם יצאו ממצרים ואומרים שירה מתוך שמחה בלתי נשלטת הסוחפת את הגוף לריקוד².
- ג. הריקוד היחיד שהיה הגרייז רוקד במשך השנה היה בסיום ליל הסדר, שהיה שרוי אז בשמחה עצומה³.

פיוטים

- ד. במצות סיפור יציאת מצרים כלולה גם הודאה לה' על הטובות שגמלנו⁴, וזוהי מטרת הפיוטים הנאמרים בסוף ליל הסדר⁵.

---

1. סידור האריז"ל והרש"ש.

2. וכן נהג מרן הגרייז.

3. ראה להלן.

4. לפני היציאה ממצרים, בעת היציאה ולאחריה.

5. המפרשים תמהו מה ענין הפיוטים 'אדיר הוא', 'אחד מי יודעי ועוד', להגדה של פסח, שענינה הוא סיפור יציאת מצרים. בספר מאורי המועדים מבית בריסק (עני"ג) ביאר עפ"י מש"כ הרמב"ם (סה"מ, עשה

ה. בעת שהגריי"י קניבסקי, בעל ה'קהילות יעקב', היה שר את הפיוט 'אדיר במלוכה' - הוא היה ממליך את הקב"ה ברגש ומתוך דביקות מיוחדת.⁶

ו. מי שמזלזל בלבו בפיוט 'חד גדיא' - 'אנושה מכתו וחייב נידוי, ויש לענשו קנס לעניים לפי ערכו, ולהודיעו גודל עונו וישוב אל ה' וירחמהו'.⁷

קנז): 'וכל מי שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו ה'... ולהודות לו יתעלה על כל טוב שגמלנו - יהיה יותר טוב...'. ומבואר מדבריו, דמלבד ענין סיפור יציאת מצרים, נכללת במצוה זו גם הודאה להי' על הטובות שגמלנו, וא"כ כל אלו הפיוטים הם ענייני הלל והודאה, ושפיר נכללים במצות סיפור יציאת מצרים.

6. בשם הרב מאיר הכהן מונק.

7. שו"ת חיים שאל (הו"ד בהגשי"פ תתקבל עמ' 125).

פרק נח

שיר השירים

- א. חסידים ואנשי מעשה נוהגים לקרוא 'שיר השירים' בקול ובדביקות לאחר ההגדה¹.
- ב. כל העולמות העליונים מאירים ומזהירים בעת אמירת 'שיר השירים' בליל הסדר לאחר ההגדה, וכל האומרו בשמחה ובדביקות - יתבטלו מעליו כל גזירות קשות².
- ג. בספרי הסוד מבואר, כי אין להפסיק בדיבור באמצע קריאת 'שיר השירים' בשום אופן, ואפילו בלשון הקודש³.
- ד. יש שלומדים את 'שיר השירים' עם פירוש רש"י - המרומם את הנפש ומעורר את כיסופי הגאולה⁴.

1. כה"ח (סת"פ סק"י"ב). בספר מנוחה וקדושה מובא: 'הגר"א היה נוהג להוציא כל איש מעליו אחר הסדר של פסח. פעם אחת התחבא שם אחד ממקורביו שרצה לראות מה עושה הגר"א בשעה זו, וראה שהתחיל לומר שיר השירים בדביקות גדולה, ומיד יצאה נשמתו של הגר"א להדבק באלוקים והגוף נראה כמת, עד כדי כך שהלה שהתחבא בחדר חשב אותו למתעלף וניגש לעוררו ולהקיצו מיראתו שלא ימות'.
2. מורה באצבע (ו, ט).
3. 'שלא יגרום חס וחלילה שום קיצוץ ופירוד במילין קדישין דרזי דרזין חלילה'. פתח הדביר; כה"ח (רס, כח).
4. ראה הליכות שלמה (פסח עשי"ז).

ה. לאחר אמירת 'שיר השירים' - יש נוהגים לקרוא שוב את 'איגרת הקודש' של רבי שמשון מאוסטרופוליא⁵.

פרק נט

עד שתחטפנו שינה

א. חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו, עד שתחטפנו שינה¹.

ב. הגדרת 'עד שתחטפנו שינה' - היא: עד שראשו יכבד עליו מחמת עייפותו².

ג. הגרי"ז מבריסק היה תמה: בליל שבועות נוהגים עם קודש להיות נעורים כל הלילה, כדי לכפר על דור מקבלי התורה שישנו ביום קבלת התורה, זאת למרות שענין זה הוזכר בפוסקים כמנהג בלבד; ואילו בליל פסח, שמצד ההלכה חייב אדם לספר ביציאת מצרים עד שתחטפנו שינה, לא ראינו רבים שמקפידים על כך³.

1. שו"ע (סתפ"א ס"ב).

2. הגרי"נ קרליץ (חוט שני פסח פי"ז ס"ק כז). אבל אין הכוונה עד שירדם בפועל, שהרי עדיין צריך הוא לומר לכל הפחות פרשה ראשונה של ק"ש וברכת המפיל. הגרי"ש אלישיב (הגשי"פ עמ' 27).

3. הגשי"פ תתקבל (עמ' 144). הגרבי"צ אבא שאול היה תמה על הלובשים בגדי שינה ופונים לישון, והיה מעורר ואומר: הרי בליל הושענא רבה טורחים ויגעים להשאר ערים כל הלילה אע"פ שהוא מנהג, ק"ו שיש להשתדל בלילה זה, שהוא מצות עשה, ומעיקר הדין, ונפסק ברמב"ם ובשו"ע. נר ציון (פסח עש"ט).

ד. לדעת ה'חתם סופר' - אין יוצאים ידי החובה האמורה על ידי עיסוק בפלפולים, כולל פלפולי הלכה, אלא אך ורק בהלכה פסוקה ובסיפורי יציאת מצרים⁴.

ה. בני עליה אינם נפרדים מדביקות בה' יתברך אפילו לרגע אחד, אלא כל הלילה מתעסקים במצוות הלילה ובסיפור יציאת מצרים⁵.

---

4. דרשות החת"ס (דף רסה ד"ה מצוה).

5. שלייה.

פרק ס

ליל שימורים

- א. ליל הסדר הוא ליל שימורים מכל דבר רע, זאת בתנאי שהוא ליל שימורים לה', שהוא קודש לה', ללא שום מכשול חטא ועוון¹.
- ב. בבית הגר"ח קניבסקי נהגו שבלייל הסדר נועלים את הדלת רק פעם אחת בלבד, שלא כבכל יום².

קריאת שמע שעל המיטה

- ג. לדעת המקובלים - צריך לקרוא לפני חצות לילה את כל סדר 'קריאת שמע שעל המיטה', כולל פסוקי השמירה³.
- ד. הנוהגים כדעת המקובלים - יזכירו לכל המסובים לקרוא 'קריאת שמע שעל המטה' לפני חצות לילה⁴.
- ה. ב'קריאת שמע שעל המטה' יש לומר גם את הפסוק 'בידך אפקיד רוחי'⁵.

-
1. 'אבל בלאו הכי - ישגוהו עונו, כי יותר פגם בלילה הזה. דבש לפי; הגשי"פ תתקבל (עמ' 144).
  2. דברי שיח (פסח תשע"ה).
  3. בא"ח (ש"א פ"ו צו סל"ח).
  4. בא"ח (פ"ו צו סל"ח). וכן נהג רבי ישראל אבוחצירא להזכיר לכל המסובים בליל הסדר לקרוא ק"ש לפני חצות לילה. נר ציון (פסח עשפ"ד)
  5. יסוד ושורש העבודה (שער הצאן סוף פ"ו).